

B

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

**1999. 1. szám
MÁRCIUS**

Z

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás
Országos Parancsnokság Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként * Tizennyolcadik évfolyam 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:

DR. TARI FERENC

Tagjai:

CSÓTI ANDRÁS
DOBOS ISTVÁN
FEJES IMRE
MEZŐ LÁSZLÓ
PADOS JÓZSEF
SCHNEIDER GYULA
DR. NAGY FERENC
DR. VÓKÓ GYÖRGY
DR. FARKAS ÁKOS

Főszerkesztő:

DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:

dr. Boros János, Huszár László,
Garami Lajos, dr. Lőrincz József,
Szondi Miklós, Turbók Attila

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Steindl Imre u. 8.
Telefon és telefax:
312-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI

Deák Ferenc, az országos parancsnokság szak-
könyvtárosa; *dr. Erdős István*, a Rendőrtiszti
Főiskola társadalomtudományi tanszékének
tanára; *Halmágyi Gyula*, az országos parancs-
nokság humánpolitikai főosztályának főosz-
tályvezető-helyettese; *dr. Kisida Erzsébet*, a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma fő-
tanácsosa; *Kis Tamás*, a debreceni Kossuth La-
jos Tudományegyetem magyar nyelvtudomá-
nyi tanszékének adjunktusa; *dr. Lajtár István*,
legfőbb ügyészségi ügyész; *Nyikos Eszter*,
ügyészségi gyakornok; *Pardi Anna*, újságíró;
Radnay József, az országos parancsnokság mű-
szaki-fejlesztési és üzemviteli igazgatóság osz-
tályvezetője; *Szalay Miklós*, testnevelő tanár a
Bv. Oktatási Központban; *Tóth Imre*, nevelő
Kalocsán; *dr. Vókó György*, osztályvezető
ügyész a Legfőbb Ügyészségen.

*

A fotókat Csatorday Zoltán készítette.

**A folyóirat előfizethető a BV Költségvetési Elszámolási Számlán:
10023002 01393008 vagy a szerkesztőségben.**

ISSN 1417-4758

Előfizetési díj egy évre 400 forint.

Előkészítés és tördelés a BVOP Sajtóirodáján

Nyomdai munkák a Duna-Mix nyomdában

Felelős vezető: Garami Antal

Elméleti háttér

A bv. jogtudomány kialakulásáról

A büntetés-végrehajtási jogtudomány zárt rendszerű elméletéről egyelőre még nem beszélhetünk. Nem tagadható azonban, hogy a filozófia, a büntetési elméletek, nézetek egyes tételei – ha érintőlegesen is – ennek a ma még nem létező elméleti zárt rendszernek alapjai, létrejöttének mozgatói. Bármilyen rendszerezésük óhatatlanul bizonyos téma és keretek által meghatározott szubjektívizmussal jár, hiszen háttérbe kerülnek távoli világnézetek, például az ókori kelet filozófusainak büntetést érintő megállapításai az Európacentrikusság időszerűsége miatt. A csoportosítás szempontja elsősorban a büntetés-végrehajtási jog kialakulására, megerősödésére való – még ha távolinak is tűnő – hatás lehet.

A büntető felelősségre vonás e szakaszában már a tettről a tettesre esik nagyobb figyelem. Jóllehet a büntetési és büntetés-végrehajtási elmélet filozófiai alaptételei összecsengenek, a konkrét büntetések és azok végrehajtása elemzésénél a különbségek válnak egyre hangsúlyosabbá.

A bűnügyi tudományok körén belül a büntetés-végrehajtás tekintetében is elméleti elemzést lehet és kell végezni. Természetesen az egészet nem tehetjük egy tanulmány keretében, de a főbb hazai elméletekről, nézetekről, véleményekről, megállapításokról – legalább vázaltszerűen – szakmai illendőséghez, tudományos erkölcsiséghez tartozó dolog szólni.

A magyar büntetési elmélet fejlődésének kezdeteit túlnyomórészt az 1795. évi büntető kódex tervezetétől számítjuk, a gyökerek azonban messzebbre nyúlnak vissza. A következő században kiváló magyar gon-

dolkodók – *Szemere Bertalan, Csatsko Imre, Sárváry Jakab, Balla Károly, Eötvös József, Szalay László, Lukács Móric* – büntetéselméleti munkáikban már teljes áttekintést nyújtottak az európai, valamint az észak-amerikai büntetéselméletekről, másrészt a kritikai értékelésüket is elvégezve keresték a legjobb hazai lehetőségeket. Elvetették úgy az abszolút, mint a relatív elméletek egyoldalúságát, nézeteiket főként az emberi vagy polgári igazság elméletét (Rossi) követve fejtették ki. Az 1843. évi büntetőjogi és börtönügyi javaslat, de még a polgári igazságosság elvét követő Csemegi-kódex büntetési szemlélete is a reformkor eredményeire épített, amelynek továbbvitelében *Pauler Tivadar* munkássága emelkedett ki. A magyar büntetési elméletben a századfordulón a klasszikus és a reformirányzatok vitájában a *pozitivistá szemlélet* tört előre *Friedmann Ernő* és *Vámbery Rusztem* szemé-

lyében. A reformiskola megalapozói *Pikler Gyula* és *Somló Bódog* voltak. A reformirányzatok hatása ellenére a magyar büntetési elmélet további fejlődésére a gyakorlatiasabb és rugalmasabb egyesítő elméletek voltak meghatározóak, amelyeket *Fayer László*, *Balogh Jenő*, *Angyal Pál* és *Finkey Ferenc* képviseltek.

Finkey büntetési elmélete az úgynevezett *közvetítő irányzathoz* csatlakozik, ahol a megtorlást fenntartja, mint elméleti célt (vagyis a büntetésnek csak tartalma a megtorlás), reális célként azonban a társadalom védelmét, a megelőzést, a büntetésnek jogvédelmi jelentőségét hangsúlyozza. Ez állhat elrettentésben, javításban, ártalmatlan-ná tételben, nevelésben a büntetettek csoportjaitól függően.

Tudományteremtő szerep

Finkey a „börtönügyi tudományt” már nem egyszerűen a szabadságvesztés tudományának tekintette. Felfogása szerint a börtönügy a büntetőjog tudományának az az önálló ága, amely általában a büntetési eszközökkel, főleg azonban a szabadságvesztés büntetésekkel, az ezekhez hasonló vagy ezekkel összefüggésben álló letartóztatási vagy büntetőpolitikai megelőző intézetekkel, illetőleg a büntetési és megelőzési eszközök szervezetével, végrehajtási módzataival foglalkozik¹. A büntetés-végrehajtási jogot a büntetőjog-tudomány olyan önálló ágának tekintette, amely a büntetési és megelőzési intézkedésekkel foglalkozik. Finkey munkássága nyomán már a börtönügy jogtudománnyá vált.

Angyal Pál és Finkey Ferenc után arra, hogy a büntetés-végrehajtással kapcsolatos kérdések önálló szabályozást igényelnek,

Irk Albert már magától értetődő természetességgel mutatott rá és osztotta fel a büntetőjogot a ma is követett három fő részre: *anyagi, eljárási és végrehajtási* jogra.

Megfigyelhető, hogy ha az egyes tudományágakon belül a kutatási tapasztalatok gyarapodásának következményeképpen a megismerés határai kiterjednek, a társadalmi gyakorlat újabb következményei jelentkeznek. A körülmények kölcsönhatással vannak egymásra és azzal az igénnyel járnak, hogy bizonyos jelenségeket speciális elemzésnek vessünk alá. Így az egyes tudományágak szárnyai alól új tudományágak bontakoznak ki, amelyek új nézőpontból sajátos módszerekkel végzik megismerési tevékenységüket.

„Az európai börtönügy elméleti modelljétől való legdrasztikusabb eltávolodás a második világháború befejezését követő évtizedben történt. Miközben a nyugati társadalmakban megindult a hagyományos értékrend és intézményrendszer megújítása, a hazai börtönügy a paranoiddá torzult sztálini büntetőpolitika ideológiai hátterében az osztályharc fokozatos éleződésének, illetve a proletárdiktatúra a hatalomgyakorlással a többséggel szembehelyezkedő kisebbség elnyomásával járó tantételei álltak. Az átpolitizált büntetéstani új tartalma a represszív prevenció lett.”² Az 1950-ben megalkotott Btá. ugyanakkor a tett-büntetőjog elveit követte. *Kádár Miklós* büntetési célelmélete szerint a büntetés első és legfőbb célja a társadalom védelme, második célja a különös megelőzés, ezen belül a tettes megjavítása és nevelése. A harmadik cél pedig az általános megelőzés, de nem az elrettentés, hanem a társadalom tagjainak nevelése révén. *Fonyó Antal* éles határt húzott az „új társadalomvédelem” mozgalom két ága, a Grammatica-, illetve az Ancel-fé-

le irányzat között. Nézete szerint az intézkedések a büntetési rendszerek és a büntetési elméletnek önálló építőkövei. *Király Tibor* határozottan elkülönítette a büntetések közül a tisztán morális rosszallását tartalmazó, óvó, segítő intézkedéseket. Többször kiemelte a büntetés jogi lényegét. Később legtöbbször a büntetés-nevelés problémakörével foglalkoztak. *Szabó András* az átnevelés szükségleteihez igazodó büntetések követelésével logikusan jutott el olyan közvetítő elméleti alapra, amelyen a *tett-büntetőjog* és a *determinizmus* egyeztethető. *Földvári József* a büntetéstan elméletének alapjául átfogó tanulmányában a büntetés végső célját a megelőzésben jelölte meg az *általános és különös megelőzést* módszerként alkalmazva. Az 1960-as évek elejétől kriminológusok, szociológusok kezdték meg a börtönökben az empirikus kutatásokat.³ Az 1960-as években megjelent kriminálpedagógiai jellegű tanulmányok még az elítéltek átnevelésével kapcsolatos elképzeléseket tükrözték. Olyan célkitűzést irányoztak elő, amely értelmében az elítéltekben a büntetés-végrehajtás eredményeképpen kialakulhat az újabb bűnelkövetéstől való tartózkodás és a társadalmi munkamegosztásba való önkéntes beilleszkedés készsége. Az 1966. évi büntetés-végrehajtási jogi kodifikációs munkát a büntető jogtudomány és a kriminológia elméleti vezető egyéniségei segítették, így *Fonyó Antal*, *Szabó András*, *Vermes Miklós* és mások kodifikációs tárgyú írásaikkal a büntetés-végrehajtás tudományos művelésének élénkítésével. Az elítélt jogi helyzetének törvényi szintű szabályozása révén sikerült a végrehajtás tárgyából annak alanyává tenni. A büntetés-végrehajtási jog jogi szabályozását érintő, azzal kapcsolatos elemzések az 1970-es évektől

már megjelentek *Földvári József*, *Gláser István* és *Horváth Tibor* tollából. Jogösszehasonlító tanulmányok írásával elősegítették művelését *Bócz Endre*, *Gönczöl Katalin* és *Nagy Ferenc*. Átfogó, nemzetközi tekintést is nyújtó kriminálpedagógiai munkát írt *Pál László*. A 70-es években *Vigh József* és *Tauber István* közös tanulmányukban mutattak rá az elítéltek beilleszkedési szándéka büntetőintézetben belüli kialakításának nehezen feloldható akadályaira.⁴ Büntetés-végrehajtási jogból 1976. évben *Horváth Tibor* főiskolai jegyzetet, *Gláser István* pedig egyetemi jegyzetet írt. Utóbbi szerző a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását dolgozta fel külön monográfiában. *Györgyi Kálmán* a büntetési rendszert – a büntetőjog alapkérdésének tekintve – egységbe foglalva dolgozta fel, *Nagy Ferenc* pedig az intézkedések helyét jelölte meg a büntetőjog szankciórendszerében. Mindez jelentős hozzájárulás volt a büntetés-végrehajtási jogtudomány újraindulásához.

Jogállami elképzelések

Az ezredfordulón a büntetőjog, a büntetőeljárás és a büntetés-végrehajtás koncepciója és szerkezete középpontjában – mint tettesnek és sértettnek egyaránt – az ember védelmének és tiszteletének kell állnia, melyből levezethető szabadságának korlátja is, melyet csak annyiban gyakorolhat és amelynek tiszteletben tartását csak annyiban igényelheti másoktól, amennyiben embertársainak ugyanolyan és éppúgy tiszteletben tartandó szabadságába és jogaiba nem ütközik. A büntetési célokat is az emberre – mint individuumra és társadalmi lényre – tekintettel kell megfogalmazni. A

büntetéshez az igazságosság (mint az egyenlő méltósággal és szabadsággal bíró emberek közti biztonság és béke megteremtésének és fenntartásának) mértéke és eszéke mellett éppúgy szükség van egy közelebbi, mint egy távolabbi célra is. A jövőben fontosnak tűnik jóvátételt nyújtani a jogai-ban megsértett egyének még ha csak olyan módon is, hogy a büntetés jellege nem zárja ki a jóvátétel lehetőségét. Pél-dául a pénz-büntetéseket majd elsősorban az áldozatok kártalanítására kellene fordítani, és a szabadságvesztést is úgy kellene végrehajtani, hogy az elítéltet a sértett kártalanítására is sarkallja. A jövő emberközpontú büntető igazságszolgáltatása szempontjából a szankcionálás feltételei és formái mellett fontos az eljárás és a büntetés-végrehajtás is. Nem szabad eltúzni, hogy következmény nélkül maradjon a normasértés, elmaradjon a végrehajtás, a cselekmény által megbolygatott szabadságkorlátokat és védelmi köröket újból meg kell szilárdítani, mégpedig a hatékonyság érdekében gyorsan és nyilvánosan.

A büntetés-végrehajtó vagy a büntetés-végrehajtásban közreműködő szervek a bűnelkövetőkkel, a tettesekkel kerülnek kapcsolatba, jogviszonyba, mégpedig *büntetés-végrehajtási jogviszonyba*. A büntető felelősségre vonás e szakaszában már a tettesre esik nagyobb figyelem. Jóllehet a büntetési és büntetés-végrehajtási elmélet filozófiai alapítételei összezsengenek, a konkrét büntetés és annak végrehajtása elemzésénél a különbségek válnak egyre hangsúlyosabbá. Az ítéletben kiszabott és törvényben meghatározott büntetés jogfosztó, illetve jogkorlátozó mivolta akkor realizálódik, amikor a végrehajtásra kerül sor, midőn az egyes büntetés, büntetőjogi intézkedés tartalmától függően valakit ténylegesen börtönben, fog-

dában tartanak fogva, avagy kitiltják, kiutasítják valahonnan és eltiltják más alapvető jogaitól. A jogfosztás, illetve jogkorlátozás mértékét az adott szankciók tartalma adja. Mivel alapvető jogok korlátozásáról van szó – még ha maga az állam részéről és törvény alapján is –, messzemenő védelmet kell nyújtani az esetleges visszaélésekkel szemben. Ezt követeli meg a személyiség és általában az emberi jogok megnövekedett jelentősége. Utóbbi szükségszerűen felvetette az igényt, hogy újraértékeljük a bűnelkövető megítélését.

A büntetőjogi szankció a megelőzésnek csak egyik eszköze, s mint ilyen, része az állami, társadalmi eszközök komplex rendszerének. A visszaesés elleni küzdelem egyik fontos eszköze kétségtelenül a büntetések és a büntetőjogi intézkedések hatékony végrehajtása is. Tulajdonképpen a büntetőjogi szankciók céljának realizálása a végrehajtás feladata. Az eddigi tudományos vizsgálatok azt mutatják hogy igen bonyolult kérdésről van szó, amelynek további megoldása számos tudományak – így a jogtudományak, kriminológiának, büntetőjog-szociológiának, szociálpszichológiának, matematikának és más tudományoknak – a közös feladata. Általában a büntetőjogi szankcionálás hatékonysága alatt a kitűzött cél és ezen cél elérésének oka közötti kapcsolatot értjük, hogy a kitűzött célt optimális módon érték-e el. A represszív hatékonyság mérésének fontos feltétele az, hogy az eredmények viszonyítási alapját, vagyis a célt meghatározzuk. A modern büntetőjogok a büntetés célját általában a speciális és generális prevencióban határozzák meg.

Vitathatóak azok a nézetek, amelyek szerint, amikor a büntetőjog a megtorlást tekintette a büntetés alapvető céljának, a hatékonyság kérdése fel sem merült. Éppen e

megtorlástól remélték automatikusan a cél elérését. Seneca ezt úgy fejezte ki annak idején: okos nem azért büntet, mert bünt követek el, hanem azért, hogy a jövőben ne kövessenek el. Olyan adekvát eszközt kell alkalmazni, amely képes az egyén antiszociális orientációját megváltoztatni vagy úgy befolyásolni, amely őt azonban csak a feltétlenül szükséges mértékben sújtja. A büntetés hatékonyságának fokát tehát annak a szociális értéknek a különbsége adja meg, ami a büntetés szociálisan pozitív eredményeinek maximálisan lehetséges elérését ahhoz az értékhez viszonyítja, amit ezen cél elérésére szolgáló eszközökre fordítunk. Az élitélre kiszabott büntetéssel egyidejűleg számos olyan tényező van befolyással, amely hatást gyakorolhat viselkedésének és tudatának megváltoztatására. Ilyen tényező elsősorban a külső környezet, a külső feltételek és hatások, amelyeket az ember erkölcsi nézeteinek, értelmi, érzelmi és akarati tulajdonságaival összhangban vesz fel, és amelyek viselkedését pozitív vagy negatív értelemben befolyásolhatják. A különböző emberek azonos helyzetekben másként, sokszor ellentétes módon reagálnak, amit az emberi tudat bonyolultsága, utánozhatatlan individualitása és relatív önállósága idéz elő. Az ember pszichológiai és erkölcsi vonásai bonyolult rendszert alkotnak és különféle tudományágak vizsgálatának tárgyát képezik. Figyelembe kell venni azt is, hogy az emberek tudata nem képez mindenkorra zárt rendszert, hanem állandóan új és új ingereket, hatásokat vesz fel. Ehhez még hozzá lehet fűzni azt is, hogy az ember teljes elszigetelése a külső hatásoktól nem zárja ki a viselkedésében és tudatában bekövetkező változást, mivel a tudat viszonylagos önállósága lehetővé teszi a személyiség megváltozását a saját fejlődése alapján.

Gyakran előfordulnak olyan esetek, amikor az új bűncselekmény elkövetése az előtte végrehajtott büntetéssel nem kapcsolatos okok hatásának következménye, és nem igazolhatja az előbb végrehajtott büntetés bizonyos hiányosságait. A büntetést kitöltött személynek a végrehajtás utáni, szabadságvesztés esetén a szabadulás utáni cselekedeteit nem szükségszerűen magyarázza meg a büntetés hatásossága vagy hatástalansága. Nem helyes tehát minden újabb bűncselekmény elkövetését a büntetés hatástalanságának eredményeként értékelni. Sok kutató a társadalmi beilleszkedési zavarok vizsgálata során is úgy járt el, mint amikor egy új oltóanyagot kísérleteznek ki; egy tényező megváltoztatása után próbálták lemérni az eredményekben bekövetkezett változásokat. Aztán a balsiker okát a visszaesés fogalmának meghatározásában keresték, de használhatóbb, pontosabb fogalmat nem találtak. A kiszabott szankció és az ember viselkedésének megváltozása között nincs közvetlen okozati összefüggés, a büntetés hatásának, működésének mechanizmusa igen bonyolult. A hatékonyság lényegében tehát a tervezett eredmények megvalósítását jelenti, kritériuma a cél meghatározta tevékenysége eredménye által szabályozott. *Fayerback* (1775–1833) az *Anti-Hobbes* című munkájában kifejtette, hogy a büntetéssel fenyegetés célja a visszatartás. A büntetéssel fenyegetettség hatásmechanizmusát később „pszichológiai kényszerítésnek” nevezte. Minthogy ez nem elégséges ahhoz, hogy kellő ösztönzést adjon a bűncselekménytől való tartózkodáshoz, ezért a büntetést a gyakorlatban is alkalmazni kell. Ennélfogva fő célja, hogy a fenyegetést hatékonyá tegye.

Földvári József *Kriminálpolitika* című könyvében kifejtette – nagyon is időszerűen

közelítve meg a kérdést –, hogy a büntetés célja nem az elítélt átnevelése, csupán reszocializálása, gondolkodásmódjának, érték-motiváció rendszerének megváltoztatása. Nem szabad megfélemlíteni arról, hogy a büntetés nem szünteti meg azokat a szociális feltételeket, amelyek a bűnözést létrehozták vagy annak növekedését lehetővé tették. A büntetés védelmi hatását részben a bűncselekmény elkövetésének fizikai lehetlenné tételével érik el, részben pedig feltételezik, hogy a büntetés gátló, megelőző komponense az elkövetőnél pszichikai védelmet alakít ki. A büntetés ezen komponensének elérését általában a büntetés minimális programjaként jelölik meg. Amíg az egyén nem követ el további bűncselekményt, addig a büntetés speciálisan hatékony megelőző hatásáról beszélhetünk. A társadalom többi tagjára gyakorolt nevelőhatás elérhető azáltal, hogy a többi állampolgárnak megmutatjuk az elkövetett bűncselekmények igazságos megbüntetésének elháríthatatlanságát, a bűncselekmény veszélyességét, megvetendő voltát, büntetethőségét és ezáltal erősíti az emberek jogi biztonságának érzését és elképzelését a törvények tekintélyéről. Az általános megelőző hatás ugyanakkor erősíti a büntetés speciális megelőző hatékonyságát is. Az elítélt javításának kérdését nem lehet elbírálni a szociálpolitikai helyzet és a társadalmi jogi tudat figyelembevételével nélkül. A visszaesés tehát a társadalmi beilleszkedés szubjektív és objektív körülményei együttes hatásának eredménye. A személyiség kedvező átalakulása tulajdonképpen a konkrét szituációban mutatkozik meg, többek között az elítélt büntetés utáni tevékenysége mutatja meg főként a beilleszkedési szándék meglétét, amely a pozitív élettervek kialakításában ölt testet. A generális prevenció az egész lakosság tudatformálását fogja át, így hatá-

sát, mint a felelősségtudatot formáló komponensek egyikét tekinthetjük. A szakirodalom hatékonysági mutatói voltaképpen nem a büntetés kedvező hatását, hanem éppen hatástalanságát mutatják meg. Az általános cél érvényes valamennyi büntetésre, így a nem szabad-ságvesztés-büntetésre is. Több szerző a büntetés hatékonyságának legfontosabb mértékéeként a tettes büntetőjogilag kifogástalan szociális viselkedését jelöli meg a büntetés végrehajtását követően. Az egyes büntetőjogi rendelkezések konkrét követelményeket határoznak meg, mint az időbelileg korlátozott büntetések (pl. a pénzbüntetés megfizetése). Ha az elítélt teljesíti ezeket a követelményeket, akkor a büntetés hatékonynak tekinthető. Sok kutató a büntetés hatékonysága kritériumának csak azt tartja, hogy nem követtek-e el az elítéltek újabb bűncselekményt.

A hazai szakirodalomban a treatment felé érdeklődéssel fordult *Vadas György, Gárdai József, Pál László, Szabó András és Vigh József* egyes munkáiban. Ez az ideológia azonban hazánkban nem tudott megbukni, mert a gyakorlatban nem is jutott érvényre. A szabadságvesztés hatástalanságát megállapító vizsgálatok iránt kételyeket támasztott *Denis Szabó* módszertani hiányosságai miatt. Tapasztalhatjuk, hogy egyre inkább felismerik a szabadságvesztés jelentőségét a bűnözés elleni küzdelemben, csak centrális szerepét tartják túlzottnak. A rövid tartamú szabadságvesztést a speciális prevenció által támasztott követelmények realizálására – az első büntényesek bizonyos csoportjait kivéve – alkalmatlannak tartják. Vannak, akik a külföldön alkalmazott félszabad, nyitott intézetek bevezetésétől várnak eredményt, de ezeknek csak az éjszakai elzárási formája mellett mutattak ki eddig jelentősebb pozitív eltérést. A társadalmi beilleszkedés szándé-

kával rendelkezők arányának mutatószáma objektív adatokkal is ellenőrizhető szubjektív viszonyokat tükröz. Kétségtelen azonban, hogy a beilleszkedési szándék sem feltétlenül „a büntetés pozitív hatása”. Vannak emberek, akiket a szabadságvesztés-büntetéssel együtt járó vagy azt követő egyéb kellemetlenségek vagy hátrányok, valamint lelkiismereti okok tartanak vissza bűncselekmények elkövetésétől. A büntetések hatékonyságának növelése szempontjából is nagyon fontos az emberek jogtudatának megfelelő alakítása; az, hogy a szabadságvesztés-büntetés tényleges súlya és az arról kialakított kutatások alapján megállapították, hogy a büntetés hatékonysága egzakt módon történő mérése szükséges és lehetséges; a szabadságvesztés hatékonysága méréséhez mutatószámok rendszere szükséges; a büntetés hatékonyságának mérése mellett szükség van a büntető-igazságszolgáltatás egésze hatékonyságának mérésére. A vizsgálatokat összehasonlító módszer alapján kell végezni a jogalkalmazás, ítélezés, a büntetés-végrehajtás és a jogalkotás területén is. A generális prevenció kutatások főként a bűnözés prognosztizálása területén hasznosíthatók. A kutatások bizonyították egyrészt a generális prevenció primátusát, másrészt lényeges szerepét az individualizáció, a differenciálás szempontjából. Reális kritériumok a büntetés hatékonyságára a következők: a büntetés végrehajtására vonatkozó szabályok betartásának színvonala, a büntetést kitöltött személyek visszaesése, a büntetéssel sújtható bűncselekmények struktúrája és dinamikája, a büntetés alkalmazásának gyakorisága. Reálisan elkülöníteni és mennyiségi mutatókkal jellemezni a büntetéssel együtt hatást gyakorló értékeket mind ez ideig nem sikerült. Ennek komplex kidolgozása más tudományágak segítségével

vel, mint amilyen a szociálpszichológia, matematika is, vitathatatlanul előrelépést jelent. A hatékonysági mutatók, a kritériumok, az igazságszolgáltatással kapcsolatos tevékenység teljesítésével összefüggő egyes eljárási cselekmények módját, minőségét és egyedi eredményességét értékelik és teszik összehasonlíthatóvá, mérhetővé.

A speciális preventív hatékonyság mérésével kapcsolatban Szabó András felvetette, hogy az elítéltek tudati állapotával nem lehet mérni a hatékonyságot, szerinte meg kell maradni az olyan objektív mutatószámnál, mint a visszaesés. Csak ezzel viszont nem lehet mérni az egyes szakaszok, mint például a végrehajtás hatékonyságát. A közvélemény a büntető törvények érvényesítésének hatékonyságát azoknak a szerveknek a tevékenysége alapján értékeli, amelyek a gyakorlatban alkalmazzák ezeket a törvényeket. Közvetlenül a bűncselekmény elkövetése után a társadalom felháborodása és a bűnös elítélése figyelhető meg. Amikor már nincs szabadlábon és büntetését tölti, például akik a börtönben végzett munka során érintkeznek vele, kezdenek együttérzeni az elítélttel. Miután a bűnös letöltötte büntetését, visszanyerte szabadságát, ismét uralkodóvá válik az elítélése, a vele szembeni ellenséges érzület, ami természetesen megnehezíti a reszocializációját. A visszaesés megelőzését kutatva *Gödöny József* a tapasztalatokat három problémakörbe csoportosította: *a visszaesés okai, a szabadságvesztés alatti nevelés, az utógondozás*. A szabadságvesztés végrehajtásának lényegét jelentő nevelési-reszocializációs folyamat hatékonysága elválaszthatatlan az egész végrehajtási rendszer hatékonyságától. A hatékonysági problémák a neveléssel kapcsolatban a pedagógiai eljárások korrigálásával és fejlesztésével, az objektív és szub-

jektív feltételek javításával fokozatosan felszámolhatók. Fel kell használni a direkt pedagógiai módszereken kívül minden olyan tevékenységet az elítéltek pozitív személyiségformálására, amely a büntetés-végrehajtás keretén belül működik. Az indirekt pedagógiai formák közül a rendszeres termelőmunkában való részvétel kifejleszti a munkavégzés igényét. A fegyelmezés és a jutalmazás a rend fenntartása mellett az erkölcsileg helyes viselkedésre ösztönözve fejt ki hatást az elítéltekre. Az oktatás, szakmai képzés, művelődési, kulturális és sportolási lehetőségek, a szabadidő értelmes kitöltésének lehetősége mind személyiségformáló tényező. A rövid tartamú eltávozás elősegíti az elítélteknek a külvilággal való kapcsolattartását, jól szolgálja a végrehajtás hatékonyságát.

Vermes Miklós szerint a büntetés-végrehajtás csak részben képes a szocializálódási folyamatban keletkezett hiányosságok korrigálására, illetve a szabadságvesztés folyamán csak bizonyos pozitív készségeket lehet kialakítani. (Az egyenes következménye az ellentmondásnak, hogy az elítélteket mesterséges, a társadalomtól elszigetelt környezetben akarjuk alkalmassá tenni a társadalmi együttélésre.) A büntetés céljának realizálására a szorosan vett büntetőjogi eszközöket olyan szociálpolitikai intézkedésekkel kell kiegészíteni, amelyek alkalmassá a büntetés-végrehajtás során kialakult készségek realizálására, vagyis arra, hogy a szabadult képes legyen beilleszkedni a társadalomba. Az utógondozásnak egy ilyen típusú szociálpolitikai intézménynek kell lennie. *Sveri Knotz* (Svédország) szerint az önkéntes alapon szervezett utógondozástól várható siker. A bűncselekményt elkövetők reszocializációja eredményességének növekedése szükségessé teszi a büntetés-végrehaj-

tási szervek, a büntetés-végrehajtásban közreműködő más állami szervek színvonalas, a törvényességi követelményeket maradéktalanul kielégítő munkája mellett a társadalom legkülönbözőbb erőinek még aktívabb, szervezettebb, koordináltabb, szabályozottabb részvételét. Az, hogy az elítélta büntetés kitöltése után ismét a bűnözés útjára lép-e, attól is függ, milyen körülmények közé kerül, a környezete miként befolyásolja, és szükséges esetben kaphat-e támogatást a társadalomba való beilleszkedéshez, ami azonban nem szorítkozhat csak a szociális támogatásra.

A jogalkalmazás az összetett tevékenységek közé tartozik, mivel történelmileg és társadalmilag meghatározott körülmények, előírások, szokások, elvárások köze-pette megy végbe. Feltétlenül meg kell szüntetni az ismert szakadékokat az elmélet és a gyakorlat között, és fejleszteni a büntetés-végrehajtási jog szociológiai szemléletét is. A gazdaságosságot szolgálja a munka ésszerű, arányos megosztása, garanciálisan aggálytalan, de a lehető legegyszerűbb formáinak alkalmazása, illetőleg az időszerű elvégzésének a biztosítása. A munka végzése során pedig a magasszintű szakértelem, a jó felkészülés és a jó szervezés, s nem utolsósorban a korszerű technika alkalmazása. A büntető felelősségre vonás egyes szakaszai hatékonyságával kapcsolatban mindenekelőtt tisztázni kell; elérték-e a hatóságok a szakasz lezárásával azt a részcélt, amelyet a törvény rendelkezései értelmében a társadalom védelme, illetőleg a büntetőjogi felelősségre vonás feltételeinek biztosítása érdekében megvalósítani kötelesek, felismerték-e a büntető eljárás megindításának és lefolytatásának törvényes akadályait, és ennek megfelelő döntést hoztak-e. Az eljárás második szakasza az a nyugaton széles körben elter-

jedt elmélet, amely szerint a büntetőeljárás két szakaszra kell bontani: az első szakaszban meg kell állapítani a bűnöző bűnösségét, az ügy egyéb körülményeit, tanulmányozni kell a vádlott egyéniségét, ki kell szabni a büntetést (itt a nyomozást gyakorlatilag figyelmen kívül hagyják). Ezt követi a büntetés végrehajtása, amelynek során különleges figyelmet kell fordítani a bűnöző személyiségére; a bűnöző sorsát a büntetés-végrehajtási intézetekben nem lehet az adott intézet vezetőségére bízni, s függővé tenni az intézet vezetőségének szabad mérlegelésétől, hanem ebben a kérdésben a büntetés végrehajtásának ellenőrzését végző speciális személyt kell döntési joggal felhatalmazni. A büntető igazságszolgáltatás és a büntető végrehajtás harmóniájának megteremtése érdekében a jogszabályok alkotó kidolgozásába be kell vonni a büntetés-végrehajtási jog művelőit, a közreműködést meg kell teremteni, nehogy ismét gyakorlatban megvalósíthatatlan célok és feladatok törvényi szorításában vergődjék, mint ahogy történt ez a közelmúltban is nem egy esetben. A megosztott jogokat élvező és a végrehajtás folyamatában részfeladatokat teljesíteni köteles intézmények kapcsolatát rendkívül finoman kimunkálva kell szabályozni úgy, hogy mindegyikük megőrizze autonómiáját, ugyanakkor a másikkal való együttműködésre legyen készítve-kényszerítve.

Hatékonyság

A jog alkalmazását végző szervezetek hatékonyságát vizsgálva a legkézenfekvőbb, a formai hatékonyság mutatója itt az lehet, hogy a jogszabályok milyen mértékben érvényesülnek a jogalkalmazás során, vagyis a jogalkalmazási szervezet „megfelelően” közvetíti-e a jogszabályokat. A jog-

szabály hatékonysága – a jogalkalmazó szervezetek közbejöttével – csak akkor biztosítható, ha döntéseiket végrehajtják. Éppen ezért – legáltalánosabban fogalmazva – a jogszabályok hatékonyságának feltétele azok tökéletessége, végrehajtásuk pontossága, valamint az emberek megfelelő jogtudata. Az állami büntetőigény érvényesítése nem árthat az egyén alkotmányos joginak sérelmével. Ha nem így történik, akkor a megsértett jogrend védelmére hivatkozó állam az egyén jogainak sérelmén keresztül a jogrendet sérti meg. A jogállamiság ellen hat, amikor a korszerű törvényi előírás és a végrehajtás feltételei, mindennapi valósága között jelentős az eltérés. Amennyiben a norma gyakorlati hatékonysága ellenére a kodifikációs célok nem valósulnak meg, a norma tartalmának, eszközeinek – esetleg a célmeghatározás realitásának – felülvizsgálatára van szükség. Egyszerűen szólva: ha a jogszabályt hibamentesen és következetesen alkalmazzák, de az mégsem azt a társadalmi hatást váltja ki, ami miatt létrehozták, a jogszabályt meg kell változtatni.

A jog hatékonyságának további eleme a végrehajtó, a jogalkalmazó szervezet hatékonysága.

Olaszországban végzett empirikus kutatások szerint a szigorú büntetések is csak akkor hatékonyak, ha azok elkerülhetősége alacsony. Ez is alátámasztja azt az elméleti megállapítást, hogy nem a szigorú, hanem az igazságos mértékű büntetés a hatékony.⁵

A bűnüldözés és az igazságszolgáltatás társadalmi hatékonysághoz elengedhetetlen, hogy minél több bűncselekményt feltárjanak, az elkövetőket minél előbb felelősségre vonják. Nehéz elképzelni hatékony büntető igazságszolgáltatást korszerű büntetés-végrehajtás nélkül. A büntetések pusztán hátrányokozó jellege fölött elszállt az

idő, a nevelés és a rehabilitáció módszereinek a jogállamiság követelményei között kell érvényesülniük. A hátrányokozást a nevelés eszközeként kell felfognunk, mint amiben kifejezésre jut a büntetés visszatartó hatása is.

A visszaesés, ezen belül is különösen a többszörös visszaesés trendje kedvezőtlen alakulásának okait keresve kutatási eredményeim igazolták azt a korábbi kutatási tapasztalatot, hogy a visszaesési arány a büntetés kitöltését követő első évben, illetve az első hat hónapban a legnagyobb. Ezt a kutatást nemcsak a szabadságvesztés-büntetésből szabadultakra nézve végeztem el – ez volt az újszerűsége –, hanem a többi büntetésre és intézkedésre nézve is. Ezek vonatkozásában is hasonló következtetésre lehetett jutni, csak egyharmadnyi arányszámmal, hiszen nem olyan súlyú tettekről és személyekről van szó. A megvizsgált több ezer eset a büntető felelősségre vonás mindhárom szakaszában tárt fel a hatékonyság ellen ható tényezőket, amelyek a végrehajtás során csapódtak le. Ilyen volt például a büntetőeljárás elhúzódása, ennek következtében az előzetes letartóztatás tartamának meghosszabbodása is, a visszaeséssel nem kellő súllyal törődő bírósági gyakorlat, a többszörös visszaesőkre alkalmazott enyhe büntetések hatástalansága stb.

A büntetés-végrehajtás várható reformjának a legtöbb országban a fogvatartottak elhelyezésének javítása áll a középpontjában, a zsúfolt elhelyezés megszüntetése, mint ami elősegítené a végrehajtási feladatok eredményesebb megoldását. Vannak országok, amelyekben új börtönépítési programokat kívánnak megvalósítani, emberibb fogva tartási körülményeket kialakítani (USA, Anglia). Emögött egy keményebb büntetőpolitika intézményi hátterének a megalkotása is észrevehető, hiszen a társadalom az egyre súlyo-

sabb bűncselekményekre súlyosabb szankciókkal való reagálást vár el.

Amikor a büntetés-végrehajtás hatékonyságát vizsgáljuk, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a bűnözés társadalmi feltételeinek, okainak megszüntetése nem a büntető igazságszolgáltatás, a büntetés-végrehajtás, hanem az attól elkülönült bünmegelőzési rendszer feladatát kell képezze. A hatékony működés szempontjai mindig az adott szervezet tevékenységét kifejező, az ellenőrző, felügyeletet végző, illetve külső szemlélő, az állampolgár, a közvélemény számára is megragadható mutatókhoz igazodnak és a statisztika adataiban jelennek meg. Magyarországon is a büntetések szigorítása foglalkoztatja a szakmai köröket és a közvéleményt, amellyel a bűnözésre kíván a társadalom válaszolni.

„A biztonságérzet látványos csökkenésével párhuzamosan – igaz, nem annyira drámai mértékben – jelentősen mérséklődött a hatóságok (rendőrség, bíróságok, börtönök) munkájának eredményességébe vetett hit is, vagy más megközelítésben ezen hatóságok elismertsége. 1982-höz viszonyítva érezhetően visszaesett azok aránya, akik a bűnözés hatóságok általi befolyásolhatóságában bíznak és komplementens módon megnőtt azon szkeptikusok tábora, akik kétségbe vonják ezt.”⁶

Hazánkban az 1993. évi XXXII. törvény megszületését, a szinte soron kívüli jogalkotási feladatot – amelyhez tanulmányok sora járult hozzá – a nemzetközi kötelezettségek-ből fakadó jogharmonizációs feladatok elvégzése és a büntetés-végrehajtás fejlődési igénye is elősegítette. A büntetés-végrehajtási novella megjelenését követően számos kutatás indult meg, élénkült a szakmai és elméleti vita több területen. Ezek közül is kiemelhető a fogvatartottak jogi helyzetével, elhelyezésével, munkával foglalkoztatásá-

val; a büntetés-végrehajtás és a társadalmi környezet viszonyának újszerű értékelésével; a „börtöntársadalom” szociológiai mozgásformáival kapcsolatban végzett kutatások, továbbá az elítéltek büntetés-végrehajtási intézeten kívüli tartózkodása tárgyában végzett vizsgálatok és szakmai, elméleti viták; a felügyelet, őrzés és ellenőrzés kérdéseinek átvértelődésével, a gyógyításra szoruló fogvatartottak kezelésével, a pártfogó felügyelettel és az utógondozással kapcsolatos elméleti munkák és viták. A számos szakmai-tudományos konferencia nagyban elősegítette a szakmai, elméleti viták megélénkülését. Ezek közül is kiemelhető az elítéltek rehabilitációjának szervezeti és jogi feltételei, a börtönrendszerek átalakítása, költségkímélő fejlesztése; az etnikai és vallási kisebbségek helyzete, új utak a börtönépítészetben; a társadalmi szervezetek részvétele az elítéltek reszocializációjában; a nők a büntetés-végrehajtásban címmel tartott nemzetközi konferenciák, a rendszer-váltás óta évenként megtartott kriminálinformaticai, illetve a kriminálexpón elhangzott szakmai tudományos viták. Mindezek elősegítették a magyar büntetés-végrehajtási jog tudományos művelését, a reformtörekvések elméleti megalapozását.

Három jogág

Napjainkban megindult egy új büntetés-végrehajtási törvény koncepciójának a kidolgozása. Az elmélet és a gyakorlat által leginkább támogatott elképzelések szerint a javasolt büntető-végrehajtási jog három ágra tagolódhatna. Így a büntető-végrehajtási *anyagi* jogra (intézmények meghatározása), az *eljárási szabályokra* és az *igazgatási* részre. Megjegyezzük, hogy a büntetés-végrehajtás anyagi jogi intézményének eljárását

szabályozó rendelkezések akkor sem tekintendők a büntetőeljárás részének, ha a büntetőeljárás modellül szolgál vagy kiegészítő szerepet is tölt be a büntetés-végrehajtás eljárásának szabályozásában. A harmadik ág a büntetés-végrehajtási igazgatási jog, amely a tevékenységet ellátó hatóságok szervezetét, működését, törvényességi felügyeletét rendezhetné. A büntető-végrehajtási jog továbbfejlesztése során is ki kell alakulnia a „rendszer gondolkodási kényszernek”, anélkül, hogy merev és üres formalizmus, a dogmákhoz való és csak azok betűit figyelő szemlélet válna uralkodóvá.⁷ A büntető anyagi jogtól abban határolódik el, hogy nem jelöl meg büntetéseket, intézkedéseket, hanem a végrehajtás szabályozásával kívánja előmozdítani a büntetés és intézkedés céljának megvalósítását. Nem a bűnözés, a bűnelkövetés a tárgya, hanem a büntetés és intézkedés végrehajtásának folyamatában az elítélt és a végrehajtási szerv közötti jogviszony, külön figyelemmel mindegyikük jogi helyzetére.

A törvényesség és humanitás követelménye, valamint a hatékonyság igénye jelentős mértékben fejleszti a büntetés-végrehajtási jogot az egész világon. A humanitásnak minden büntetőpolitikát megelőző tétel az, hogy a bűncselekmény elkövetője és a közösség között létrejött kapcsolatok a bünt elkövető emberekért való társadalmi felelősség alapján, valamint az elítélt bűnözők újbóli integrációjára vonatkozó szociális segély, gondoskodás, az emberiséghez való tartozás alapján legyen szabályozva. Ebből következik, hogy le kell mondani minden olyan büntetésről, rendszabályról, amely alkalmas az emberi személyiség megzavarására vagy lényeges életfunkciók súlyos károsítására. A reformok szelleme a büntetés-végrehajtáshoz is

természetesen eljut, bár sajátos jelleggel és tartalommal. Egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a büntetés-végrehajtás Magyarországon humánusabb lett, követi a mai viszonyokat. A kötelezettségek helyett az ösztönzésnek jutott nagyobb szerep, a véleménynyilvánítás, önálló döntési és választási lehetőségek köre növekedett, ezek megfelelő szintre az öntevékeny szervezet. Olyan törvényre van szükség, amely a jelenlegi sokszor módosított törvényerejű rendeletnél jobban szolgálja a büntetési és nevelési célokat, amely épít a büntetés-végrehajtás még ma is hasznosítható hagyományaira, értékeire, ugyanakkor közelít a korszerű európai megoldásokhoz. A büntetés-végrehajtás új szabályozását szükségessé teszi az új büntetőjogi és büntető-eljárásjogi szabályozás is. Ennek során azonban ajánlatos megszívlelni nagy jogtudósaink intelmeit. Így azt is, amely szerint „*sokszor hangoztatott panasz, hogy codificatoraink nem veszik figyelembe a magyar viszonyok követelményeit, sokat recitálnak, sőt, gyakran egyszerűen fordítanak. Ez az állítás a maga általánosságában nem jogosult büntető törvénykönyvünkkel szemben; másrészt azonban tagadhatatlan, hogy büntető törvényhozásunk Szent Istvántól fogva napjainkig a külföldi jogrendszerekből számos intézményt ültetett át, sok jogtételt recipiált, és pedig egyeseket helyesen, a magyar jogfejlődésnek és törvénykezésnek, sőt egész nemzetünk haladásának is javára, másokat kellő megfontolás és az eltérő magyar viszonyoknak megfelelő figyelembe vétele nélkül. A megfontolás nélküli receptiónak veszedelmei pedig éppen a büntető törvényhozás terén a legnagyobbak, mert a gyakorlati jogéletnek egyik ága sincsen olyan szoros összefüggésben a nép jellemével és a tényleges életviszonyokkal, mint a büntetőjog.*”⁸ A büntetőpolitika ala-

kítása előtt célszerű lenne teljesebb körűen tekintetbe venni a büntetés végrehajtása körében bekövetkező módosulásokat is.⁹ Ki kell témi a szabályozás során a büntetés-végrehajtás olyan formáira is, mint a pártfogó felügyelettel próbára bocsátás, a felfüggesztett szabadságvesztés, feltételes szabadságra bocsátás. Az új büntető törvénykönyvben meghatározott valamennyi büntetési nemnek a végrehajtására vonatkozó szabályokat törvény kell hogy tartalmazza. Meg kell szüntetni azt az állapotot, hogy a miniszter hatáskörét meghaladó kérdéseket szabályozzon. Természetesen az új büntető-végrehajtási törvényben felhatalmazást kell adni arra, hogy a közigazgatási főhatóságok egyes kérdéseket külön szabályozzanak. Például az elítéltek munkavégzéséért járó díjazás részleteit, a börtönrendtartást, a mellékbüntetésre ítélték nyilvántartó lapjának vezetését stb. Az elítélt jogi helyzetének szabályozása során abból kell kiindulni, hogy „mindent szabad, amit a törvény nem tilt”, ám ezt csak a büntetés jellegzetességeivel összhangban lehet értelmezni, figyelemmel arra, hogy az elítélt is állampolgár. A fokozatokat fenn kell tartani, amelyek szerint az erőszakos bűnözőket, a súlyos bűncselekmények elkövetőit és a visszaesőket elkülönítetten kell foglalkoztatni a többi elítélttől. Pontosán meg kell határozni a törvényben az elítéltek magatartásával szemben támasztott követelményeket, a fegyelmi-megelőző intézkedéseket, az ösztönző eszközöket, a biztonsági kötelezettségeket, a bűncselekmények felderítésére és bizonyítására vonatkozó eljárási szabályokat, az elítéltek egészségügyi és anyagi ellátására vonatkozó normákat, előírásokat.

A büntetés-végrehajtási jogterületet nem csupán egyes elszigetelt jogszabályok hozatala révén kell fejleszteni, hanem egy

egységes törvény megalkotásával is, amely tükrözi a végrehajtási tevékenység lényegét, céljait, elveit és rendjét. Ez a büntető-végrehajtási vagy büntetés-végrehajtási törvény hangsúlyozná legtalálóbban a különböző jogi rendelkezések konszolidációjának ismértét, az elítéltek jogainak és érdekeinek korlátozásával kapcsolatos irányultságokat, helyesen adná vissza a törvény tárgyát.

A törvény általános része tartalmazhatná a jogerős bírói ítéletek alapján kiszabott büntetések és más szankciók végrehajtásának feladatait, a büntetés-végrehajtási tevékenység alapelveit: törvényesség, demokratizmus, az állampolgárok törvény előtti egyenlősége, humanizmus, igazságosság, a büntetés végrehajtásának differenciálása és egységesítése stb.

A rendszerváltozás alatti büntetés-végrehajtási reform folyamatában született elemzések különös figyelemmel hangsúlyt helyeztek az elítéltek jogi helyzetének, az emberi és állampolgári jogoknak a vizsgálatára. Számos elméleti munka sürgette, hogy a börtönviszonyok humanizálása terén lehet ugyan támaszkodni a történelmi tapasztalatokra, de gyorsan és hatékonyan kell reagálni az újonnan megjelenő ellentmondásokra. Jelentősek voltak az elmélet által is támogatott törekvések, amelyek az európai börtönnormák megvalósításának irányába hatottak. Az eddigi véleményeket, nézeteket is felhasználva egy magyar büntető-végrehajtási törvény a következő főbb részekből állhatna: általános alapelvek, általános anyagi jogi rész, anyagi jogi különös rész, eljárásjogi rész, igazgatási, felügyeleti és társadalmi kapcsolati, részvételi rész.

A büntetés-végrehajtás hatékonyságának egyik alapvető feltételét képező törvényes működés elősegítése, a jogszabályok érvényesülésének, a szabályozás fejleszté-

sének szolgálata alapvetően fontos társadalmi szempont. Elengedhetetlen követelménnyé vált, hogy minden jogkorlátozás, az állampolgári jogok és kötelességek minden módosulása – így a büntetés végrehajtása miatt történő is – törvényben nyerjen szabályozást. Az egész végrehajtási rendszernek, valamennyi büntetés és intézkedés végrehajtásának kellene lenni egy országos „gazdájának”. S ennek a szervnek törvényben meghatározott keretek között intézkedési jogkört is kellene kapnia. A büntetés-végrehajtási jog a büntetések és intézkedések végrehajtását szabályozva kívánja előmozdítani ezen intézmények célját azzal, hogy a végrehajtásban résztvevők feladatait, jogviszonyát szabályozva teljessé teszi a büntető felelősségre vonás folyamatát. A büntetés-végrehajtási jog a valóságban átfogja minden marasztalást megállapító és intézkedést jelentő ügyészégi és bírósági határozat végrehajtását is. A vagyoni jellegű hátrányok alkalmazása is a büntető törvénykönyvön alapul, illetve büntetőeljárás törvény teszi lehetővé, így büntetőbírósági határozat végrehajtásáról van szó. Tehát nem lehet a vagyoni jellegű büntetőjogi szankció foganatosításának szabályozása sem más jogág, mint a büntetés-végrehajtási jog feladata.

A bűnügyi nyilvántartás sem tisztán igazgatás jellegű tevékenység, s nemcsak az elítélés kimutatását célozza. Közvetlenül kihat az állampolgári jogokra is, szorosan kapcsolódik a rehabilitációhoz, amely viszont döntő szerepet játszik az elítélt társadalomba való beilleszkedésében.

Az új törvény különös részébe kerülnek az egyes büntetések és intézkedések végrehajtására vonatkozó speciális szabályok. Az előzetesen letartóztatottak helyzetét lényegesen eltérően kellene kezelni a jogerősen elítéltektől. Még a végrehajtási he-

lyeket is kifejezetten el kellene különíteni a büntetés-végrehajtási intézetektől, mint amelyek merőben más rezsim szerint működnek.

Elmélet és gyakorlat

A büntetés-végrehajtási jogalkotás is nagy elméleti és gyakorlati munkát igényel, az egyes büntető szankciók végrehajtása során keletkező társadalmi viszonyok mélyreható elemzését. Az egymással összefüggő társadalmi viszonyokat szabályozó jogszabályoknak egységes rendszert kell alkotniuk, ez alapvető feltétele a jogrendszer egésze hatékony működésének.

A jog hatékonyságának és társadalmi értékének fogalmát és a kettő kölcsönhatását vizsgálók szerint a jog társadalmi értéke elsősorban azt fejezi ki, hogy a jogszabályok az objektív társadalmi érdeket helyesen tükrözik vissza és elősegítik érvényesülésüket. A hatékonyság pedig az, hogy a jog objektíve előnyös hatást gyakorol a társadalmi viszonyokra az adott feltételek között. Az a jogi ráhatás tekinthető hatékonynak, amely mindenekelőtt a társadalmi haladást szolgálja. A jog hatékonysága – állapította meg *Kulcsár Kálmán* – talán a jogtudomány legkomplexebb problémája, megközelítése éppen ezért csupán akkor válhatott tudományosan lehetségessé, amikor „*a jogi gondolkodásban, a jogtudományban bekövetkezett változások utat engedtek az interdiszciplináris szemléletnek, amidőn kihirdetett jogszabály realizálódásának problémája egyáltalán kérdésessé válhatott, amidőn a jogi gondolkodásnak szükségképpen túl kellett tennie magát a jogi jelenségeken, amidőn felismerte a jog szolgálati szerepét a társadalomban.*”¹⁰ A büntetések, intézkedések

végrehajtását szabályozó jogszabályokra is érvényesek és helytállóak e megállapítások.

A személyiségi és általában az emberi jogok megnövekedett jelentősége szükség-szerűen felvette azt az igényt, hogy újraértékeljék a bűnelkövetők megítélését, jogi helyzetét, az ezt szabályozó büntetés-végrehajtási jog szerepét. Az elkövetkezendő szabályozásnál nagyobb figyelmet kell éppen ezért fordítani a jogok és köteleességek összefüggésére, kölcsönhatására.

A büntetés-végrehajtási jognak a nemzetközi dokumentumokban is tükröződő követelmények, elvárások szerinti művelése és ezen belül az elítéltek jogi helyzetének átgondolása, összhangban a kriminálpolitika, a büntetési rendszer fejlődési irányvonalával, hozzájárulhat az állampolgári jogok fokozott védelméhez, a törvényesség e területen történő további erősítéséhez. A normalizálás követelménye szerint a börtönbüntetés körülményeit – a biztonsági igények által megkövetelt módon – a lehető legjobban közelíteni kell a szabad élet körülményeihez. Ez azt jelenti, hogy – a fogvatartott személyi és mozgásszabadságát kivéve – megőrzi valamennyi alapvető (emberi) jogát és szabadságát. Természetesen tisztában kell lennie azzal, hogy magának a szabadságvesztés-büntetésnek a végrehajtása során több jog sérül meg vagy szenved csorbát eltérő terjedelemben és mélységben, amelyekkel kapcsolatban azt kell célul kitűzni, hogy az a lehető legkisebb mértékű legyen.

A társadalom részvételét és a nyitottságot is intézményesített jogi formában cél-szerű megvalósítani, amit többen is szorgalmaztak jogirodalmunkban. A nyitottság számos formában nyilvánul meg, így a levelezés, látogató fogadása, csomag, újság és könyvrendelés, a rádió és televíziókészülékek használata, az úgynevezett külső mun-

kán való részvétel, a kimaradás és eltávozás rendszere, a nyitott intézetek stb.

A XXI. század küszöbén a bűnözés nagyarányú növekedése, világméretű jelenséggé válása egyértelművé tette – nemcsak a tudományos körök, hanem a hétköznapi emberek számára is –, hogy az igazságszolgáltatás hagyományos módszerei már nem elégségesek a felgyülemelő problémák kezelésére. Önmagában az, hogy a bűncselekmény elkövetőjének lehetőleg a közösségtől elzárva kell bűnhődnie a tetteért, nem garancia arra, hogy végleg kizártuk a társadalom által elfogadott érték- és normarendszer újabb megsértésének lehetőségét. Nyilvánvalóvá vált, hogy az egyes deviáns magatartást tanúsító személlyel szembeni fellépés csak akkor lehet eredményes, ha a cselekmény hátterében meghúzódó társadalmi folyamatok és egyéni problémák is reflektorfénybe kerülnek. Komplex problémák kezelésében csak a komplex megközelítés vezethet eredményre. Szabó András szavaival élve: *„Nem lehet arra alapozni, hogy mivel beteg valaki, azt büntetőjogi úton gyógyítani kell. Nem lehet arra alapozni, hogy személyiségzavara büntetőjogi úton átrendeizhető. Nem lehet arra alapozni, hogy mivel szociálisan elhanyagolt valaki, büntetőjogi úton gondoskodjunk szociális gondozásáról.”*¹ A bűncselekmények elkövetésével általában a társadalmi követelményekkel való alkalmazkodási képesség hiányai mutatkoznak meg. Ezek jelentős része a szocializációs folyamatban keletkezett és pótlásra szorul annak érdekében, hogy a társadalomba való beilleszkedés sikeres legyen. Ehhez pedig nem elegendő pusztán a szabott büntetés végrehajtása, hanem további

emberközeli, egyénre szabott segítségnyújtásra van szükség ahhoz, hogy nyugodtan mondhassuk: a lehetőségekhez mérten mindent megtettünk annak érdekében, hogy megóvjuk az elítéltet a törvényes renddel való újabb összeütközéstől.

A vázolt elméleti fejtegetések is mutatják, miként változtak a büntetési célokra vonatkozó felfogások, a büntetőpolitikai szemlélet, maga a büntetőjog intézményei, aminek megfelelően alakult a büntetés-végrehajtás jogi szabályozása. Azt azonban már régen felismerték, hogy nem lehet a büntetési rendszer általános kérdéseitől, a büntetési nemektől elszakítva szemlélni a büntetés-végrehajtás jogi szabályozását.

A büntetés-végrehajtási jog a bűnügyi tudományok „mostohagyereke” volt az 1990. évi rendszerváltozásig, holott nem vitás, hogy a jogi kultúra része. A büntetőjog egyik hatásmérőjeként is jellemezték. A jogot, a jogi szabályozásra szoruló intézményeket mindig az életben felmerülő szükségesség hozza létre.

A büntetés-végrehajtási jog az utóbbi egy-két évtized alatt nagyot fejlődött, vele szemben a társadalmi gyakorlat újabb és újabb követelményeket támaszt, s ez a fejlődés a büntetés-végrehajtás tudományági önállóságát eredményezi. Mint egy sajátos életviszonyoknak, mint egy kutatási területnek is kijár az önállóság. Társadalmi szükségletté vált az egyre szélesebb körű és önálló jogi rendezése. A büntetés, az intézkedés fogantatására hivatott szerv s a kötelezett közötti viszonyt a jog szabályozza, amely egyben csak a jog révén létezik.

Vókó György

Felhasznált irodalom

1. Finkey Ferenc: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései. 1904. 8. oldal – Kiemelés: **Tari Ferenc:** Az időszerű Finkey. Dr. Finkey Ferenc 1870–1949. Emlékkönyv, Jogászok a Kultúráért Alapítvány sátorlajújhelyi kiadványa. Szerk: Szatmáry Béla, kiadatott Sárospatakon, 1995-ben 81–95. o.

2. Lőrincz József – Nagy Ferenc: Börtönügy Magyarországon. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Sajtóiroda. 1997, 51. o.

3. Szabó András: A nevelési helyzet alapproblémái a fiatalkorúak börtönében. Állam- és Jogtudomány 1962/3; **Molnár József:** A büntetés fiatalkorúak személyiségformálása és a javítóintézet. Kriminológiai Tanulmányok. 1963; **Huszár Tibor:** Fiatalkorú bűnözők. Tankönyvkiadó, Budapest, 1964

4. Vigh József – Tauber István: A szabadságvesztés-büntetés hatékonyságának főbb jellemzői. Jogtudományi Közlöny, 1976/11. szám 641. oldal

5. Vö.: Antonio Pagliaro: Verifica empirica della effeto di prevenzione. Az általános megelőző hatás empirikus bizonyítása. Rivista Italiana di Diritto Penale. 1986/2. szám

6. Korinek László: Félelem a bűnözéstől. Doktori értekezés tézisei. 1998. III. 4.

7. Békés Imre: Dogmatika és büntetőpolitika. Jogtudományi Közlöny. 1982. évi 12. szám, 595–597. oldal

8. Balogh Jenő: Büntető törvényeink módosításához. Különlenyomat a „XX. század” első évfolyamának 10. és 11. Füzetéből. Budapest. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. 1900.

9. Vö.: James Austin – Barry Krisberg: Incarceration in the United States: The Extent and future of the problem. Szabadságvesztés az USA-ban: A probléma nagysága és jövőbeli alakulása. Annals of the American Academy 1985/3. szám

10. Kulcsár Kálmán: A jog szociológiai alapjai. Budapest, 1976. IV/2. 225–251. o.; IV/6. 313–334. o.; Kulcsár Kálmán: A jog hatékonyságának társadalmi feltételei. Gazdasági és Jogtudomány MTA IX. osztályának közleményei (VIII.) 1974. L. 20.

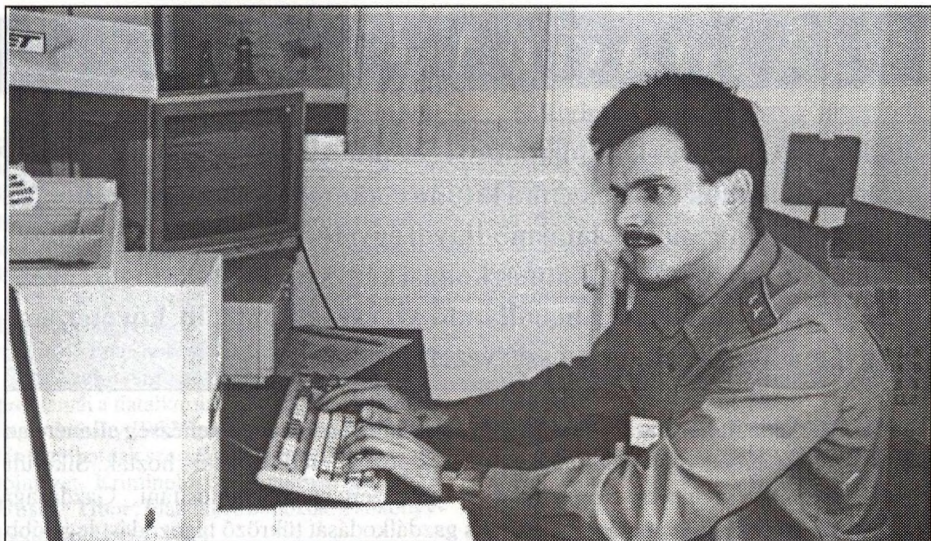
11. Szabó András: A reform büntetőjoga, a büntetőjog reformja. Kriminológiai Közlemények. Budapest, 1989. 80. o.

Elérhető adatbázist!

Pongrácz Györgynek a Börtönügyi Szemle 1998/4. számában megjelent Szándékok és célok című kitűnő cikkére szeretnék reagálni. A cikk megállapításaival, látásmódjával egyetérttek, azzal pedig különösen, hogy az állandó alkalmazkodási kényszer folyamatos szervezettefejlesztést, de legalábbis állandó szervezetkontrollt követel, és ennek ma nincsenek meg a szervezeti feltételei.

A továbbiakat illetően az a véleményem, hogy minden átmeneti nehézség ellenére az elmúlt tizenkét évben végrehajtott átszervezések pozitív eredményeket hoztak. Sikerült az új büntetés-végrehajtási szemléletet és módszertant meghonosítani. Gazdasági területen az ötvenes-hatvanas évek naturális gazdálkodását tükröző tagozódást legalább részben sikerült a pénzgazdálkodásban feloldani. Alapvetően másképp irányít ma az országos parancsnokság, mint korábban. Az átszervezéseket azonban mindig követte egy második, jórészt spontán szakasz. Az idő és energia hiányában nem eléggé alaposan és részletesen kidolgozott alrendszermodellek tátongó réseit kihasználva, érthető, de nem elfogadható módon visszanyomult a megszokás. Emiatt kiemelten fontosnak látszik az előkészítés. Kérdés, hogy a szervezet belső tehetetlenségét, sőt, a változásoktól való (természetes) félelmét, önkéntelen ellenállását miképpen lehet legyőzni. Lám, a *legyőzni* szót használom, pedig nem legyőzni akarjuk kollégáinkat, hanem *megnyerni* a jobb, hatékonyabb munka érdekében. A tartós sikerben hasonlóan fontos tényező a megfelelő alapossággal kielemezett *szervezési modell*, a személyi állomány megnyerése, a személyi feltételek megteremtése, a határozott, következetes cselekvés.

A diszfunkciók között felvetett tény, miszerint az egyes szervezeti egységekben az irányítási feladatok keverednek a legkülönbözőbb üzemeltetési, képviselői feladatokkal, alaposabb szemrevételezést igényel. Vajon a dolog történetiségén kívül van-e ennek valamilyen egyéb oka, amivel számolni kell? Valószínűleg a feladatok, funkciók nagy száma és a szervezet horizontális méretének ésszerű keretek között tartása, illetve ennek kényszere tartott egyben más szempont alapján nem egybetartozó funkciókat. Ugyancsak ma még – remélem, nem sokáig – megkerülhetetlen tényező az információelérés problematikája. A jelenlegi információs technológiában – most nem számolva a fogvatartotti alrendszerrel, ami üdítő kivétel – az információk elérési lehetősége többé-kevésbé, de kötődik azok keletkezési-tárolási helyéhez. Emiatt a megfelelő szakmai-irányítási, vezetési pontok nem akarják, talán nem is tudják elhagyni információs kútjait, így ez kohéziót jelent a korszerű szemléletben egybe nem tartozó funkciók egybentartásához. Ezért alapvető fontosságot tulajdonítok a szervezettefejlesztés információs oldalról történő párhuzamos kialakításának. Itt nem elsősorban technikai

eszközökre gondolok, hiszen ezek végül is egyre inkább elérhető áron megvásárolhatók, hanem arra a szakmai tevékenységre, amely a funkciókkal, hatáskörökkel, a szervezeti egységekkel adekvát szakértői-vezetői információs rendszert megalapozza. Ezt a munkát külső szakértők helyettünk nem végezhetik el, de tanácsadással, projektmenedzseléssel segíthetik. Hasonló, lehet hogy szubjektívebb, de létező jelenség, hogy ma az *operativitás*, a *kézi vezérlés*, az *ad hoc intézkedések* egybemosódó fogalmak a gyakorlatban. A jelzett tematikájú szervezetátalakítás ezen a területen is jelentős, pozitív változásokat hozhat.

A cikkben is említett feszültségek jelentős része az erőforrásokért való *harc* mellékterméke. A harc szót nem feltétlenül pejoratív értelemben használom, hiszen ki az, aki nem a saját szakterületét tartja a legfontosabbnak. A kormány a következő, tehát a 2000. évi költségvetésben nem intézményfinanszírozást, hanem totálisan feladatfinanszírozást helyeztet kilátásba. Az államháztartási reform is ezt nevezi meg fő célkitűzésként. Noha erre már korábban is történtek kísérletek, és néhány címszó őrzi a beszámolóban ezek emlékét, de ezt a szemléletet máig sem sikerült általánossá tenni. Ezek a változások teljesen át fogják alakítani a büntetés-végrehajtás gazdálkodását, egyben új költséghatékony és korszerű eszközök kerülnek a vezetés eszköztárába. Miért említem ezt? Azért, mert a vázolt elméleti modell tartósan jó működésének feltétele a büntetés-végrehajtás minden szegletére kiterjedő tervszerű és célzott erőforrás-allokációs tevékenység, mert enélkül a mindennapokra jellemző, valóban meglévő forráshiány az elméleti sémát a gyakorlatban szükségszerűen visszafordítja kézi vezérlésbe. Egy, a mainál eredményesebb, hatékonyabb irányítási modell nem működhet megfelelő, könnyen elérhető információs adatbázis nélkül. Ez bontaná le a szervezeti egységek közötti paravánokat, alapozná meg az egyirányú közös cselekvést.

A „Hogyan tovább”-ban kifejtettekkel teljes mértékben egyetértek.

Radnay József

Mit hoz(hat) a jövő?

Nevelői vélemény az evsz.-ről

Az evsz. jogintézménye már az 1993. évi bevezetésekor és azóta is megosztja a bévés társadalmat. Nem csoda, ha a jogintézmény egy-egy szenzációs esetet bemutató sajtóhír kapán szélsőséges indulatokat kelt a társadalom szélesebb rétegeiben. Valóban, minden érintettet felkészületlenül ért a bevezetés. Az elmúlt hat év tapasztalatainak megvitatása jó alapot teremthet arra, hogy a valóban elodázhatatlan törvénymódosítással megőrizzük azt, ami az evsz.-ből jó, pozitív, előremutató, és elvessük azt, ami nem tartható. Ilyen megközelítésből reagálok Antall Ferenc korábbi (BSZ. 1998/4.) e témát feszegető írására.

Pozitív elemek

Vannak-e pozitív elemei az evsz.-nek? Meggyőződésem szerint igen. Magam is, mint bizonyára minden olyan kollégám, aki foglalkozott evsz.-esekkel, konkrét példák sorát ismeri, melyekben a végrehajtás ilyen módon való tartós enyhítése igenis egybeesett a szabadságvesztés végrehajtásának céljával. A támogató családi háttér megléte esetén az otthoni eseményeknek nemcsak ismerőjévé, de felelősen gondolkodó, azokat pozitívan befolyásoló tagjává válhat az elítélt. Az olyan esetekben, amelyekben nemcsak a család, hanem a tágabb lakóhelyi közösség is segítően viszonyul a rendszeresen hazlátogatóhoz, esetleg a külső munkáltatóhoz, kialakul egyfajta kötődés, nő a szabadulás utáni visszailleszkedés esélye, így a bűnelkövetéstől való tartózkodás is. Hiába kedvezőek azonban a külső feltételek, ha nincs meg a szándék a szabadulásban. A döntő tényező a személyi-

ség. Kérdés tehát, hogy az ítéletet hozó bíróság rendelkezik-e kellő ismerettel e tekintetben. Ha igen, úgy indokolt lenne, hogy a feltételes szabadságra bocsátáshoz hasonlóan rendelkezzen, kizárja-e az elítéltet az evsz.-be helyezés lehetőségéből vagy nem. A kizárás kötelező eseteit illetően törvényben kellene rendelkezni. Azok, akik szándékosan, többszörös visszaesőként követnek el a társadalomra veszélyes bűncselekményeket, semmiképpen se kaphassák meg ezt az igen jelentős kedvezményt. Mindenképpen többletgaranciát jelentene az is, ha ilyen esetekben csak fegyházban letöltendő szabadságvesztés lenne kiszabható.

Kedvezőtlen jelenségek

Melyek az evsz.-hez tapadó kedvezőtlen jelenségek, és a nem tartható körülmé-

nyek? Az Antal Ferenc említette jelenség-gel magam is találkoztam, amely szerint az evsz. hatálya alá helyezettek egy részénél kedvezőtlen magatartási változás figyelhető meg. Ők úgy érzik, hogy a jogosultságok megszerzésével a korábbi kötelezettségek (vagy azok többsége) már nem vonatkozik rájuk. Mindent elkövettek, hogy elérjék céljukat, utána azonban „leengednek”. Olyan esettel is találkoztam, hogy az addig minden munkát vállaló elítélt látványos gyorsasággal vált alkalmatlanná a munkavégzésre. Vajon kellő körültekintéssel jártunk-e el az ilyen esetekben, vagy azokban, amelyeknél alapos okkal fel kellett függeszteni, majd meg kellett szüntetni az evsz.-t? Bizony, elképzelhető, hogy nem. Volt-e elég ismerete az intézetnek vagy a bv. bírónak a helyes döntés meghozatalához? Nem tudom, készült-e felmérés arról, milyen arányban kellett felfüggeszteni intézeti kezdeményezésre a fogvatartott vagy védője kérelmére engedélyezett evsz.-t. A felfüggesztés és kihelyezés gyakorisága minden bizonnyal, ebben a sorrendben emelkedő. Az intézetek akkor kezdeményezik a fogvatartott evsz.-be helyezését, ha az általuk fellelhető összes körülményt mérlegelve, különösen pedig az elítélt személyiségét megismerve látnak arra kellő alapot. Ezek a kezdeményezések szinte kivétel nélkül a fogva tartás későbbi szakaszában történnek. A törvényi minimum után. Ez főként a fogvatartotti, még inkább az ügyvédi kezdeményezés esetén jellemző. Nem véletlen, hogy különösen kezdetben, de még ma is nemleges intézeti javaslat mellett kapják meg fogvatartottak az evsz. lehetőségét. Indokolatlan-e az intézetek óvatossága? Meggyőződésem szerint nem. Helyeselni tudnék egy olyan törvényi változtatást, hogy ne a fokozatban letöltött

minimális idő elteltével, hanem az ítélet egy utolsó hányadában, börtönben legkevésbébb a fele ítélet kiállta után, fogházban esetleg korábban legyenek az enyhébb szabályok alkalmazhatók. Amennyiben más vélemények szerint a jelenlegi törvényi minimum tartása látszik indokoltnak, úgy azon kell elgondolkodni, hogy tartható-e az elítélt és védője kezdeményezésének lehetősége. Végső esetként szóba jöhet az evsz. új végrehajtási fokozattá tétele is garanciális megfontolásokból. Ezt én többek között azért sem tartanám szerencsésnek, mert azokat a hosszú ítéletet töltő fegyház fokozatú elítélteket zárnánk ki a lehetőségből, akiknek van idejük bizonyítani és az egy-szeri fokozatváltást követően esetleg az evsz.-t is megérdemelnék, mint a társadalomba visszavezető végső szakaszt a feltételek szabadulás előtt.

Mint már a fentiekből kiderült, a bűncselekmény szándékosságát, a visszaesés fokát és a bűncselekmény társadalomra veszélyességét magam is olyannak tartom, ami kizárhatja a fogvatartottat az evsz.-ből. Vitatkozom azzal, hogy az ítéleti időnek vagy a család anyagi helyzetének ilyen súlya lehessen. Hosszú ítéletet tölthet valaki egyetlen, önmagában súlyos bűncselekményért, nem kell, hogy ehhez bűnözői alkat legyen, az ő társadalomba való visszavezetéséhez a társadalomnak is érdeke fűződik. Nem állítom, hogy ne találkoztam volna olyan jelenséggel, miszerint az evsz.-es hazautazásai komoly, olykor erőn felüli anyagi terhet jelentenek a családjának. Nem elképzelhetetlen számomra az sem, hogy valaki az utolsó filléreket is elhozza otthonról anélkül, hogy az egybeesne az otthoniak akaratával. A Bv. tvr. tiltja az elítéltek közötti hátrányos megkülönböztetést vagyoni helyzetük szerint. Márpedig ha valakit

ilyen alapon rekesztenénk ki az evsz.-ből, az hátrányos megkülönböztetést jelentene vagyoni helyzete szerint is. Az alapvető gondot abban látom, hogy a jogalkotói szándék nem volt, és a mai napig sincs szinkronban a büntetés-végrehajtás lehetőségeivel. Meggyőződésem, hogy a jogalkotó az evsz. bevezetésével legalább az ezen jogintézmény hatálya alá tartozó elítéltek esetében fontosnak tartotta, hogy az ő szabadságvesztésüket, pontosabban az evsz.-be kerülés utáni időt lehetőleg a lakóhelyhez legközelebb eső büntetés-végrehajtási intézetben hajtsuk végre. Ezt a vélekedésemet alátámasztja, hogy alanyi jogon csak 24 órát meg nem haladó eltávozás lenne biztosítható. Márpedig a jelenlegi evsz.-esek jelentős része képtelen lenne 24 óra alatt haza- és visszaérni. Nem véletlen, hogy az országos intézetekben a kivételesen engedélyezhető 48 óra lett az általános, a megyei intézetek között is akadtak követők. Mindenképpen indokolt annak vizsgálata, hogy érvényt lehet-e szerezni a jogalkotói szándéknak és az érvényes jogszabályi előírásoknak. A közeli intézetből távol töltött idő nagyobb hányada tölthető azzal, amire rendeltetett. Kisebb lehetne a családok anyagi tehertertele, vagy nem is jelentene többletterhet. Már most is elsősorban azok merítik ki a lehetőségként biztosított

négy alkalmat eltávozásra, akik jobb anyagi helyzetben vannak. A megyén belüli elhelyezés szorosabb együttműködést tenne lehetővé a társszervekkel, rendőrséggel, önkormányzatokkal és a hivatásos pártfogókkal is. Amennyiben szervezésimogoldással ezek a gondok nem orvosolhatók, úgy indokolt lenne csökkenteni a havi eltávozások számát. A jelenlegi rabkeresetek és utazási költségek átlagosan két alkalmat tesznek lehetővé. A 100 km-t meghaladó távolság vagy a nehezen megközelíthetőség indokolhatja a 48 óra alkalmazását. A jelenleg minden eltávozási lehetőséget kihasználó fogvatartotti kör számára az intézetben eltöltött hétvégék több lehetőséget kínálnak arra, hogy részt vegyenek a többnyire ilyenkorra eső közös rendezvényeken, kulturális programokon. Csökkenne ezzel a kívülállóságuk és annak látszata is. A lakóhelyhez közeli intézetből biztosított külső munkavégzés is eredményesebb lehetne, hiszen kölcsönös megfelelés esetén a szabadulás utáni egzisztencia megteremtését is szolgálhatná.

Az evsz. jogintézménye érdemes a megőrzésre, indokolt változtatások után az ítélet fontos, a szabadulás utáni beilleszkedést segítő szakasz lehet az arra érdemes fogvatartottak körében.

Tóth Imre

Munkabéke

Érdekképviselés és érdekvédelem

A büntetés-végrehajtás intézményrendszerének, ezen belül a szervezeti kultúra átalakulásának egyik szükségszerű következménye volt a személyzet érdekvédelmének, érdekképviselésének átfogó és folyamatos fejlődése, valamint annak a közismert és általánosan elfogadott tételnek a kötelező elfogadása, miszerint minden „stratégia” kialakításánál, a jogi, garanciális elemek tervezésénél kiemelt szempont a munkabéke fenntartására való törekvés.

Az érdekérvényesítés területén a szervezet kultúráváltása feltételezi, hogy a közszolgálat, és benne a büntetés-végrehajtás makro- és mikroszférája, a központi és helyi kapcsolatok, a munkaadói és munkavállalói magatartásformák folyamatosan átalakulnak, fejlődnek. E témakörben az elmúlt tíz évben minden szinten standardok, minták keresése folyt, amelyek befolyásolni, modellezni lennének képesek azt, ami ma a fegyveres szervezeteknél, a hivatásos és polgári állománynál történik. Az új jogszabályok, a hivatásos és közalkalmazott dolgozók jogállását meghatározó törvények nem mások, mint egy „modellkísérlet” részei, amelynek működőképességét majd a gyakorlat igazolja vagy cáfolja.

A fegyveres szervezeteknél zajló „kísérletek”, átalakulási folyamatok, valamint az állomány egyre romló egzisztenciális és gazdasági helyzetének negatív következményei egyre jobban felerősítik a különböző rétegek, csoportok érdekeinek érvényre juttatását, illetve ezek egyeztetésének igényét.

Már régen megszületett az a felismerés, hogy célszerűbb engedményeket tenni az érdekek érvényesítésében és kölcsönös kompromisszumok árán megállapodni, mert így mindkét oldalon mérsékelhető az érdekkülönbségekből adódó veszteségek. A munkabéke fenntartása ugyanis minden szinten mindenkinek egyformán közös érdeke.

Az 1996-ban megjelent új jogszabály (Hszt.), a hivatásos szolgálati jogviszonyban állók sajátos munkajogi viszonyát és ezáltal kialakult speciális helyzetét kívánja jogi keretekbe foglalni. Részletesen, bár finoman elnagyolva, óvatosan szól az előforduló érdekképviselési tömörülések mozgásteréről, azok egyes jogosítványairól, említést téve a demokratikus átalakulás egyik kiemelkedő vívmányáról, a fegyveres szervezetekben újonnan alakult „spontán, alulról jövő kezdeményezés következményeiről”, a szakszervezetekről. E témakör boncolgatását az tette időszzerűvé, hogy folyamatosan nő az érdeklődés, ezáltal az elvárás is a szakszervezetek munkája iránt.

Az elmúlt években az érdekképviselési munka a társadalom más érdekvédelmi szervezeteihez képest a büntetés-végrehajtási szervezetnél lassúbb ütemben, de figyelemre

méltó módon fejlődött. A szervezetaltozást követő évekre jellemző „erőből” politizálást felváltotta egy lassú, de megfontolt érdek-képviseleti, érdekvédelmi munka kialakítása és gyakorlati megvalósítása. A stílusváltást az tette szükségessé, hogy felismerést nyert az a speciális helyzetből fakadó közös érdek, amely a munkáltató és a munkavállaló azonos irányba történő gondolkodását motiválja. A kezdeti, gyakran ösztönös, a kellő szakértelmet nélkülöző, de lelkes, érzelemvezérelt, időnként túlfűtött szakszervezeti politika megváltoztatását az élet kényszerítette ki azáltal, hogy sorsdöntő kérdések szakszerű megválaszolása elé állította a szakszervezeti tisztségviselőket. Döntő momentum volt, hogy fel kellett ismerni, kivel és mit érdemes tárgyalni, kik a súlytalan tárgyalópartnerek és kik a kompetenciával rendelkezők. Milyen horizontális és vertikális határok, funkciók, beosztások között húzódnak meg az érdekek és erőviszonyok. Kikkel kell, kikkel szabad tárgyalóasztalhoz ülni. Mindez nem ment, nem mehetett olajozottan. Az útkeresésért, a tapasztalatszerzésért súlyos árat kellett fizetni. Ez az az idő, amely nem várja meg a tanulóidő végét, és most sem hajlandó várakozni. A megszületett döntéseket már igen nehéz ismételtén újratárgyalni, a „bürokráciát” egy elfogadott témakör ismételt tárgyalására rábírnai vagy a döntését megváltoztatni. Ez szinte lehetetlen, ráadásul időszakonként nem is csupán egy témakörrel van szó.

Az érdek-képviseleti munkában jelentős áttörést, egyben a múlttal való látványos szakítást jelentett a közalkalmazottak szakmai szakszervezetéből történő kiválás, majd a fegyveres szervezetek által létrehozott újszerű tömörülésbe történő csatlakozás. Ez a váltás, változás jó hatást gyakorolt a bévés szakszervezet tisztségviselőire. A véleménynyilvánítás, a büntetés-végrehajtási politikába való beleszólás iránti igények felerősödtek, a munkáltatói oldal látókörében potenciális tárgyalópartnereként jelentek meg a központi és a helyi érdek-képviseleti szervezetek.

A szakszervezet radikalizálódása, működésének jogi garanciákkal történő körülbástyázása arra készítette a munkáltatót, hogy a területi munkaszervezetek vezetőit rákényszerítse a korrekt együttműködésre. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a munkáltató menedzsmentje által az alsóbb szervezeti egységekre hatalmi szóval rákényszerített tekintélytisztelet, tárgyalási kényszer csak részben hozott eredményt. Egyes esetekben a szakszervezeti munka mindennapos gyakorlatát kifejezetten gátolják a különböző irányítási szintek. Ez jól megfigyelhető a szervezettség mutatók dinamikájában. Az „esetenként” előforduló formális megállapodások tartalmában, valamint az együttműködés nyílt vagy burkolt formában történő megtagadásában. Az okok részint világosak: a sikertelenséget központi és helyi szinten egyértelműen a rutintalanság, az esetenkénti politikai érzéketlenség, az esetenkénti túlzottan „militáris” szemlélet, a túlzott tekintélytisztelet, valamint a szakértelem hiányának számlájára lehet írni. Ezekon túlmenően a szakszervezet felelőssége különösen abban állapítható meg, hogy helytelenül fogja fel a menedzsment támogatásának funkcióját. Hibás az a megközelítés, amely szerint visszafogottabb szakszervezeti stratégia kell az érdekek ütköztetésével és érvényesítésével kapcsolatos „harcban”, óvatosság saját munkájának nyilvánosságában. Ha az érdek-képviseleti tevékenység az indokolt önmérséklet helyett önkorlátozó, és nem lép fel kellő határozottsággal a munkáltató hibás stratégiai, taktikai döntéseivel szemben, tudomásul veszi az elhibázott megol-

dásokat, ezzel óhatatlanul részesévé válik a szervezetnél kialakult válságnak, így elveszti a tiltakozás erkölcsi alapját. Mindez azt a képet vetíti elénk, miszerint a szakszervezetnek még nehéz időszakok elé kell néznie.

A jövő azt a képet vázolja elénk, hogy az igazságügyi tárca és a bv. szervezet gazdálkodásában, valamint az elosztás szociális területein olyan új helyzettel kell számolni és szembenézni, amely az érdekképviselő és az érdekérvényesítés konfliktusait még élesebbé teszi. Ennek megfelelően újra kell gondolni az eddigi szakszervezeti intézményrendszert, és ennek részeként olyan új „mozgalmi” stratégiáját szükséges kidolgozni, amely a valóságtól elszakadt radikalizmus, a szociális demagógia, a legégetőbb igényeknek is gátat vető gazdasági korlátok elutasításának szellemében lép fel.

Az erre irányuló szakszervezeti politikát maguknak a különböző szintű tisztségviselőknek kell kialakítaniuk, amely pártoktól és politikai szervezetektől független. A szakszervezeti vezetők elidegeníthetetlen joga és kötelessége, hogy befolyásos tényezőként, saját szakszervezeti politikájukat képviselve jelen legyenek mindazoknak a döntéseknek a meghozatalában, amelyek tagságuk helyzetét, életviszonyait érintik és meghatározzák.

Ma sem, a jövőben pedig még kevésbé lehet elégséges az úgynevezett fogadókész, követő stílusú, gyakorta bürokratikus magatartás. Nem sok eredménnyel kecsegtet a szimp-la ellenállás, a nemet mondás sem. A hatásos stratégia megjelenítője a jól felkészült, szakmailag kompetens, kezdeményező, érvelő, vitatkozó, aktív tisztségviselő. Ennek döntő feltétele, hogy minden, a szakszervezetre tartozó átfogó jellegű vagy napi ügyben legyen álláspontja és alternatív javaslata.

E vázlatos utalás is jelzi, hogy a szakszervezeti érdek-képviselői, érdekérvényesítési funkciók felfogása és tartalma sokoldalú, számos tekintetben még jelentős tartalékokat, feltáratlan lehetőségeket hordoz magában. Mindezek kimunkálása nem is olyan egyszerű, hiszen az életviszonyokkal kapcsolatos – intézeti, szakmai, réteg-, csoport-, egyéni – érdekek bonyolultak, ellentmondásosak, másrészt olyan természetűek, amelyek közvetítése, védelme csak differenciált szervezeti rendszer útján képzelhető el.

Az eddig említettek nem feledtethetik azt a tényt, hogy a szakszervezeti tagságot nem a mozgalom belső kérdései – mint a munka stílusa, a munka módszerei – érdeklik, hanem sokkal inkább a tevékenység eredményessége, az, miként alakulnak életviszonyai, mit tesz az érdek-képviselői szervezet életkörülményei javítása érdekében.

Az alapvető nehézséget az okozza, hogy a jogszabályok megalkotása (Hszt., Kjt.), életbe léptetése önmagában még nem jelent garanciát az életszínvonalból, szociális létbizonytalanságból fakadó gondok megoldására. A dolgozók egészére kiható életszínvonalcsökkenés a bv-dolgozókra két irányból gyakorol kedvezőtlen hatást. Egyfelől mint köz- és szolgálati jogviszonyban álló munkavállalókra, másfelől mint olyan alkalmazottakra, akik az előbbieket következményeként a társadalmi kritika kereszttüzeiben végzik feladatukat. Ezek az okok önmagukban is elégségesek lennének a bv-dolgozók csalódottságához. Ehhez társul az a bizonytalanságérzés, amely a büntetés-végrehajtás, illetve a dolgozók jövőjével függ össze.

Tudjuk, a büntetés-végrehajtási hivatás nem vonzó. Erőteltjes a kontraszelekció, a magasan kvalifikált szakemberek egy része nem „kapaszkodik a székébe”, hanem távozik, s

helyükre nem tolakszik a jól felkészült jelentkezők tömege. Az elmúlt években többször a figyelem középpontjába került – legutóbb az állampolgári biztos vizsgálata alapján – a szervezet intézményrendszere működésének és feltételrendszerének komplex vizsgálata, ezen belül a humán erőforrás létszám- és jövedelmi helyzete.

Közismert, hogy a büntetés-végrehajtási szervezeti egységek létszámát történetileg, de a közelmúltban sem a feladatok és a funkciók elemzésén alapuló normák, hanem sok vonatkozásban más hatásmechanizmusok alakították. Az a jórészt differenciálatlanul érvényesülő pénzügyi elvonás, amely évek óta jellemző, főként a nemkívánatos létszám-aránytalanságokat konzerválta, növelte a feszültségeket, rombolóan hatott a személyzet egzisztenciális és morális állapotára. Az ellenérzéseket, a munkavállalói ingerültséget csak fokozzák azok a központi intézkedések, indokolatlan gazdasági megszorítások, amelyek szociálpolitikai tartalmat hordoznak, és amelyek egzisztenciális és morális szempontból az irányító apparátus egészére nézve általánosító elmarasztalást váltottak ki. És bizony hangot kell adni a közvélemény kritikájának, hogy esetenként az érdekvédelmi munka konfliktuskezelése túlságosan is puhának, esetenként behódolóan mutatkozik. A helyi tisztségviselők nem vállalják a helyi vezetőkkel a konfrontációt.

Mint azt már az előzőekben említettem, ez a fajta szakszervezeti magatartás könnyen oda vezethet, hogy a súlytalan politizálásnak következménye a súlytalan érdekvédelmi, érdek-képviselési munka.

Néhány gondolat erejéig szólni kell a szakszervezetet alkotó tagság jelenéről és jövőjéről is. Szinte minden eddigi politikai és társadalmi rendszerben a legfőbb gondok egyikét a szakszervezeti vezetők és a tagság viszonya, esetenkénti eltávolodása jelentette. Az egyik legfelháborítóbb jelenség, mikor megpróbálják felelős tisztségviselők, vezetők elhittetni, hogy a tagság van a szakszervezet vezetőiért, és nem fordítva. Ennek továbbfejlesztett változata, amikor saját, személyes problémáit, sérelmeit, úgy állítja be a tisztségviselő a munkáltatóval folytatott tárgyaláson, mintha az az általa képviselt tagság, kollektíva sajátos, speciális problémája lenne, és ő arra kapott megbízást, hogy kedvezményeket, előnyöket harcoljon ki. De idetartoznak azok a kompromisszumok, amelyek megkötése előtt soha nem kéri ki senki másnak a véleményét, és a tisztségviselő a csalhatatlanok magabiztosságával folytatja le a tárgyalást. Ennek a szemléletnek az a pikantériája, hogy az esetleges kudarcot senki sem kéri számon senkin. A tagoktól történő elhidegülés minden esetben tudatosan, jól átgondolt stratégia alapján történik. Bár esetenként a tapasztalatlanság is teremthet ilyen helyzetet. Ezt az is alátámasztja, hogy a véleményalkotás színtereként elfogadott különböző megbeszéléseket, gyűléseket, összejöveteleket vagy a mára már divatját múlt taggyűléseket teljesen elsorvasztották, és a tisztségviselők bebetonozták magukat választott funkciójukba, mintha a tagság bizalma egész életre szólna. Évtizedeken keresztül sikerült ezeket az elveket úgy manipulálni, „technikává” fejleszteni, hogy ez mindenki számára magától értetődőnek tűnik. Majd „fenn” megmondják, hogy nekünk itt lent mi a jó, mit tehetünk, mit nem, mi a legfőbb érdekünk.

A legnagyobb hiba mégis az, amikor a felvilágosult tisztségviselők szűk csoportja döbbenet szembesül azzal a ténnyel, hogy az általuk vezetett „mozgalomnak” nincs jól körülhatárolt, mindenki által érthető és elfogadott stratégiája. Ebből szükségszerűen kö-

vetkezik, hogy hiányzik a legfontosabb feladatmeghatározás, de a végrehajtáshoz szükséges eszközök sem állnak rendelkezésre. Minden tisztségviselő rémálma – aki ezt tagadja, nem mond igazat – az azonnali és megfelelő, a képviseltek által jogosan elvárt reakció a vezetői döntésekre. Ez történhet felkérésre és utólagosan, amikor már az intézkedés hatályba lépett. Ebben az esetben szinte kivétel nélkül mindenki, aki valamilyen érdekképviseletet, érdekvédelmet ellát, úgy érzi, hogy „cintányérok között ő lett a levegő”. Ilyenkor lép be az a varázslatos fogalom, amely minden történelmi időszakban a hatalmat fejezte ki, tekintet nélkül arra, hogy azt ki gyakorolta. Ez pedig nem egyéb, mint az információ.

Lehet valaki a világ legfelkészültebb, legokosabb, legjobban képzett tisztségviselője, de ha nincs megfelelő, autentikus forrásból származó, jól elemzett információja, döntés- és cselekvésképtelen. Egy esetleges munkáltatóval történő egyeztető tárgyalás során csak kísérő, bólogató, okosan néző dublőr lehet. Mindez sajnos még ma is valóság, esetenként tetten érhető tény, netán a múlt kísértése, az elmúlt évtizedek szelleme, amikor az akkori, „értünk történő” politikának nem volt érdeke, nem fért bele a szocialista ideológiába a negatív figura szerepének kiosztása.

A hatalom mindig kényesen ügyelt arra, hogy „megfelelő” időben, „megfelelő” emberrel tudjon tárgyalni. Így soha nem ütközött nehézségbe a „jó” tárgyalópartnerek összeválogatása és ezzel egyidejűleg az érdekek mindenki által történő érvényesítése.

A jelenkor tisztségviselőjét remélhetőleg az jellemzi egyre inkább, hogy felkészült, a munkáltatóval szemben tárgyalóképes, egyenrangú fél, aki a döntéshozatalban felelősen részt vállal, miközben tudja, kinek az érdekeit képviseli.

Halmágyi Gyula

Régiók szava

A büntetés-végrehajtási jogalkalmazás értelmezéséről

A büntetés-végrehajtási jogalkalmazást segítő rendezvények sorában hosszú időre visszanyúló hagyománya van azoknak az ügyészség által szervezett regionális tanácskozásoknak, amelyeket – a büntető felelősségre vonás folyamata szerinti sorrendben említve – rendőrök, ügyészek, bírák, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet tagjainak részvételével rendeznek meg. Ezekben a tanácskozásokon – amint az elmúlt évben Csongrád, Győr-Moson-Sopron, Somogy és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében nagy szakmai érdeklődés mellett megtartott értekezleteken is történt – számos időszéri jogalkotási, jogértelmezési, törvényességi kérdés, a büntetés-végrehajtási feladatok teljesítése kapcsán jelentkező gyakorlati probléma került terítékre. Az előadások, hozzászólások nagy száma miatt – a terjedelmi korlátokra is figyelemmel – csupán rövidített formában lehetséges az elhangzottak közzététele.

Változó jogkörnyezet

A büntetés-végrehajtási jog, valamint ezzel párhuzamosan a büntetés-végrehajtási jogalkalmazói munka – a jogszabályi háttér változásának eredményeként – folyamatos fejlődésen, megújuláson megy keresztül. A folyamat a Bv. tvr.-t módosító 1993. évi XXXII. törvény megalkotásával kezdődött és napjainkig is tart. Az elmúlt év áprilisában lépett hatályba a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III. 6.) IM-rendelet, aláírás előtt áll a fogvatartottak munkavédelmére vonatkozó minisz-

teri rendelet, melynek megszületésével véget ér a Bv. tvr. novelláris módosítását követő végrehajtási szabályok megalkotásának sora. 1999. március elsején lépett hatályba a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény, valamint a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításáról szóló 1998. évi LXXXVIII. törvény, melyeknek több rendelkezése szintén lecsapódik a büntetés-végrehajtás területén. Közéleg 2000. január elseje, az új büntetőeljárás törvény tervezett hatálybalépésének időpontja. Megtörténtek az első lépések az új bv. törvény koncepcionális előkészítésére, s elkezdte mun-

káját a koncepciót kidolgozó munkabizottság.

● A jogszabályi változások sorában kiemelésre érdemes a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III. 6.) IM-rendelet (a továbbiakban: Egészségügyi Szabályzat). Létrehozásával a jogalkotó jelentős hiányt pótol, hosszabb idő után megszületett a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartott elítéltek és előzetesen letartóztatottak egészségügyi ellátásának végrehajtási szabályait tartalmazó és a magasabb szintű jogszabályi rendelkezésekkel összhangban lévő miniszteri rendelet. Az új jogszabály számos garanciális elemet tartalmazó rendelkezése közül szükséges külön is kiemelni a fogvatartott halálát követő eljárással kapcsolatos és a bv. felügyeleti ügyész munkáját is érintő új előírásokat. Az Egészségügyi Szabályzat 33. § (4) bekezdése értelmében a halálesetet haladéktalanul jelenteni kell a bv. intézet parancsnokának, aki értesíti az intézet törvényességi felügyeletét ellátó ügyészt, továbbá a rendőrséget a hatósági boncolás elvégzése érdekében. Az intézet parancsnoka a rendkívüli halálesetről haladéktalanul köteles tájékoztatni a területileg illetékes rendőrkapitányságot, valamint a bv. intézet törvényességi felügyeletét ellátó ügyészt. Intézkednie kell továbbá arról, hogy a holttest és a helyszín a rendőrségi halottszemléig érintetlen maradjon. A holttestet csak az ügyész nyilatkozata, valamint a hatósági boncolás után szabad eltemetni. Ezzel összefüggésben felmerült, hogy az ügyész az elhunyt fogvatartott eltemetésével kapcsolatban milyen tartalmú nyilatkozatot tegyen, e nyilatkozat alakszerűségével kapcsolatban vannak-e formai követelmények. Ha a bv. felügyeleti ügyész azt állapítja meg, hogy a fogvatartott halálánál bűncse-

lekmény alapos gyanúja nem merült fel, írásban, alakszerű kötöttségek nélkül olyan tartalmú nyilatkozatot kell tennie, amelyből kitűnik ez a körülmény, továbbá az, hogy az ügyész hozzájárul a holttest hatósági boncolás utáni eltemetéséhez. Ellenkező esetben azonban köteles elrendelni az igazságügyi orvosi boncolást, melynek költségeit az elrendelő főügyészség viseli.

● A fogvatartott halálánál, mint rendkívüli eseménynél, a *fogalom meghatározás* is változáson ment keresztül. 1998. június elsején lépett hatályba az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény, amelynek XII. fejezete tartalmazza a halottakkal kapcsolatos rendelkezéseket. Az egészségügyi törvény 218. § (3) bekezdése alapján rendkívüli az a halál, amelynek természetes módon való bekövetkezését a körülmények kétséggé teszik. A fenti bekezdés g) pontja értelmében a fogvatartott elhalálása minden esetben rendkívüli halálnak minősül. Ezen törvényi szabályozás eltér attól a korábbi gyakorlattól, amely differenciált a fogvatartott rendkívüli és természetes okból bekövetkező elhalálása között. Az egészségügyi törvény hatályba-lépéséig a fogvatartott halála csak abban az esetben minősült rendkívüli halálesetnek, ha azt bűncselekmény, baleset, öngyilkosság okozta, vagy olyan körülmények között következett be, amelyek annak természetességét kétséggé tették. Ebből következően például egy szívinfarktus vagy keringési elégtelenség miatt bekövetkezett haláleset – ha az idegenkezűség kizárható volt – nem minősült rendkívüli halálnak, függetlenül attól, hogy fogvatartottról volt szó. Az egészségügyi törvény ezen a gyakorlaton változtatott, amikor kimondta, hogy a fogvatartott halála, függetlenül bekövetkezésének okától, rendkívüli halálesetnek minő-

sül. A fenti rendelkezés indoka abban keres-
hető, hogy a fogva tartás ténye már önma-
gában olyan rendkívüli körülménynek mi-
nősül, amely szükségessé teszi, hogy az így
bekövetkező halálesetet rendkívüli halál-
nak tekintsék.

● Az Egészségügyi Szabályzat 45. §-a
alapján a *rendőrségi fogdán* elhelyezett elő-
zetesen letartóztatottat Budapest és Pest
megye területéről az orvos kivizsgálás,
megfigyelés, gyógykezelés és – terhesség-
megszakítás kivételével – műtét céljából a
központi kórházba beutalhatja. A rendőr-
ségnek a beutaltról összefoglaló véleményt
kell csatolnia, és a beutalt szállításáról is kö-
teles gondoskodni. A fenti szabályozás az
IM Bv. Országos Parancsnokság és az Or-
szágos Rendőr-főkapitányság között ko-
rábban létrejött együttműködési megáll-
apodásban rögzített gyakorlatot emelte jog-
szabályi szintre. Az korábban sem volt le-
hetséges, hogy Budapest és Pest megye te-
rületén kívüli rendőrségi fogdából a letar-
tóztatottat közvetlenül a központi kórházba
utalják be. Ez következik a Fogdarendelet
22. § (1) bekezdéséből is, mely szerint a fog-
vatartottak orvosi ellátását a fogva tartásért
elsősorban felelős rendőrorvosi szolgálat,
ennek hiányában – szerződés alapján – az
állami, önkormányzati-egészségügyi szol-
gálat biztosítja. Arra természetesen továb-
bra is van mód, hogy a nyomozás törvényes-
sége feletti felügyeletet gyakorló ügyész
rendelkezzen a fogvatartott rendőrségi fog-
dából bv. intézetbe történő átszállításáról,
így a letartóztatottat – ha az orvosilag indo-
kolt – átszállíthatják a központi kórházba.

● Az Egészségügyi Szabályzat végre-
hajtása tárgyában a bv. országos parancsno-
ka kiadta a 0139/1998. (IK. Bv. Mell. 4.)
OP-intézkedést, amely számos esetben *ér-
tesítési kötelezettséget* ír elő, tehát a bv. in-

tézetnek értesítenie kell a bv. felügyeleti
ügyészt. Így például ha a fogvatartotton a
befogadási vizsgálatkor a bv. orvos külsé-
relmi nyomokat észlel, azt az ambulánsnap-
lóban rögzíti, és orvosi látleletet készít. A
látlelet egy példányát meg kell küldenie a
bv. felügyeleti ügyésznek. A bv. orvos a
fogvatartott halálának körülményeiről, a
haláleset kapcsán tett egészségügyi tevé-
kenységről készített írásos jelentést legkés-
őbb három munkanapon belül, a boncolási
jegyzőkönyv egy példányát pedig a kézhez-
vétel után köteles megküldeni a bv. felügye-
leti ügyésznek. Járványveszély vagy jár-
vány esetén az intézetben egyes tevékeny-
ségek, rendezvények és egyéb összejövete-
lek korlátozhatók, illetve megtilthatók. A
korlátozó, illetve tiltó intézkedéseket a bv.
orvos javaslatára a bv. intézet parancsnoka
rendeli el. Az intézkedésekről az ügyészt az
intézet haladéktalanul köteles értesíteni.
Hasonló módon kell eljárnia az intézetnek
akkor is, ha ételfertőzés, ételmérgezés vagy
más mérgezési eset fordul elő. Ilyenkor az
ügyész megfelelő időben és módon történő
értesítésének alapvető garanciális, törvé-
nyességi jelentősége van.

A büntetés-végrehajtás törvényességé-
nek felügyeletét ellátó ügyészek munkáját
meghatározó jogszabályi környezet válto-
zására figyelemmel szükségessé vált a
11/1993. Legf.Ü.-utasítással, és a 6/1995.
(ÜK. 5.) LÜ-utasítással módosított 1/1990.
Legf.Ü.-utasítás ismételt módosítása. A
2/1998. (ÜK. 5.) LÜ-utasítás a fogvatartott
halálával kapcsolatban, valamint a fogva-
tartottal szembeni lőfegyverhasználat ese-
tén követendő eljárással összefüggésben
határozza meg a bv. felügyeleti ügyész fel-
adatait. A gyakorlatban felmerült: hogyan
kell értelmezni az utasítás 21. § (4) beke-
zdésében foglalt azon rendelkezést, mely

szerint „*ha az ügyész a fogva tartó szervtől vagy máshonnan a fogvatartott haláláról értesül, köteles a legrövidebb időn belül megjelenni a haláleset színhelyén és megvizsgálni a halál bekövetkezésének körülményeit*”. A legrövidebb időn belüli megjelenés köteleességén a haláleset napján munkaidőben, illetve a következő munkanap reggelén történő megjelenést kell érteni. Természetesen annak nincs akadálya, hogy az ügyész hamarabb is megjelenjen helyszínen. Ilyen esetben köteles ellenőrizni a fogva tartásért felelős szerv halálesettel kapcsolatos vizsgálatának megállapításait. Ha a halálesettel vagy annak vizsgálatával kapcsolatban a fogva tartó szerv dolgozójának felelőssége merül fel, meg kell tennie a szükséges (büntető-, fegyelmi, szabálysértési, kártérítési) eljárásra vonatkozó intézkedést.

● A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény 22. § (5) bekezdése előírja a bv. szerv parancsnoka számára, hogy a lőfegyver használatáról az illetékes ügyészt köteles haladéktalanul tájékoztatni. Ha az ügyész a fogvatartottal szemben a fogva tartás során alkalmazott lőfegyver használatáról értesül, köteles ellenőrizni, hogy megtörtént-e a kényszerítő-eszköz-használat jogszerűségének vizsgálata. A vizsgálatról készült jelentést, valamint az annak alapján hozott határozatot értékelni, bűncselekmény alapos gyanúja esetén megteszi a szükséges intézkedést.

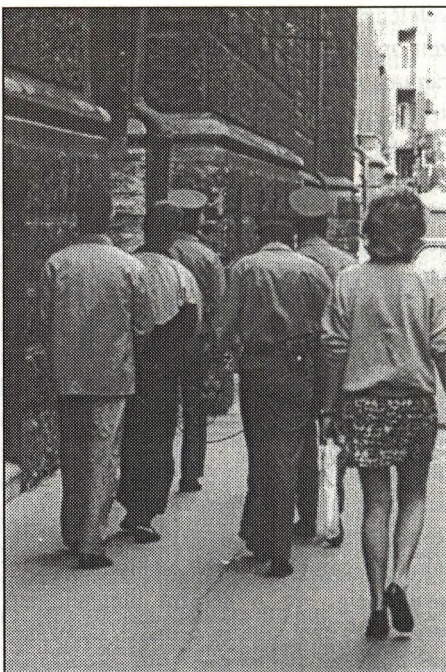
Az értekezletek időpontjában az igazságügy-miniszter már megküldte észrevételezésre a Btk. és a Be. tervezett módosítását tartalmazó jogszabályok tervezetét, így értelemszerűen azokkal kapcsolatban is több észrevétel hangzott el. Időközben 1998. december 22-én az Országgyűlés elfogadta az 1998. évi LXXXVII., valamint

az 1998. évi LXXXVIII. törvényt. A büntető anyagi jogi, eljárási jogi, valamint kisebb részben végrehajtási jogi változások több tekintetben is érintik a büntetés-végrehajtás munkáját. Lényegesen bővülnek a feltételes szabadságra bocsáthatóság kizárásának esetei. A Btk. módosított 47. § (4) bekezdése alapján *nem bocsátható feltételes szabadságra, aki a szabadságvesztésből legalább két hónapot nem töltött ki, a többszörös visszaeső, aki a bűncselekményt bünszervezet tagjaként követte el, valamint, aki a háromévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt üzletszerűen vagy bünszövetségben követte el*. 1999. március elsejétől a bíróság a Btk. 46/A § (1) bekezdése alapján az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén kizárhatja a feltételes szabadság lehetőségét. A jogalkotói szigor nyilvánul meg a Btk. módosított 83. § (2) bekezdésének azon rendelkezésében is, mely szerint a határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a büntetési tétel középértéke az irányadó. A Btk. új 92. § (1) bekezdése lényegesen csökkenti az összbüntetés lehetőségét, azt a quasi halmazati összbüntetésre korlátozza. A jövőben tehát a jogerősen kiszabott büntetéseket csak akkor lehet összbüntetésbe foglalni, ha az elkövetőt több, határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélik, és az elkövető valamennyi bűncselekményt a legkorábban hozott ítélet jogerőre emelkedését megelőzően követte el. A jogszabályi változás érinti az előzetes letartóztatásra vonatkozó szabályozást is. A Be. 223. §-ának új (2) bekezdése értelmében, amennyiben a vádlottat az elsőfokú bíróság szándékos bűncselekmény elkövetése miatt legalább háromévi végrehajtandó szabadságvesztésre ítéli, az ügyész indítványára az előzetes letartóztatást fenn kell tartani, illet-

ve el kell rendelni, kivéve, ha a már kitöltött előzetes letartóztatás időtartama eléri vagy meghaladja az elsőfokú bíróság ítéletében kiszabott szabadságvesztést. A fenti jogszabályi változások révén vélhetően – pontosan előre fel nem becsülhető mértékben – emelkedni fog a bv. intézetekben fogva tartottak száma, ami kedvezőtlenül befolyásolhatja az amúgy is zsúfolt intézetek helyzetét.

● Az Igazságügyi Minisztérium 1998 első negyedévében létrehozta az új bv. törvény koncepcióját kidolgozó munkabizottságot, amely már eddigi munkája során is számos jogalkotási kérdést vitatott meg. Nyilvánvaló, hogy a jogszabályi környezet változására, a büntető anyagi és eljárási jogi szabályok módosulására a bv. jog kodifikációja során is figyelemmel kell lenni. Sok téma vár további megbeszélésre, egyesekben azonban sikerült többségi álláspontot kialakítani. Így például megállapítható, hogy a *pártfogó felügyelet* intézményrendszere a jelenlegi szervezeti keretek között – a bíróságokra telepítve – nem képes hatékonyan megoldani feladatát, ezért szükséges annak újragondolása. A gyakorlati tapasztalatok egyértelműen azt bizonyították, hogy az idegenrendészeti őrizet „testidegen” a büntetés-végrehajtás szervezetétől, ezért indokolt, hogy annak végrehajtása a jövőben kerüljön el a bv. intézetekből. A büntetések és az intézkedések végrehajtását végző, abban közreműködő szervekre csak olyan feladatokat szabad telepíteni, amelyek ellátásához rendelkeznek a szükséges szaktudással, intézményrendszerrel, feltételekkel. E körben egyes területeken profil-tisztítás szükséges. Így például a bíróság feladata az ítélezés, az igazságszolgáltatás, ezért nem indokolt, hogy igazgatási-végrehajtási feladatokat is ellásson, azokat

– mint például a pénzbüntetés végrehajtását – célszerű a bíróságtól leválasztani.

Fogantatba vétel

● Megállapítható, hogy a szabadságvesztés-büntetésre ítélt személyek fogantatba vételének helyzete évek óta folyamatosan romlik, így például 1997-ben a jogerősen szabadságvesztés-büntetésre ítélték több mint 22%-a nem került fogantatba vételre. Ez a szám több mint 5%-kal magasabb az 1992-ben megállapított adatoknál, amikor az ügyészség kötelező munkatervi feladatként országosan vizsgálta a fogantatba vétel törvényességét. A legnagyobb hátralek e körben Tolna és Békés megyében, valamint a fővárosban, a legkisebb Veszprém, Zala és Jász-Nagykun-Szolnok megyében tapasztalható. A Legfőbb Ügyészség a szabadságvesztés-büntetésre ítélték fogantatba

vételének törvényessége tárgyában elvégzett országos vizsgálatában már 1992-ben rámutatott arra, hogy a foganatra vétel sokszor azért marad el vagy húzódik el, mert a bíróság törvénysértő módon halasztást engedélyez az elítélt számára. Az ügyészség e vizsgálatkor kezdeményezte a foganatra vétellel kapcsolatos problémák megoldását, a helytelen gyakorlat felszámolását, ezzel összefüggésben – az állampolgárok jogát érintő kérdéssről lévén szó – a 107. és a 108/1979. (IK. 8.) IM-utasítások felülvizsgálatát, az azokban szabályozott kérdések jogszabályi rendezését. Így különösen a halasztás engedélyezésével kapcsolatos kérdéseknek jogszabályban történő megjelenítését. Sajnálatosan hosszú időnek kellett eltelnie a megfelelő jogi szabályozás megszületéséig. Az e helyzet megnyugtató rendezését szolgáló jogszabályi változásra két lépésben került sor. 1998. november elsején lépett hatályba a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra háruló feladatokról szóló 107/1079. (IK. 8.) IM-utasítás módosításáról szóló 15/1998. (X. 9.) IM-rendelet, amely a halasztás engedélyezésére vonatkozó rendelkezések szigorítását tartalmazza. Ennek értelmében ha az elítélt az életét közvetlenül veszélyeztető betegségre való hivatkozással kér halasztást, a bíróság csak igazságügyi orvos szakértői szakvélemény alapján állapíthatja meg a halasztás egészségügyi feltételeinek fennállását, és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Egészségügyi Igazgatóságának – az elítélt egészségügyi állapotának a büntetés-végrehajtás keretei között történő kezelhetőségére vonatkozó – nyilatkozatát figyelembe véve határozhat a halasztás engedélyezéséről. E feltételek fennállása esetén sem kerülhet sor halasztás engedélyezésére, ha az súlyo-

san veszélyeztetné a közbiztonságot vagy a közrendet, illetőleg az elítélt szökésétől vagy elrejtőzésétől kell tartani [IM-utasítás 116. § (4)–(5) bekezdés]. A kérdés végleges és megnyugtató rendezését a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 1999. március elsején bekövetkezett módosítása eredményezi. A Be. új 398/D §-ának (5) bekezdése értelmében a szabadságvesztés, a közérdekű munka és a javítóintézeti nevelés végrehajtásának elhalasztása tárgyában hozott határozat ellen az ügyész, az elítélt és a védő fellebbezhet, a fellebbezésnek azonban nincs halasztó hatálya.

A létszám alakulása

● Megállapítható, hogy napjainkban a büntetés-végrehajtás egyik fő problémája a bv. intézetek zsúfoltsága. Különösen nehéz ilyen szempontból az előzetesen letartóztatottak elhelyezésére szolgáló intézetek helyzete, ahol az átlagos telítettség a 150%-ot is meghaladja. Három büntetés-végrehajtási intézetben a fogvatartottak száma több mint kétszerese az elhelyezhető létszámnak, a Veszprém Megyei Bv. Intézetben pedig tartósan 300% körüli a telítettség. A zsúfoltság veszélyeztetheti a fogva tartás rendjét, biztonságát, kedvezőtlenül befolyásolja a fogvatartottak körülményeit is. A helyzet – a bűnözés várható jövőbeni alakulására, valamint a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény büntetés-végrehajtást érintő rendelkezéseire is figyelemmel – törvényességi szempontból *aggasztónak* tekinthető. A kérdés megnyugtató rendezését a büntetés-végrehajtás hosszú távú fejlesztési programjának megvalósítása eredményezheti. A helyzet javítása érdeké-

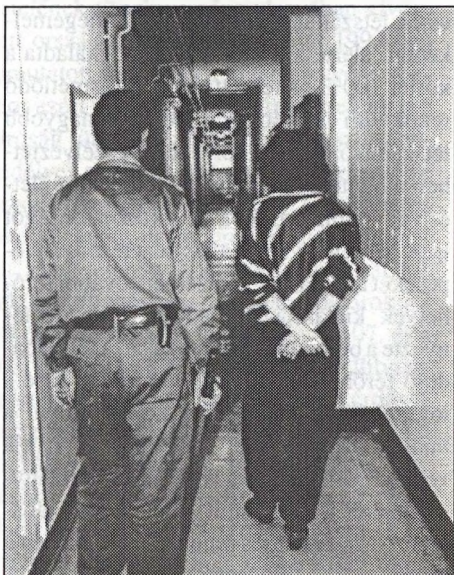
ben azonban addig is olyan megoldások keresése indokolt, amelyek – különösen a legzsúfoltabb intézeteknél – enyhítik a telítettséget. Erre a Legfőbb Ügyészség külön átiratban hívta fel az Bv. Országos Parancsnokság figyelmét. 1998-ban az egyes intézetek zsúfoltságának csökkentésére több intézkedés is történt. A Pálhalmi Országos Bv. Intézet mélykúti részlegében – a körlet gazdaságosabb működtetése érdekében – átalakították az idegenrendészeti őrizeteket befogadására szolgáló körletet. A Fővárosi Bv. Intézetből a fiatalkorú előzetesen letartóztatott férfiakat átszállították a Fiatalkorúak Bv. Intézetébe. 1997. december 19-én megkezdte működését Kecskeméten a Fiatalkorúak Regionális Intézete, ahol 30 fiatal elhelyezésére nyílik lehetőség. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézetből az Állampusztai Országos Bv. Intézetbe, a Veszprém Megyei Bv. Intézetből a Zala Megyei Bv. Intézetbe kerültek át a letartóztatottak. Folyamatban van Budapesten a Venyige utcai objektum kialakítása, amely 600 előzetesen letartóztatott elhelyezésére szolgál majd. Döntés született a Veszprém Megyei Bv. Intézet majdani bezárásáról és új objektum építéséről. A példák is bizonyítják, hogy a zsúfoltság egyes intézetekben megfelelő átcsoportosítással csökkenthető, arra azonban – szemben az állampolgári jogok országgyűlési biztosának a Veszprém Megyei Bv. Intézet parancsnokához intézett korábbi ajánlásával – nincs jogszabályi lehetőség, hogy az intézet parancsnoka a zsúfoltságra hivatkozva megtagadja a fogvatartott befogadását.

● Sajnálatos, hogy a zsúfoltság megjelen az *idegenrendészeti őrizet* végrehajtásánál is. A Nagyfai Országos Bv. Intézetben az idegenrendészeti őrizeteket fogva tartásában kritikus helyzet alakult ki. Az őri-

tesek létszáma rövid időn belül megemelkedett, elérte a 85 főt, ezzel meghaladta a körlet 100%-os telítettségét. Az ismétlődő rendkívüli események miatt ennél nagyobb létszámú őrizetes elhelyezése veszélyeztetheti a büntetés-végrehajtás rendjét, az élet- és vagyonbiztonságot, de a közbiztonságot is. A büntetés-végrehajtás vezetése ezért lépéseket tett más bv. intézetben további férőhelyek kialakítására, addig is kezdeményezte a befogadás korlátozását, a felszabaduló férőhelyek szerinti ütemezést. Erre a jogszabályok lehetőséget adnak, mivel a büntetés-végrehajtás kivételesen hajtja végre az őrizetet, és a vonatkozó kormányrendeletet is csak mint lehetőséget szabályozza azt. A kérdés rendezése érdekében a bv. országos parancsnok – az 1995-ben kötött együttműködési megállapodás alapján – az Országos Rendőr-főkapitányság közbiztonsági főigazgatójánál, valamint a határőrség rendészeti főigazgatójánál megbeszélést kezdeményezett.

Előállítási gondok

● A Bv. Szabályzat 188. § (1) bekezdése értelmében büntetőügyben történő idézés alapján az elítéltet a megjelölt helyre és időre az intézet előállítja. E rendelkezés – az IM-rendelet 233. §-ára figyelemmel – irányadó az előzetesen letartóztatottak esetében is azzal az eltéréssel, hogy az előállításhoz ilyenkor a 237. § (1) bekezdés e) pontja alapján a rendelkezési jogkör gyakorlója dönt. Az ügyészi vizsgálatok tapasztalatai szerint több esetben előfordult, hogy az intézet a személyi állományánál jelentkező létszámgondok miatt nem tudott eleget tenni a jogszabályi kötelezettségének, nem tudta például a terheltet előállítani a megyei főügyészségre vagy a bíróságra. Fennáll a ve-

szélye, hogy hasonló helyzet több megyei bv. intézetben is kialakulhat, mivel az intézetek létszámkerete véges, tartalékaik nincsenek. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 2000. január elsejével történő hatálybalépését követően – a nyomozati szakban lévő előzetesen letartóztatottak fogva tartására figyelemmel – az ügyészi előállítások számának lényeges emelkedése várható, ami a jelenlegi helyzet további romlását eredményezheti. A büntetés-végrehajtás személyi állományának túlzott igénybevétele, a végrehajtási feladatok ellátásának hiányos személyi és tárgyi feltételei nem akadályozhatják, hogy az intézetek eleget tegyenek a jogszabályban meghatározott előállítási kötelezettségüknek. Ellenkező esetben alapvető törvényességi, büntetőeljárás érdekek sérülnének. A kérdés végleges, megnyugtató rendezését a büntetés-végrehajtás megnövekedett feladataival arányos létszámnövelés jelenthetné. A helyzet rendezése érdekében a Legfőbb Ügyészség jelzésére a bv. országos pa-

rancsnoka saját hatáskörében intézkedett az erőforrások átcsoportosításáról, utasította az intézetparancsnokokat, hogy kiemelten kezeljék az előállítási kötelezettségek teljesítését, és biztosítsák az ehhez szükséges személyzetet. Az Igazságügyi Minisztérium helyettes államtitkára az ügyészség álláspontjával egyetértve hangsúlyozta, hogy a büntetés-végrehajtás tárgyi és személyi feltételeinek hiánya nem lehet akadálya annak, hogy az adott bv. intézet jogszabályi kötelezettségét teljesítse. A kérdés jelentőségére figyelemmel a Bv. Országos Parancsnokság módszertani és vizsgálati főigazgatója 02014/1998. (IK. Bv. Mell. 11.) szám alatt intézkedést adott ki az elmaradt előállítások jelentési rendjéről.

Bv. Szabályzat

● A gyakorlatban több *jogértelmezési kérdés* merült fel a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet (továbbiakban: Bv. Szabályzat) egyes rendelkezéseinek alkalmazásával kapcsolatban. A Bv. Szabályzat 48. §-a tartalmazza az elítélt mozgását korlátozó eszközök alkalmazására vonatkozó szabályokat. Fogvatartott panasza kapcsán merült fel – akivel szemben két ízben, esetenként több mint 60 óra időtartamban rendelték el bilincs és bilincsrögzítő öv együttes alkalmazását –, hogy a vonatkozó jogszabályi rendelkezés garanciális szempontból nem tekinthető megfelelőnek, mert nincs szabályozva a mozgást korlátozó eszköz alkalmazásának időbeni korlátja. A Bv. Szabályzat más esetekben – például a biztonsági elkülönítés, a különleges biztonsági körleten való elhelyezés, az ön- vagy közveszélyes magatartást tanúsító fogvatartott e célra ki-

alakított helyiségben történő elhelyezése – szabályozza a biztonsági intézkedés időtartamát, illetve időközi felülvizsgálatának szükségességét. Ilyen rendelkezés a mozgáskorlátozó eszközök alkalmazásánál nincs, ez visszaélés lehetőségével jár, így nem egyeztethető össze az embertelen bánásmód tilalmával sem. Mindenre figyelemmel indokolt a Bv. Szabályzat ezen rendelkezésének kiegészítése.

● Egyes intézetekben előfordul, hogy a fiatalkorúak zárkáiban első büntényes felnőtt korúakat helyeznek el zárkamegízottként, ami ellentétes a Bv. tvr. 119. § (2) bekezdésében szereplő, az előzetesen letartóztatott fiatalkorúak elkülönítésére vonatkozó rendelkezéssel. A hatályos jogi szabályozás értelmében a közös elhelyezésre a zárka rendjének biztosítása érdekében sem kerülhet sor. A Bv. Szabályzat 33. §-a külön is hangsúlyozza, hogy a fogva tartás rendjének fenntartása érdekében az elítélt nem bízható meg olyan feladattal, amelynek végrehajtásakor más elítélttel alá- és fölérendeltségi viszonyba, illetve más elítélt személyiségi jogait sértő adat birtokába kerülhet. A fenti előírás – a Bv. Szabályzat 233. §-ára figyelemmel – irányadó az előzetes letartóztatás végrehajtása során is. Az új büntetés-végrehajtási törvény kodifikációjakor indokolt figyelembe venni a büntetés-végrehajtásra vonatkozó nemzetközi egyezményt is. A nemzetközi egyezmény 37. cikkének c) pontja értelmében „... Különösképpen el kell különíteni a szabadságától megfosztott gyermeket a felnőttektől, kivéve, ha a gyermek mindenek felett álló érdekében ennek ellenkezője tűnik ajánlatosabbnak...” A fenti nemzetközi kívánalomból is következően a közös elhelyezésre csak kivételes lehetőségként kerülhet sor, és az nem eredményezheti az elkülönítés

mellőzésének gyakorlattá válását. Az új törvényi szabályozás megszületéséig is a hatályos jogszabályi rendelkezéseket kell alkalmazni.

● Az egyik országos parancsnoki intézkedés jogszabállyal ellentétes rendelkezésre hívta fel a figyelmet az ügyész vizsgálat az alábbi esetben. Az elítéltek egyike azt sérelmezte, hogy a nála engedély nélkül tartott pénzt az intézet a letétjébe helyezte, azonban nem engedélyezik, hogy azzal szabadon rendelkezzen. A vizsgálat megállapítása szerint az intézet pénzügyi osztálya az engedély nélkül tartott pénz kezeléséről szóló 0130/1984. (IK. Bv. Mell. 8.) OP-intézkedés rendelkezéseire figyelemmel helyesen, ám mégis jogszabálysértően járt el. A Bv. Szabályzat 158. § (1) bekezdése értelmében, ha jogszabály másként nem rendelkezik, az elítélt a letétjével szabadon rendelkezik. Figyelemmel arra, hogy a jogalkotásról szóló, 1987. évi XI. törvény 1. § (1) bekezdése szerint az országos parancsnoki intézkedés nem minősül jogszabálynak, ezért annak rendelkezései nem lehetnek ellentétesek a Bv. Szabályzatban foglaltakkal. A fentiekre figyelemmel a Legfőbb Ügyészség intézkedését követően az országos parancsnok az érintett intézkedést 1998. június 15-én soron kívül visszavonta.

● A különleges biztonságú körleten való elhelyezésre vonatkozó rendelkezéseket a Bv. Szabályzat 47. §-a tartalmazza. Ennek értelmében ilyen körleten helyezhető el egyrészt a IV. biztonsági csoportba sorolt elítélt, másrészt az is, akinek az élete vagy testi épisége más módon nem védelmezhető meg. Felmerült annak szükségessége, hogy a bv. bíró az elítélt feltételes szabadságra bocsátásának mérlegelésekor rendelkezzen információval arról, hogy az elítéltet milyen okból helyezték el ilyen körleten. Előfordult

ugyanis, hogy a bv. bíró a feltételes szabadságra bocsátást nem engedélyező végzésének indokolásában döntését többek között azzal támasztotta alá, hogy a különleges biztonságú körleten való elhelyezés sem utal arra, hogy a büntetés az elítélten szemben elérte volna célját. A konkrét ügyben azonban az elítélt valójában azért került ilyen körletre, mert az élete veszélyben forgott. A hasonló esetek megelőzése érdekében a Legfőbb Ügyészség kezdeményezése alapján a bv. országos parancsnoka intézkedett arról, hogy az értékelő vélemény tartalmazza a fogvatartott a különleges biztonságú körleten történő elhelyezésének okát is.

● A gyakorlatban sajnálatosan még mindig tapasztalható téves jogszabály-értelmezés az *előzetes letartóztatás végrehajtásának megszakításánál*. A Bv. Szabályzat 257. § (1) bekezdése értelmében ha a bíróság az előzetesen letartóztatottal szemben más ügyben szabadságvesztés végrehajtását rendeli el – kivéve a szabadságvesztésre átváltoztatott közérdekű munkát vagy pénzbüntetést –, az intézet a szabadságvesztést hajtja végre. Ha a szabadságvesztés végrehajtása alatt az előzetes letartóztatás tartama nem jár le, vagy azt nem szünetetik meg, a szabadságvesztés lejárta után az előzetes letartóztatás végrehajtását folyamatosan folytatni kell. Ha a vádirat benyújtása előtt elrendelt előzetes letartóztatást szakítják meg, és a fogatba vett szabadságvesztést a terhelt az előzetes letartóztatás naptári napban meghatározott időtartamán belül tölti le, akkor a hátralévő időre feléled a korábban elrendelt vagy meghosszabbított előzetes letartóztatás. Abban az esetben viszont, ha a szabadságvesztés leltöltése közben az előzetes letartóztatás naptári napban megjelölt határideje lejár, az előzetes letartóztatást – amint arra a Legfőbb Ügyészség a korábbiak során már több ízben

is rámutatott – attól az időponttól megszüntetnek kell tekinteni. A vádirat benyújtását követően elrendelt vagy meghosszabbított előzetes letartóztatás megszakítása esetén – figyelemmel arra, hogy annak naptári napban meghatározott időtartama nincs – a szabadságvesztés kitöltését követően fogatba vehető az előzetes letartóztatás hátralévő része.

● A Bv. Szabályzat 17. §-a értelmében, ha az elítélten a befogadáskor *külsérelmi nyomokat* észlelnek, vagy a rendőrségi fogdából átkísért elítélt azt állítja, hogy bántalmazták, a haladéktalanul elvégzett orvosi vizsgálat mellett jegyzőkönyvet kell felvenni, amelynek egy-egy példányát meg kell küldeni az átkísérést végrehajtó szervnek, illetve a törvényességi felügyeletet ellátó ügyésznek. A bv. intézet által felvett jegyzőkönyv ilyen esetben a bántalmazás tényét és a sérülés leírását, továbbá az általános alaki kellékeket (mikor, hol, ki vette fel a jegyzőkönyvet stb.) tartalmazza. A befogadási eljárás során nincs lehetőség, hogy nyilatkoztassák az elítéltet: kíván-e feljelentést tenni, illetve arra is rákérdezzenek, hogy állítását mivel tudja bizonyítani. Annak tisztázása, hogy mikor, ki bántalmazta az elítéltet, illetve az eljárási jogaira, kötelezettségeire való kioktatás a büntetőeljárás során eljáró hatóság feladata, nem pedig a büntetés-végrehajtási intézeté.

● A jogi szabályozás módosítása szükségességének gondolata merült fel a Bv. Szabályzat 186. §-ában foglaltak kapcsán. A hivatkozott jogszabályi rendelkezés előírása szerint, ha az elítélt a félbeszakítás lejártakor vagy annak megszüntetésekor a szabadságvesztés folytatására nem jelentkezik, vagy az intézet felszólításában megjelölt időpontig nem tér vissza, a parancsnok az elítélt tartózkodási helye szerint illetékes rendőrkapitányságot keresi meg az

elővezetés iránt. Ha az elővezetés 30 napon belül nem vezet eredményre, a parancsnok elfogatóparancs kibocsátása érdekében az intézet székhelye szerint illetékes megyei bírósághoz fordul. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy az elfogatóparancs kibocsátásának kezdeményezésére megállapított 30 napos határidő indokolatlanul hosszú, annak csökkentése lenne célszerű.

● A Bv. Szabályzat 192. §-ával összefüggésben merült fel, hogy a bv. intézetben fogva tartott elítélt nyomozó hatóság általi kihallgatásához a parancsnokkal való egyeztetés mellett szükséges-e az újabb ügyben eljáró ügyész engedélye. A vonatkozó jogszabályi rendelkezés ugyanis ilyen feltételt nem tartalmaz. Igaz ugyan, hogy a Bv. Szabályzat 252. § (1) bekezdése értelmében a bv. intézetben fogva tartott előzetesen letartóztatottat a nyomozó hatóság csak a rendelkezési jogkör gyakorlójának engedélyével és a parancsnokkal egyeztetett időpontban hallgathatja ki az intézetben, jogerősen elítélt esetében azonban ilyen megszorító rendelkezés nincs. A jogalkotó tudatosan szabályozta eltérő módon az elítélt intézetben való kihallgatását és a nyomozó hatóság részére történő kiadását. Figyelemmel arra, hogy az elítélt mozgátása nem kívánatos, ezért arra csak feltétlenül indokolt esetben, ügyészi engedéllyel kerülhet sor. Ezzel szemben az intézetben történő kihallgatás ilyen többletgaranciát nem kíván meg.

Bv. bírói eljárás

● A bv. bírói eljárás körében is több jogértelmezési kérdés merült fel. Így például felvetődött, hogyan kell értelmezni az „újabb büntetőeljárást”, amely miatt az enyhébb végrehajtási szabályok (további-

akban: evsz.) hatálya alatt álló személy nem távozhat el a bv. intézetből, illetve nem engedélyezhető az elítélt részére kimaradás vagy rövid tartamú eltávozás. A Bv. tvr. 28/A § (3) bekezdése értelmében az elítélt nem távozhat el a bv. intézetből, ha ellene újabb büntetőeljárás van folyamatban. A 41. § (4) bekezdés a) pontja hasonló módon kizárja a kimaradás jutalomkénti engedélyezését azon elítélt számára, aki ellen újabb büntetőeljárás van folyamatban. Azonos kizáró rendelkezést tartalmaz a Bv. Szabályzat 82. § (1) bekezdésének a) pontja a rövid tartamú eltávozás engedélyezéséről. A hivatkozott jogszabályok az újabb büntetőeljárás fogalmát nem határozzák meg, ezért annak értelmezésekor kapcsán abból a jogalkotói szándékból szükséges kiindulni, amely ilyen eljárás esetére indokoltnak tartotta, hogy az érintettek annak tartama alatt ne hagyhassák el az intézetet. Az új eljárás fogalmáról nincs lehetőség differenciálásra a tekintetben, hogy az eljárás mikor indult, mert ez a törvényi rendelkezés megszorító értelmezését eredményezné. Nyilvánvaló azonban, hogy e körben csupán az elítéltek terhére indult eljárásokról lehet szó. E vonatkozásban az értelmezés nem terjeszthető ki az elítélt javára indult felülvizsgálati, perújítási, kegyelmi eljárásra, valamint az összbüntetésbe foglalásra. Az ellenkező megoldás az érintett elítélteket olyan hátrányos helyzetbe hozná, amely a jogszabály szellemével lenne ellentétes. Az új büntetőeljárás – amint arra a korábbiakban a Legfelsőbb Bíróság is rámutatott – nem jelenti feltétlenül az evsz. megszüntetését. Ezzel összefüggésben azonban szükséges hangsúlyozni, hogy az evsz. lényegi, meghatározó eleme az intézet időleges elhagyásának lehetősége. Tekintettel arra, hogy a jogintézmény-

hez kapcsolódó szinte valamennyi kedvezmény az eltávozáshoz kötődik, így enélkül valójában oly mértékben veszítheti értelmét, hogy az már fenntartásának indokoltságát is kérdésessé teheti. Mindezekre is figyelemmel – bár jogszabály nem zárja ki – nem tekinthető helyesnek az olyan gyakorlat, amikor az evsz. alkalmazását a bíróság olyan esetben is engedélyezi, amikor tudomása van arról, hogy az elítélt ellen újabb büntetőeljárás van folyamatban. Az ilyen büntetőeljárást folyamatban lévőknek kell tekinteni – felfüggesztésétől függetlenül – mindaddig, amíg az ügyben a jogerős ügydöntő határozat meg nem születik. További problémát jelent a gyakorlatban, hogy az intézetek megfelelő országos nyilvántartás hiányában nem minden esetben tudnak hirtelt érdemlő tudomást szerezni az elítélten szemben folyamatban lévő újabb büntetőeljárásról. E helyzet rendezése szükségessé tenné a büntetőeljárás hatálya alatt állókról központi nyilvántartás kialakítását.

● Az egyik megye büntetés-végrehajtási bírói gyakorlatában fordult elő, hogy az elítélt számára a börtön, illetve a fogház végrehajtási szabályainál enyhébb szabályok alkalmazását úgy engedélyezték, hogy annak megkezdését egy jóval későbbi időpontban határozták meg. Az ilyen eljárás ellentétes a hatályos jogszabályi rendelkezésekkel, valamint az evsz. jogintézménye alkalmazásának szellemével egyaránt. A vonatkozó törvényi rendelkezések értelmében az evsz. alkalmazásának feltételeit a bíróságnak a határozat meghozatalának időpontjában kell vizsgálnia, és azok fennállása esetén engedélyeznie. Az alkalmazást fellebbezésre tekintet nélkül meg kell kezdeni. Az evsz.. későbbi időpontban történő engedélyezésére, az engedélyező határozat hatálybalépésének elhalasztására

vagy az engedélyezett evsz. későbbi megkezdésére nincs jogszabályi lehetőség.

● Kérdésként merült fel, hogy az evsz. hatálya alatt álló, azonban a bíróság által egy meghatározott megyéből mellékbüntetésül kitiltott elítélt az eltávozásokat töltheti-e a kitiltás helyén. Az evsz. alkalmazására vonatkozó jogszabályi rendelkezések [Bv. tvr. 7/A §, 28/A §] arra nézve nem tartalmaznak rendelkezést, hogy az elítélt az eltávozás alatt hol tartózkodhat. A 28/A § (2) bekezdése mindössze arra kötelezi az elítéltet, hogy bejelentse a tartózkodási helyét. Ez a hely azonban nem lehet azonos azzal a hellyel, ahonnan a bíróság jogerős határozatával az elítéltet kitiltotta. Az ellenkező megoldás azzal a következménnyel járna, hogy az ítélet jogerőre emelkedésével kezdődő kitiltás az eltávozások idején gyakorlatilag annulálódna, ami ellentétes lenne a mellékbüntetés céljával, valamint a bíróság döntésében megnyilvánuló jogalkotói szándékkal. A fentiek helytállóságát nem érinti a Bv. tvr. 70. § (2) bekezdés a) pontjában szereplő, a mellékbüntetések tartamának számítására vonatkozó azon rendelkezés, mely szerint a kitiltás tartamába sem számít be az az idő, amely alatt az elítélt szabadságvesztést töltött. Ezen jogszabályi rendelkezés alapjául azon nyilvánvaló jogalkotói megfontolás szolgált, hogy az elítélt – akinek a végrehajtás során szünetel a tartózkodási hely megválasztásához való joga – a zárt intézeti kezek között töltött büntetésének végrehajtásakor sincs abban a helyzetben, hogy olyan helységbe távozhasson, ahonnan a bíróság kitiltotta. Az ettől eltérő esetekben – büntetés-félbeszakítás, eredményes fellebbezés szabadság – a jogszabály az időtartamokat beszámítani rendelte. A Bv. tvr.-t módosító 1993. évi XXXII. törvény – töb-

bek között az evsz. bevezetésével – megnövelte a bv. intézet időleges elhagyásának lehetőségét. A törvény arra nézve azonban nem tartalmazott rendelkezést, hogy az ilyen eltávózások hogyan érintik a mellék-büntetés végrehajtását, tartamának számítását. Mindez azonban nem eredményezheti azt, hogy az eseti eltávózások során a kitiltott elítélt visszatérhessen a kitiltás helyére, mint ahogyan a járművezetéstől eltiltott személy sem vezethet gépjárművet, a foglalkozásától eltiltott sem gyakorolhatja foglalkozását az eltávózás alatt. Annak azonban nincs jogszabályi akadálya, hogy az elítélt a rendőrségtől kapott eseti engedély alapján meghatározott időre visszatérjen a kitiltás helyére. A fenti megoldás a Bv. tvr. 74. § (3) bekezdésében megnyilvánuló *méltányosság* gyakorlásának lehetőségével is összhangban van.

● A szabadságvesztés végrehajtási fokozatának enyhítése körében fordult elő, hogy az egyik intézet bv. osztályvezetője azt javasolta, az intézet parancsnok-helyetese azonban – parancsnoki jogkörben eljárva – ellenezte. Az intézet a fentieket követően az iratokat felterjesztette a bv. bíróhoz, aki az előterjesztés elutasítása helyett azt helytelenül érdemben elbírálta. Az ilyen intézeti előterjesztés a parancsnok pozitív javaslata hiányában nem tekinthető jogszerűnek. A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény 8. § f) pontja értelmében a bv. intézet képviselőt a parancsnok látja el. Azokban az esetekben tehát, amikor jogszabály az intézet előterjesztését kívánja meg, ezen az intézet képviselőjében eljáró parancsnok javaslatát kell érteni. A másoktól – bv. osztályvezető, nevelő stb. – származó előterjesztés eljárásjogilag nem tekinthető törvényesnek. Ha a büntetés-végrehajtási intézet he-

lyesen jár el, az ilyen előterjesztés el sem juthat a bv. bíró elé. Sajnálatosnak és törvénytességi szempontból aggasztónak tekinthető, hogy a konkrét ügyben a megyei bíróság, mint másodfokú bíróság, a megalapozott ügyészi fellebbezést elutasítva a bv. bíró végzését helybenhagyta. A másodfokú bíróság ezen határozata ellentétes a vonatkozó törvényi és más jogszabályi rendelkezésekkel, a szabadságvesztés végrehajtási fokozata megváltoztatásának intézményével, valamint a hosszú ideje követett jogalkalmazói gyakorlattal egyaránt. A hasonló esetek megelőzhetőek, ha a bv. intézetek a szabadságvesztés végrehajtási fokozatának enyhítése tárgyában tett előterjesztése megfelel a törvényi előírásoknak.

Szabadságvesztés életfogytig

● Az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása körében merült fel, hogy ha a bíróság határozott tartamú szabadságvesztéssel megszünteti az életfogytig tartó szabadságvesztésből engedélyezett feltételes szabadságot, a Btk. 48/A §-a alapján megállapított tartamba be kell-e számítani a határozott tartamú szabadságvesztés kapcsán folytatott büntetőeljárás során előzetes fogva tartásban töltött időt. Ha az elkövetőt határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélik, s ebből az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása során alkalmazott feltételes szabadságot megszüntetik, akkor a bíróság a határozott tartamú szabadságvesztésbe köteles ugyan beszámítani az előzetes fogva tartásban eltöltött időt, ennek azonban csak akkor van tényleges jelentősége, ha az elítélt valamilyen módon (például rendkívüli perorvoslat vagy ke-

gyelem eredményeként) mentesülne az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása alól. Ha az életfogytig tartó szabadságvesztés határozott tartamú szabadságvesztéssel találkozik, akkor az utóbbi nem hajtható végre. Ez azt jelenti, hogy az ítélet minden rendelkezése figyelmen kívül marad. Az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása során ugyan ismét alkalmazható a feltételes szabadságra bocsátás, ennek lehetőségét azonban a bíróság a Btk. 48/A §-ának (2) bekezdése által előírt korlátozás figyelembevételével vizsgálhatja.

A feltételes szabadságra bocsátás természetesen nem kötelező, az említett korlátozás csupán azt jelenti, hogy az ott megállapított időtartam eltelte előtt a bíróságnak nincs törvényi lehetősége, hogy bármilyen módon állást foglaljon a feltételes szabadságra bocsátás kérdésében. Ellenkező álláspont esetén gyakorlatilag az életfogytig tartó szabadságvesztésbe számítanak be a határozott tartamú szabadságvesztéshez vezető eljárásban alkalmazott előzetes fogva tartást, ami fogalmilag kizárt. Ezért a Btk. 48/A § (2) bekezdésében írt időtartam akkor kezdődik, amikor a megszüntetett szabadságvesztés folytán az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtását ismét foganatba veszik. A törvénynek ezt a szigorú rendelkezését méltányosságon alapuló jogértelmezéssel csorbitani nem lehet.

A Btk.-t módosító 1998. évi LXXXVII. törvény a Btk.-nak az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezéseit – ezen belül az újabb büncselekmény elkövetése esetén a határozatlan tartamú szabadságvesztésből engedélyezhető feltételes szabadságra bocsátás kérdését – újra- szabályozta, hatályon kívül helyezve a 48/A §-t.

● A Legfelsőbb Bíróság által hozott határozatok kézbesítésének kérdése merült fel a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott gyanúsított előzetes letartóztatásának meghosszabbításával kapcsolatban. A fogvatartottak több esetben azt sérelmezték, hogy nem, vagy csak késve kapják meg az előzetes letartóztatás fenntartásáról hozott legfelsőbb bírósági határozatokat. A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma – az 1998. október 5-én tartott ülés eredményeként – a jövőben azt az egységes gyakorlatot kívánja követni, mely szerint az előzetes letartóztatás meghosszabbításáról az eljárás nyomozati szakában hozott végzéseit a Legfelsőbb Bíróság közvetlenül kézbesíti a terheltnek és védőjének. Ezzel szemben a bírósági eljárás szakaszában az ilyen tárgyú végzéseket az elsőfokú bíróságnak kell kézbesítenie.

Sajtókapcsolat

● Visszatérő kérdésként jelentkezik a fogvatartottak (elítéltek, előzetesen letartóztatottak) újságírókkal történő kapcsolattartása. A bűnügyi és igazságügyi tájékoztatásról szóló 10/1986. (IX. 1.) IM–BM együttes rendelet 6. §-a értelmében az újságíró az előzetes letartóztatásban lévő terhelttel csak a büntető hatóságok vagy az ügyészség felvilágosítás adására jogosult képviselőjének engedélyével – az általa meghatározott ellenőrzés mellett – folytathat beszélgetést. A beszélgetés során fénykép, televízió- vagy filmfelvétel, illetőleg hangfelvétel csak az engedélyező hozzájárulásával készíthető. A felvétel nyilvánosságra hozatalához – a Ptk. 80. § (3) bekezdésében meghatározott eseten kívül – a terhelt hozzájárulása is szükséges. A fenti jogszabályi rendelkezés gyakorlati alkalmazá-

sa során sem lehet elvonatkoztatni a büntetőeljárás és a büntetés-végrehajtás alapvető elveitől, így a rendelkezési jogkör gyakorlásától. Általános büntetőeljárás és büntetés-végrehajtási elv, hogy a büntetőeljárás folyamatában, az előzetes letartóztatás végrehajtása során az ügyész a vádirat benyújtásáig van ügydöntő pozícióban, ezt követően a döntések meghozatala a bíróság joga és kötelessége. Ha az ügyész a vádirat benyújtását követően is rendelkezne egyes kérdésekben – beleértve az előzetesen letartóztatott újságíróval való érintkezésének kérdését is –, ez a bíróság hatáskörének elvonását eredményezné. Mindezekre figye-

lemmel a fenti jogszabályi rendelkezés differenciálatlan megfogalmazása ellenére az tekinthető helyesnek és a törvények szellemével összhangban lévőnek, ha az ügyész e kérdésben csak a vádirat benyújtásáig nyilatkozik, ezt követően az engedélyt a bíróságtól kell kérni. Az együttes rendelet 12. §-a alapján a büntetés-végrehajtási intézetben szabadságvesztés-büntetését vagy elzárását töltő személlyel való beszélgetést, a beszélgetésről felvétel készítését a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka engedélyezi.

Lajtár István

Helyünk Európában

Magyar büntönvilág a CPT adatainak tükrében

Hazánk tervbe vett európai uniós csatlakozása egész jogrendszerünkre nézve megemelt követelményeket támaszt, nincs ez másként a büntetés-végrehajtási jog tekintetében sem. Arról, hogy az egyes jogterületeknek mekkora a harmonizáltsági foka, és ezzel kapcsolatban a gyakorlat mennyire áll messze az európai előírásoktól, mind több vizsgálati eredmény, vélemény lát napvilágot. Ezek némelyike elmarasztalóan nyilatkozik a magyarországi helyzetről (példaként említhetem azt a sokat hangoztatott nemzetközi vélekedést, amely a menekültek elhelyezését, körülményeit illetően hazánkat nem tekinti biztonságos harmadik országnak, illetve az ehhez kapcsolódó ombudsmani vizsgálatot). Érdemes megvizsgálni, hogy a büntetés-végrehajtás, illetve annak határterületei (beleértve olyan „kényszerű” határterületeket is, mint a menekültügy) konkrét számadatok, mérhető tényezők (illetve egyéb olyan összehasonlítható jellemzők, mint például a törvényszövegben nevesített garanciális rendelkezések) tekintetében hogyan is viszonyulnak a többi európai ország ezzel kapcsolatos szabályozásához és gyakorlatához.

A büntetés-végrehajtás nemzetközi jogi rendezésével kapcsolatos egyik legfontosabb dokumentumnak az 1950-es *Európai Emberi Jogi Konvenció* tekinthető; igaz, ez csak arra az esetre nézve kínál védelmet a fogvatartott számára, ha emberi jogait kirívóan durva sérelem érné. A Konvención alapszik az emberjogi védelem strasbourgi rendszere, melyet 1989 óta egészít ki a CPT tevékenysége. A CPT, vagyis a *Kínzás Elleni Bizottság* (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) elsődleges tárgyköre főként a kínzás, az embertelen, méltatlan bánásmód, illetve ezek elkerülése, ám ennek kapcsán vizsgálódásai az egész büntetés-végrehajtás helyzetére kiterjednek. Tevékenységét az egyes országokban, főleg büntetés-végrehajtási, illetve feladatukat tekintve azokhoz hasonló intézményekben tett rendszeres és ad hoc látogatások során fejt ki. Ezekről a látogatásokról összefoglaló jelentéseket készít, esetlegesen további adatokat kér a vizsgált országtól, majd a különböző országok adatait az összehasonlíthatóság végett egységes sta-

tisztikai táblázatokban teszi közzé. Fő feladatának – a *Kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló egyezmény* szellemében – a bántalmazások megelőzését tekinti, de konkrét vizsgálatainak alapjául az szolgál, ha az európai standardokat megsértik, ha felmerül a gyanú, hogy az emberi jogok valóban veszélyeztetettek. Ezek a vizsgálatok nem korlátozódnak pusztán a szabadságvesztés végrehajtására, hanem kiterjednek olyan területekre is, mint például az előzetes letartóztatás (ezzel kapcsolatban a rendőrségi fogdák is), a kóros elmeállapotú elkövetők, illetve az idegenrendészeti őrizetesek elhelyezése, körülményei.

A CPT jelentéseiből, statisztikáiból tehát megközelítőleg pontos képet kaphatunk a vizsgált országokban mind a büntetés-végrehajtás gyakorlatáról, mind ennek jogi háttéréről. Hogy ez a kép csak „megközelítőleg” lehet pontos, annak főként az az oka, hogy a CPT munkáját számos körülmény nehezíti. Elsődlegesen az, hogy az egyes országok anyagi és eljárásjogi szabályainak különbözősége miatt a statisztikai összehasonlítás sokszor nem is lehetséges, vagy az adott jogrendszerből idegen „rubrikákba” beerőszkolt számok nem alkalmasak rá, hogy a valós helyzetet tükrözzék. A másik negatív tényező az, hogy a megkérdezett államok gyakran késlekednek a válaszadással, vagy arra nem is kerül sor, illetve a közölt adatok nyilvánvalóan ellentmondanak egymásnak vagy az előző évi mutatóknak. Ezzel együtt a CPT vizsgálati rendszere összességében alkalmas arra, hogy átfogó képet adjon a főbb tendenciákról, és kiváló kiindulási pontul szolgálhat a további ilyen irányú vizsgálódásokhoz.

Magyarország büntetés-végrehajtási statisztikái az európai adatok tükrében

A CPT 1991-től kezdődően évente kiadja az általa vizsgált országok büntetés-végrehajtásának bizonyos mutatószámait, egységes statisztikai táblázatokba foglalva. Az adatok olyan témakörökre vonatkoznak, mint például a börtönök telítettsége, a fogvatartottak demográfiai összetétele, az elkövetett cselekmények, a szabadságvesztések időtartama vagy a szökések száma az adott évben. A vizsgálat a skandináv és a nyugat-európai államok mellett kiterjed Közép- és Kelet-Európa országaira, sőt, tőlünk délebbre is (Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Románia, Bulgária, Lettország, Litvánia, Ukrajna, Moldávia, Horvátország, Szlovénia, Macedónia, Görögország, Törökország, illetve Málta és Ciprus). Összességében 35 ország szerepel a táblázatokban (sőt, Kanada néhány mutatószáma megtalálható elkülönítve, az összefoglaló végén). Természetesen van olyan eset, hogy egyes országok bizonyos adatai (az előzőleg részletezett nehézségek miatt) hiányoznak, ez Magyarország esetében is előfordul.

Az összes vizsgált ország adatait tekintve elmondható, hogy Magyarország általában a középmezőnyben helyezkedik el, azaz európai viszonylatban teljesen átlagosnak tekinthető. A német és az osztrák mutatószámok kevésbé, de nem nagyságrendekkel kedvezőbbek, a francia adatok pedig sokszor szembetűnő hasonlóságot mutatnak a magyar arányokkal. A nemzetközi összehasonlításban többnyire a tőlünk keletebbre fekvő országok (főként a volt szovjet tagállamok) esetében tapasztalhatók szembeötlő, kedvezőtlen irányú különbségek.

A továbbiakban – ezen megállapítások alátámasztására – az 1996. évi felmérés¹ adatait szeretném részletesebben ismertetni, összehasonlítva az azt megelőző évivel². (Az adatok tehát – ahol arra nem térek ki külön – az 1996. szeptember elsejei állapotot tükrözik.) A mutatószámokat a könnyebb áttekinthetőség végett néhol kerekítettem.

Az első táblázat a *börtönök telítettségének* kérdését járja körül. A mondott időpontban Magyarországon a fogvatartottak száma (az előzetes letartóztatásban lévőket is beleértve) 12 923 fő volt, azaz a százezer lakosra jutó arányt 129 főnek vették. (Egy évvel azelőtt ez az arány 122 fő volt.) Emellett a börtönök teljes befogadókapacitását az 1996-os felmérés 11 262 férőhelyben jelöli meg, noha az előző évi adat 11 352 volt. (Utóbbiak közül azonban valószínűleg nem minden férőhely felelt meg a – későbbiekben részletezett – elvárásoknak, az említett csökkenést ennek lehet tulajdonítani.) Így 1996-ban 100 férőhelyre csaknem 115 fogvatartott jutott, ami jelentős emelkedést mutat az előző évi – szintén nem éppen kedvező – 110-éhez mérve.

A börtöneink túlterheltségét bizonyító adatok nem meglepőek, és valóban nem tükröznek túlságosan biztató helyzetet, tekintve, hogy tőlünk valamivel nyugatabbra a telítettség mutató csak 85,8% (Ausztria), illetve 95% (Németország). A francia adat már inkább a miénkhez közelít (csaknem 110%), nem is beszélve a belga 111 és az olasz 118 százalékról. Összehasonlításképpen a legmagasabb adatok: Portugália: 157%, Románia: 144%, Görögország: 122%.

Érdeemes vizsgálni emellett a százezer lakosra jutó fogvatartotti arányszámot is. A mi 129 fős rátánk itt szintén nem számít kiemelkedőnek, Ukrajnában 425, Lettorszáiban 405, Litvániában 323 főnyi fogvatartott jut 100 000 lakosra, a nyugat-európai és a skandináv államokban ez az arány általában 100 alatt marad. Néhány adat Kelet-Közép-Európából: Lengyelország: 148, Szlovákia: 144, Csehország: 202, Románia: 194 fő.

A következő összehasonlító táblázat a fogvatartottak *demográfiai megoszlását* tartalmazza. Eszerint Magyarországon a börtönépesség átlagéletkora 32 év, amely nagyjából megfelel a többi európai ország hasonló adatának. A 21 évesnél fiatalabbak száma az 1996-os táblázat szerint 1295, ami az összes fogvatartott 10%-át jelenti, ám az 1995-ös adat csak 332 főt, azaz 3,7%-ot jelöl meg. Ha a statisztikának hinni lehet, úgy ezen a téren igen jelentős növekedés állott be. Ám még a 10%-os arány sem számít nemzetközi viszonylatban túl magasnak, például a litván, cseh, szlovák, román, török, de az angol és skót arányszám is jóval meghaladja, a legmagasabb adata pedig Írországnak van: 24,7%. A francia adat a magyarral egyező, azaz 10%.

A *nőnemű* fogvatartottak száma 1996-ban 706 volt, ez 5,5%-ot jelentett (az előző évi 5,2%-hoz képest tehát nincs szembeötlő emelkedés.) A nemzetközi adatok is 3 és 6 százalék között mozognak, egyedül Portugália 9%-os női fogvatartotti aránya emelkedik ki. A külföldi fogvatartottak 1996-ban 513-an voltak (4%), az előző évihez képest ez az arány csaknem megduplázódott (95-ben 2,6%, azaz 234 fő volt). A vizsgált országok többségére azonban a 25% körüli arány jellemző, és még a 40-50% sem ritka (Svájc: 54%, Luxemburg: 53%, Ciprus: 52%), így még ez a megemelkedett arány sem tekinthető magasnak.

Érdekesekek azok az adatok, amelyek az *elkövetett bűncselekmények megoszlását* tükrözik. A táblázat 7 kategóriát különböztet meg: az első oszlopban szerepelnek az emberölés-

sek, a másodikban a szándékos testi sértések, majd a nemi erőszak, a rablások száma, ötödik helyen a lopások, a hatodik oszlopban pedig azok a bűncselekmények, amelyek elkövetésében szerepet játszott a kábítószer. (A hetedik oszlop az „egyéb” bűncselekményeké.) A táblázathoz fűzött jegyzetek ugyanakkor felhívják a figyelmet arra, hogy mivel a különböző országok büntetőjogi fogalmai, struktúrái eltérnek, a közölt adatok összehasonlítása meg lehetőségen nehéz.

Magyarországon 1996. szeptember elsején 1 338-an töltötték büntetésüket *emberölés* miatt; ez az összes fogvatartott 14,2%-át jelentette. A nemzetközi adatok itt elég nagy szórásról tanúskodnak, ám Magyarország – mint általában – éppen a skála közepén keresendő. Hozzá hasonlóak a belga (13%), luxemburgi és macedón (14%) adatok. A skála alsó végpontja felé Lengyelország (7%), Norvégia és Franciaország (8%) található, a legmagasabb arányszámok pedig: Horvátország: 35%, Finnország: 22%, Románia: 19%, Bulgária: 18%.

Az adatgyűjtés a *testi sértéssel* járó bűncselekmények közül a szándékosokat célozta meg. Az 1996-os magyar adat 748 főnyi fogvatartott, azaz 7,9%, a nemzetközi összehasonlításra nagyjából érvényesek az imént elmondottak. Magasnak számít Törökország (csaknem 25%), Lettország (24%), de a belga 16%-os arány is. A legalacsonyabbak: Anglia és Wales 1%, Portugália alig 1% felett, Bulgária nem egészen 2%. (Utóbbi azért is meglepő, mert a bolgár adat az emberölések tekintetében a legmagasabbak között volt.) Valószínűleg itt minden eddiginél inkább érvényes az a figyelmeztetés, hogy az adatokat fenntartásokkal kell kezelni, mivel országonként eltérő, hogy pontosan mely bűncselekményeket sorolják ebbe a kategóriába. Ez talán magyarázat lehet az igen nagy eltérést mutató adatokra.

Nemi erőszak, illetve azzal rokon cselekmények miatt a mondott időben Magyarországon 458 elkövető töltötte büntetését. Ez az összes fogvatartottra nézve 4,9%. A nemzetközi adatok 1% és 10% között mozognak, kivéve a meglepően magas francia adatot, amely 13,6%. A *rablás* miatt elítéltek (illetve előzetesen fogvatartottak) száma Magyarországon 2092 volt, ami 22,2%-ot jelent, erre az adatra kevésbé lehetünk büszkék, minthogy a nemzetközi skálának jócskán a felső harmadába tartozik, csak a belga 32,8% „körözi le”. További magas adatok: Lengyelország 20%, Portugália 16%, a többi adat 10% körül mozog. Érdekes módon a vagyon elleni cselekmények másik vizsgált kategóriája, a *lopások* mutatószáma már nem ilyen kiugró. (Nem szabad azonban megfélemedezni arról, hogy az adatok a fogvatartottakra, nem pedig az elkövetett cselekményekre vonatkoznak. Véleményem szerint a lopás tipikusan olyan esemény, amelyből gyakran bírálnak el többet egy eljárásban, szintén gyakori a folytatólagos elkövetés, azaz a lopás miatt fogvatartottak száma kevés következtetést enged az elkövetett cselekmények számára.) A magyar adat: 2 962 fő, azaz 31,3%, minthogy a felsorolt adatok nagyjából 10% és 50% közé esnek, itt ismét a középmezőnybe tartozunk.

Érdemes pár szót szentelni a fentebb részletezett mutatószámok egymáshoz és a megelőző évi adatokhoz viszonyított arányának is. A táblázatban összefoglalt bűncselekménykategoróriák közül Magyarországon a „lopás”-ként jelzett cselekmények miatt fogva tartottak aránya volt a legmagasabb, ezt követték a rablásszerű cselekmények, majd az emberölések, a testi sértések elkövetői, az összes elkövetőhöz mérten legalacsonyabb százaléka pedig az erőszakos nemi bűncselekmények elkövetőinek volt. Az egyes országok tekintetében

ez a megoszlás igen eltérő képet mutat, amely véleményem szerint a büntetőpolitikák eltérő voltát jelzi. Jó példa lehet erre Norvégia, ahol a lopással kapcsolatos mutatószám maradt 10% alatt, a rablások száma viszont az országra vonatkozó többi mutatóhoz képest magasnak tekinthető. Általánosan jellemző azonban, hogy a súlypont szinte mindenütt – akárcsak Magyarországon – a vagyoni elleni bűncselekményeken van. (Ez alól kivétel Horvátország 35%-os emberölési arányszáma, illetve Finnország és Luxemburg, ahol az emberölés miatt fogva tartottak száma szintén eléri, illetve megközelíti a lopás miatt fogva tartottakét.) Mint említettem, ebből nem annyira a bűnelkövetés szerkezetére, mint inkább az adott ország büntetőpolitikájára lehet következtetni.

Az 1995-ös statisztikákkal való összehasonlításban a legelső megállapításom az, hogy a fogvatartottak száma minden említett kategóriában emelkedett: az emberölések esetében 1012-ről 1338-ra, a szándékos testi sértéseknél 720-ról 748-ra, a nemi erkölcs elleni cselekményeknél 380-ról 458-ra, a rablásoknál 1452-ről 2092-re, a lopásoknál 2900-ról 2962-re. Az arányokat tekintve a legszembetűnőbb a változás az emberölések és a rablások tekintetében: az összes elkövető között az emberölés miatt fogva tartottak aránya 11,3%-ról 14,2%-ra emelkedett, a rablások esetében pedig 16,3%-ról 22,2%-ra, ennek tulajdoníthatóan a többi cselekmény aránya az egészhez képest kis mértékben csökkent. Ebből talán óvatosan levonható az a nagyon távoli következtetés, hogy a magyarországi bűnözés, amellet, hogy folyamatosan emelkedik, egyszersmind „erőszakosabbá” is válik.

A közölt adatok szerint Magyarországon 1995-ben 147 olyan személyt tartottak fogva, akinek a cselekménye *kábítószerral állt kapcsolatban* (ez az akkori összes fogvatartott 1,6%-át jelentette), míg 1996-ban ez a szám 45 fő és 0,5% volt. Elképzelhető, hogy az adatközlés nem pontos, de az is lehet, hogy valóban a fogvatartottak száma csökkent ilyen drasztikusan (talán a sokat vitatott Btk. 282/A § nyújtotta lehetőség, vagyis a 6 hónapos gyógykezelés, mint büntethetőséget megszüntető ok igénybevétele miatt.) Ha azonban csak a nagyságrendi adatot, vagyis a fél és másfél százalék közé eső értéket vesszük figyelembe, akkor is megállapítható, hogy ez az arány messze alatta marad más országok adatainak. A felső értékek 30% körül mozognak (Luxemburg: 31%, Norvégia, Portugália: 28%), és összességében ritka a Magyarorszáéhoz hasonlóan alacsony adat. Érdekes módon ezeket az alacsony statisztikákat éppen a kelet-európai országok produkálják (pl. Bulgária: 0,4%, Románia: 0,1%). Ebből arra következtettek, hogy valójában nem a kábítószerezés elkövetések aránya volt alacsony a tárgyalt időszakban, inkább a büntetőjog (sem a jogszabály, sem a joggyakorlat) nem reagált még erre a viszonylag új keletű problémára.

Szintén figyelemre méltó az a táblázat, amely a tárgyalt időpontban végrehajtás alatt lévő *szabadságvesztések várható hosszával* foglalkozik. Ebből érdekes következtetések vonhatók le az adott ország bíróságainak büntetés kiszabási gyakorlatára vonatkozólag. Az 1996-os magyar adatok a következők: 6 hónapnál kevesebb: 616 fő (6,5%); 6 hónap és 1 év között: 839 fő (8,9%); 1-től 3 évig: 3 045 fő (32,2%); 3-tól 5 évig: 1 762 fő (18,7%); 5 és 10 év között: 2 263 fő (24%); 10 év, illetve ennél több: 735 fő (7,8%); életfogytig tartó: 180 fő (1,9%). Meglepő, hogy az adatok két „csúcspont” körül csoportosulnak: a kiszabott büntetések jelentős része (együttesen több, mint a fele) vagy 1 és 3 év közé, vagy pedig 5 és 10 év közé esik. (A vizsgált intervallumok úgy értendők, hogy azokba a magasabb érték nem

tartozik bele, tehát az előbbi esetben a 3, utóbbiban a 10 évet már nem érik el.) Az 1 év alatti tartamokhoz képest tehát ugrásszerű eltérést mutat az 1 és 3 év közötti tartamok kiemelkedően magas száma, ehhez képest jóval kevesebb büntetés esik 3 és 5 év közé, majd egy második, igaz, valamivel alacsonyabb „csúcspont” észlelhető az 5-10 éves tartamok esetében, majd a 10 évnél magasabb, illetve életfogytig tartó büntetések száma ismét alacsonynak mondható.

Ez a „kétszcúsu” struktúra jellemzi nagyjából a többi vizsgált országot is. Igen jól megfigyelhető például Franciaország vagy Olaszország esetében. Meglepő kivétel Norvégia, ahol igen magas (54%-os) a 6 hónapnál rövidebb tartamú szabadságvesztések számaránya, ez összefüggésben lehet a már említett, a kisebb lopások ellen is szigorúan fellépő büntetőpolitikával. Ilyen szerkezetű görbe a többi ország tekintetében egyedülálló, általában inkább a magyarhoz hasonló „kétszcúsu” függvény figyelhető meg. A táblázathoz fűzött megjegyzésekből azonban kiderül, hogy több ország anyagi jogszabályai tartalmaznak olyan időbeli kereteket, amelyek megnehezítik a nemzetközi összehasonlítást (Finnországban például 1-től 2, 2-től 4,4-től 8 évig terjedő, illetve 8 év fölötti büntetésekkel számolnak), vagyis a közölt adatokat itt is, akárcsak az előzőekben, fenntartásokkal szabad csak kezelni. Hozzá kell még tenni, hogy az adatok az ítéletekben elrendelt szabadságvesztésre vonatkoznak, figyelmen kívül hagyva olyan körülményeket, mint például az esetleges feltételes szabadságra bocsátás.

Inkább érdekességként szeretném idézni azokat a statisztikákat, amelyek a *szökések* és az *öngyilkosságok* számára vonatkoznak. Magyarországon 1996-ban 28 szökést jeleztek az adatszolgáltatók a CPT-nek, összehasonlításként azt mondhatjuk, hogy ez 10 000 fogvatartottra nézve 22,5-es arányszámot ad. (1995-ről nincs adat.) A szórás itt is igen erős: van, ahol ez az arányszám 0,8 (Litvánia), 1,3 (Szlovákia), 2,5 (Csehország), vagy 2,8 (Olaszország), az ellenpóluson azonban olyan megdöbbentő adatok is előfordulnak, mint 230 (Dánia), 255 (Málta), 287 (Szlovénia), sőt 639 (Macedónia). Természetesen itt sem szabad elfelejteni, hogy statisztikai mutatószámokról van szó, amelyeket nagy mértékben befolyásolhat például, jelen esetben, az összes fogvatartott száma.

A fogva tartás alatt elkövetett öngyilkosságok száma Magyarországon 1996-ban 3 volt, ez 10 000 fogvatartottra számítva 2,4; ez meglepően kevésnek számít, ami azért is nehezen hihető, mert hazánk büntetés-végrehajtásától független, „civil” öngyilkossági statisztikáink köztudottan magasak. Sajnos, 1995-ből nem találtam adatot, ami megerősítené vagy ellensúlyozhatná a mondott értéket. Összehasonlításként: egyetlen ország, Bulgária közölt a miénknél alacsonyabb, 2,2-es adatot, amíg a nemzetközi átlag inkább 10 és 12 közé tehető; kiemelkedően magas Málta (51), Szlovénia (34,5), Skócia (28) arányszáma.

Végezetül a *büntetésekre* és *intézkedésekre* vonatkozó összehasonlító adatokat szeretném áttekinteni. Ezek tanulsága szerint 1994-ben Magyarországon 35 141 esetben szabtak ki pénzbírságot, 450 esetben közérdekű munkát, próbára bocsátásra pedig 16 950 esetben került sor. Sajnos, az ugyanebben az időszakban kiszabott szabadságvesztések számát nem közli a táblázat, és csak nehezen sikerült olyan adatot találnom, amelyet összehasonlítóképpen a fentiek mellé tudnék állítani. Végül úgy döntöttem, hogy (jobb híján) az 1995. december 31-én fogva lévőek számát használom viszonyítási pontnak, ez az adat 12 455 volt. (De

nem sokat változtatna a helyzeten az 1996. szeptember 1-jei adat sem, amely 12 923 volt.) Az mindenképpen megállapítható, hogy a bírói gyakorlat igen szívesen alkalmazza a pénz-bírságot és a próbára bocsátást, míg a közérdekű munkavégzésre viszonylag kevés példát láthatunk.

Ami a *penzbüntetéseknek a szabadságvesztésekhez viszonyított arányát* illeti, számos északi és nyugat-európai országban ez az arány többnyire még a miénknél is magasabb (pl. Németország, Svédország, Finnország), de előfordul, hogy (pl. Franciaországban, Hollandiában) viszonylag alacsony. A *próbára bocsátás* alkalmazása a táblázat szerint a vizsgált időszakban nem volt jelentős, itt Magyarországé a legmagasabb adat. Viszont a közérdekű munkát sok helyen, pl. Franciaországban, Hollandiában szívesen alkalmazzák (a legtöbb ilyen büntetést – szám szerint 49 500-at – Angliában szabták ki a mondott időben). Érdekes megfigyelni, hogy a penzbüntetés és a közérdekű munka szinte fordított arányosságban állnak egymással. Az egyes országok vagy az egyiket, vagy a másikat részesítik előnyben a szabadságvesztés alternatívájaként. Magyarország azon államok közé tartozik, ahol a penzbüntetés kiszabása számít bevett gyakorlatnak, figyelembe véve a közérdekű munkavégzéssel kapcsolatos szemléleti változásokat és a még kialakulatlan gyakorlatot is. Összefoglalásképpen azt az állításumat szeretném még egyszer megerősíteni, hogy a magyar büntetés-végrehajtás számszerűsíthető adatai egyáltalán nem ütnek el a többi európai ország adataitól – még a nyugat-európaiaktól sem – olyan mértékben, mint ahogy azt a közzélekedés tartja. A legtöbb szempont vizsgálata viszonylag éles határvonalat rajzol Európa térképén, markánsan különválasztva a volt szovjet érdekszférát a skandináv és nyugat-európai térségtől. Magyarországot azonban, amely arányaiban szinte minden esetben a két csoport közé tehető, jelenlegi adatai inkább közelítik a (gyakori szóhasználat) „uniós tagállamokként” emlegetett országcsoporthoz, mint keleti szomszédaihoz. Bár vannak olyan területek (elsősorban börtöneink zsúfoltsága), ahol erős lemaradás tapasztalható, összességében nem tűz az állítani, hogy Magyarországon – a számok tanulsága szerint – a nehéz körülmények ellenére is „európai léptékű” büntetés-végrehajtás valósul meg.

A magyar szabályozás viszonya a CPT ajánlásaihoz

A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód megelőzésére alakult bizottság (a CPT), mint arról a bevezetőben már szó esett, működésének jogalapját az Európai Emberi Jogi Konvencióból meríti, de tevékenységében lényegesen különbözik az Európa Tanács másik két intézményétől, az Emberi Jogok Bizottságától és az Emberi Jogok Bíróságától. Minthogy a CPT nem jogi testület, ezért nem is hatásköre a konvenció be nem tartásával kapcsolatos jogi természetű viták eldöntése, sokkal inkább egy olyan mechanizmusról van itt szó, amely segíthet megakadályozni a konvencióba és a már említett, kínzás és embertelen bánásmód elleni egyezménybe ütköző cselekmények bekövetkezését, noha bizonyos esetekben be is avatkozhat az események után. Ha ezzel segít elkerülni a további ilyen sérelmeket. Amíg tehát a Bizottság és a Bíróság feladata a konfliktuskezelés, konfliktusfeloldás, addig a CPT-é a konfliktusok elkerülése a gyakorlat szintjén. Ezzel együtt a CPT szándéka nem

az, hogy nyilvánosan bírálja az egyes államok gyakorlatát, sokkal inkább az, hogy segítséget nyújtson nekik ezen gyakorlat felülvizsgálatában, jól látható határvonalat húzván az általa elfogadhatónak, illetve elfogadhatatlannak tartott viselkedés és bánásmód között.

Hogy ennek a célkitűzésnek megfelelően, a CPT-nek először is fel kell tárnia a ténylegesen uralkodó helyzetet. Ennek keretében a következő cselekményeket végzi:

- a) megvizsgálja a meglátogatott intézmények általános adottságait, körülményeit;
- b) szintén vizsgálja a büntetés-végrehajtási dolgozók és a szabadságuktól megfosztottakkal foglalkozó egyéb alkalmazottak általános viselkedési normáit;
- c) meghallgatja a fenti két kérdéskörrel kapcsolatban a szabadságuktól megfosztottak véleményét, továbbá egyéb panaszait is;
- d) végezetül vizsgálat tárgyává teszi azt a jogi és adminisztratív keretet, melyre a szabadságelvonás gyakorlata támaszkodik.

Itt szükséges ismét hangsúlyozni, hogy a CPT nem jogosult szembesíteni az eltérő véleményen lévőket, sem pedig eljárászerű tanúvallomást kérni, pusztán vizsgálódhat. Ha szükségesnek látja, ajánlásokat tesz bizonyos intézkedések meghozatalára, amelyeket alkalmasnak ítél arra, hogy általuk elkerülhető legyen a szabadságelvonás alatt állókkal szembeni elfogadhatatlan bánásmód. A megkeresett ország hatóságainak pedig tájékoztatniuk kell a CPT-t, hogy milyen intézkedésekre kerül sor a jelentés nyomán. Az Európa Tanács azt tartaná optimálisnak, ha ilyen módon párbeszéd alakulhatna ki a beszámoló tárgyává tett kérdésekről.

Feladatainak teljesítése során a CPT nemcsak az Emberi Jogok Európai Konvencióját tekinti kiindulási pontnak, hanem más fontos emberi jogi dokumentumokra is támaszkodik, csakúgy, mint mindezek értelmezésére, melyre a fentebb említett emberjogi intézmények hivatottak. Ugyanakkor mindez nem akadályozza, hogy az igazságszolgáltatás is fellépjen ugyanezekben a területeken, tekintve, hogy teljességgel eltérő eszközökkel és feladatokkal rendelkezik.

Összegésképpen a lényegi különbségek a CPT, illetve az Emberi Jogi Bizottság és az Emberi Jogi Bíróság között az alábbiakban fogalmazhatók meg³:

- a) a Bizottság és a Bíróság működése nemzetközi dokumentum által pontosan meghatározott, a CPT-é nem, noha szintén nemzetközi dokumentumokra, sőt, azok egész sorára és a hozzájuk kapcsolódó jogalkalmazói gyakorlatra támaszkodik, anélkül azonban, hogy ez bármiben is korlátozná;
- b) a Bizottság és a Bíróság beavatkozására csak a tagállamok vagy magánszemélyek eljárászerűen előterjesztett kérelme nyomán kerülhet sor, a CPT ezzel szemben általában nem panasza, hanem hivatalból jár el időszaki és ad hoc látogatásainak keretében;
- c) a Bizottság és a Bíróság elvárása annak megállapításával végződik, hogy a szóban forgó tagállam megszegte szerződéses kötelezettségeit, melyek a tagállamokra nézve kötelezőek, ezzel szemben a CPT megállapításainak eredménye egy beszámoló, ha szükséges, ajánlásokkal és egyéb tanácsokkal, melyek alapján párbeszéd bontakozhat ki a CPT és az érintett állam között.

Az alábbiakban lényegében tizenhárom ilyen beszámoló vizsgálata során kialakult megállapításaimat szeretném összegezni. Ezek a beszámolók az 1990-ben Dániában és Ausztri-

ában, 1991-ben Svájcban, 1992-ben Svédországban, Olaszországban és San Marinóban, 1993-ban Luxemburgban, Norvégiában és Izlandon, 1994-ben ismét Ausztriában, 1996-ban Franciaországban, valamint 1997-ben Hollandiában és Spanyolországban tett CPT-látogatások eredményeképpen születtek meg. Ezekből próbáltam következtetéseket levonni a magyar és az európai büntetés-végrehajtási gyakorlat szabályozásának eltéréseire nézvést azal a módszerrel, hogy a fenti beszámolók tükrében vettem szemügyre egyrészt a Magyarország részére készített CPT-beszámolót⁴, másrészt a büntetés-végrehajtás jelenlegi hazai szabályozásait⁵. Ennek során azt a következtetést vontam le, hogy a CPT elvárásainak a jelenlegi magyar szabályozás lényegében teljesen megfelel, annál is inkább, mivel az 1993. évi XXXII. törvény, amely a Bv. tvr. rendelkezéseit korszerűsítette, ennek során nemcsak az ENSZ minimumszabályait, de az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az európai büntetés-végrehajtási szabályokra vonatkozó ajánlásait is figyelembe vette. (Ennek pedig nem mond ellent az sem, hogy jelenleg a menekültek, illetve az idegenrendészeti őrizetesek elhelyezésével kapcsolatban Magyarország nemzetközi megítélésében problémák merültek fel, mégpedig két okból sem: egyrészt azért, mivel ez a problémakör lényegében idegen test a büntetés-végrehajtás rendszerében, azaz abba szervesen nem illeszkedik, másrészt pedig azért, mivel a kérdés vizsgálata során az ombudsman sem állapított meg jogsértést.)

A CPT látogatásai során háromféle intézményrendszert vizsgált: a büntetés-végrehajtási intézeteken kívül a *rendőrségi fogdákat*, valamint az *idegenrendészeti őrizetesek elhelyezésére szolgáló intézményeket* is.

Mindhárom típusú intézmény esetében elsődlegesen a bántalmazás, illetve az embertelen, megalázó bánásmód esetleges előfordulása állott érdeklődése középpontjában. Másodszorban megvizsgálta mindhárom esetben a fogva tartás általános körülményeit, ezen túlmenően pedig a rendőrségi intézmények esetében azokat a biztosítékokat, garanciákat, amelyek a fogvatartottak jogvédelmét, joggyakorlását előmozdíthatják, az idegenrendészeti őrizetesek, illetve a büntetés-végrehajtási intézetek vonatkozásában pedig az orvosi ellátást és az egészségügyi intézményeket. A büntetés-végrehajtási intézetek viszonylatában külön figyelmet kaptak továbbá a magánelzárás alatt lévők, illetve a különleges biztonságú körletben elhelyezettek fogva tartásának körülményei.

Rendőrségi intézmények

A CPT csaknem az összes vizsgált ország számára megfogalmazta azt a kívánalmat, hogy a feljebbvalóknak tudatosítaniuk kell beosztottaikban azt a tényt, hogy az őrizetben lévő személyek bántalmazása (ide értve a fizikai és lelki értelemben vett erőszakot is) megengedhetetlen, és felelősségre vonással jár. Ennek a kívánalomnak a jelenlegi magyar szabályozás megfelel, hiszen a Fogdarendelet⁶ 1. § (2) kimondja: a fogvatartottal „*az emberi méltóság tiszteletben tartásával kell bánni*”, tiltja továbbá a kínzást, illetve a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódot. Amennyiben ezt a jogszabályi rendelkezést ténylegesen figyelembe is veszik, az megoldást jelenthet arra a (kétségekívül létező) rossz gyakorlatra is, amely miatt (kifejezetten Magyarország vonatkozásában is) a CPT lényegesnek látta leszögezni, hogy a letartóztatások foganatosításánál tilos az ésszerűen szükségesnél nagyobb erőszakot

alkalmazni, ha pedig a gyanúsítottat már őrizetbe vették, semmilyen további indok nincs arra, hogy verjék, bántalmazzák. Ez ellen további biztosítékként értékelhető az olyan büntetőjogi tényállások megléte, mint például a kényszervallatás, vagy a bántalmazás hivatalos eljárásban, azaz az ilyen magatartás ellen maga a büntetőjog is fellép. Ide tartozhat még az emberjogi kérdések oktatásával, az ilyen irányú szakmai képzéssel kapcsolatos követelmény. A CPT vizsgálata óta ezzel kapcsolatban is történt előrelépés. A Rendőrszti Főiskolán ma már önálló tantárgy az emberi jogi ismeretek oktatása.

Ami a fogva tartás általános körülményeit illeti, a különböző országokban tett észrevételek rendszerint három gócpont körül csoportosulnak, ezek pedig: a zárkák, az étkezés és az orvosi ellátás. A zárkáknak főleg a méreteit és felszereltségét kifogásolták, ami nálunk ma már elviekben nem jelenthet problémát, hiszen a fogdarendelet 14. §-a részletesen leírja a légtér, mozgástér, megvilágítás, szellőzés követelményeit. Ez – amennyiben betartják – az európai követelményeknek mindenben megfelel. Svédországgal kapcsolatban említi a beszámoló, hogy több órán keresztül őriztek fogvatartottakat olyan kis méretű (1,65 x 0,88 m) zárkákbán, amelyek az európai követelményrendszer szerint erre nem voltak alkalmasak. A svéd álláspont ezzel szemben az volt, hogy ezeket a zárkákat csak szükséghelyzetben és rövid ideig használják, egyébként pedig az ugyanabban az épületben lévő büntetés-végrehajtási intézet zárkáit veszik igénybe. Az egyik magyar intézménnyel kapcsolatban is felmerült ilyen kifogás, az ott sérelmesnek tartott zárkákat azonban nem a rendes fogva tartás céljaira használják, azokban csak rövid időt töltenek az intézménybe érkező terheltek, ameddig a regisztrációra és a fényképfelvételre várnak. Ezek a kis „beülők” tehát tulajdonképpen a folyosón való sorbanállást hivatottak helyettesíteni.

Szintén kielégítően rendelkezik a magyar szabályozás arról az esetről, amely több országban problémát jelentett: ha a fogvatartott valamilyen, az eljárással kapcsolatos helyváltoztatás, szállítás miatt lemarad valamelyik étkezéstről, akkor azt hideg étellel kell biztosítani [25. § (4)].

A joggyakorlás garanciái között elsődlegesen azt említik a beszámolók, hogy a terheltek már a fogva tartás kezdetétől legyen lehetősége védőjével érintkezni. Minthogy a büntetőeljárás-jogi kódex a védőválasztási jogot már az eljárás megindításától kezdve biztosítja (hozzátéve, hogy meghatalmazott védő híján a hatóság rendel ki védőt), továbbá a törvényben megtalálható az ezzel kapcsolatos kioktatási követelmény is, amelynek megtörténtét jegyzőkönyvben is rögzíteni kell, úgy vélem, ez a kérdéskör sem tekinthető agályosnak.

Szintén gyakran visszatérő eleme volt a beszámolóknak az a követelmény, hogy már a fogva tartás kezdetén az intézménnyel kapcsolatos fontosabb szabályokról (házirend, napirend, panasz vagy kérelem előterjesztésének módja, fegyelmi vétségek, fenyítés, jogorvoslat) anyanyelvén vagy más, általa ismert nyelven írásbeli tájékoztatást kaphasson a terhelt. (Illetve garanciaképpen ennek megtörténtéről és a tájékoztatásban foglaltak megértéséről írásban nyilatkozzon.) A fogdarendelet 2. §-a ezeket a követelményeket részletesen tartalmazza.

További, gyakran számon kért garanciális intézkedés (amelyet szintén a büntetőeljárás-jogi törvény szabályoz), a hozzátartozó vagy más személy késedelem nélküli értesít-

tése. Később, a fogva tartás során ennek mintegy „folytatása” a kapcsolattartási jog, amely megnyilvánulhat levelezés vagy személyes találkozás, látogatás útján. Ezeket a jogokat csak a rend-kívüli események esetén lehet korlátozni.

Az orvosi ellátás terén a legfontosabb garanciális rendelkezés az volt, hogy amennyiben láttelel készítésére, illetve orvosi vélemény adására kerül sor, az orvos köteles írásban rögzíteni minden lényeges körülményt: *a fogvatartott állapotát, az esetleges sérülés valószínű okát, illetve azt, hogy a fogvatartott ezt az okot miben jelölte meg.* [Ennek a fogdarendelet 22. § (2) bek. b) pontja megfelelő.] Az így készült feljegyzések természetesen orvosi titokként kezelendők. Szintén a személyiség védelmét szolgálja az a követelmény, hogy a vizsgálaton az orvoson és a páciensen kívül harmadik személy csak akkor lehet jelen, ha ezt az orvos (nyilván főként a saját biztonsága érdekében) kifejezetten kéri.

Idegenrendészeti őrizet

1994 novemberében, amikor a CPT magyarországi vizsgálatára sor került, még üzemelt a Kerepestarcsai Idegenrendészeti Közösségi Szállás. Ezt azóta – éppen a vizsgálat során emelt kifogások következtében – felszámolták, helyette ma a határőr igazgatóságok közösségi szállásain történik a külföldiek elhelyezése, illetve a családok együttmaradása érdekében lehetőség van rá, hogy a Vöröskereszt, illetve más karitatív szervezetek szálláshelyeit vegyék igénybe erre a célra. Az idegenrendészeti őrizeteket pedig kizárólag büntetés-végrehajtási intézetekben, illetve rendőrségi fogdában lehet elhelyezni, így a fogdarendelet, illetve a Bv. tvr.⁷ garanciális rendelkezései maradéktalanul vonatkoznak rájuk. Elsősorban is meg kell említeni, hogy a Bv. tvr. 2. § (2) bek. a) és b) pontja hivatott biztosítani az anyanyelv használatának jogát, illetve azt, hogy jogait és kötelezettségeit bárki megismerhesse az anyanyelvén, illetve az általa ismert más nyelven. (Ehhez csatolkozik a fogdarendelet már idézett 2. §-a.) A diszkriminatív megkülönböztetés ellen a fogdarendelet 1. § (3), illetve a Bv. tvr. 2. § (3) bekezdése véd.

A bekerüléskori orvosi vizsgálatot szintén biztosítja mindkét rendelet [Bv. tvr. 20. §, fogdarendelet 27. § (1) bek.], ahogyan a nemek szerinti, illetve a fiatalkorúaknak a felnőtté váló elkülönítését is (Bv. tvr. 119. §, fogdarendelet 18. §). Ezzel, amint a beszámoló tanúsítja, több országban gond volt. A CPT ajánlatosnak tartaná továbbá, hogy akit 3 napnál hosszabb ideig tartanak fogva, annak számára napi 1 óra szabad levegőn tartózkodás biztosított legyen. Ez nálunk mindkét rendelet szerint nemcsak a harmadik, hanem elviekben már az első napon jár a fogvatartottaknak. (A megvalósulásnak legfeljebb a túlszűfoltosság, illetve a személyzet nem elegendő létszáma vethet gátat.) A megfelelő ruházat és a használati tárgyak esetében a fogdarendelet 26. §-a, illetve a Bv. tvr. melléklete sorolja fel, hogy mi az, amit az intézmény biztosít, amennyiben a fogvatartott nem rendelkezik a megfelelő ruhadarabokkal, alapfelszereléssel.

A kerepestarcsai létesítmény bezárása óta tehát már a magyarországi látogatás során jelentett problémák döntő része megoldódott (különműeknek biztosított elkülönített elhelyezés éjszakára, tisztálkodási szerek rendelkezésre bocsátása, megfelelő kalóriaértékű étkezés – a rendeletek kalóriaértékeket is tartalmaznak –, napi 1 óra séta). Egyetlen olyan dolgot ta-

láltam, ahol a magyar szabályozás nem felel meg a CPT által előírtaknak, és ezen a területen valószínűleg nem is várható változás. Több helyen, például a Dánia számára készített beszámolóban megfogalmazódott az a követelmény, hogy az idegenrendészeti őrzetéseket olyan körülmények között kell elhelyezni, ahol kifejezésre jut, hogy nem bűncselekmény elkövetése miatt tartják őket fogva, ha lehetséges, nem börtönben, illetve nem a vizsgálati fogságban lévőekkel együtt. Ez Magyarországon nehezen lenne megoldható, már csak azért is, mert a jelenlegitől eltérő rendszerben a szükséges őrzetet nehéz lenne biztosítani. Igen erős anyagi háttér kellene ahhoz, hogy az idegenrendészeti őrzetésekkal (vagy tágabban értelmezve: általában a menekültekkel) kapcsolatos intézményi reformhoz hozzá lehessen kezdeni, elsősorban is a büntetés-végrehajtásétól eltérő követelményeknek megfelelő szállások építésével.

A büntetés-végrehajtás

Az előbbieken már sok olyan kérdést érintettem, amely természetesen a büntetés-végrehajtás egészére is vonatkozik. A leggyakoribb problémákra (élelmezés, orvosi ellátás, a zárkák mérete, felszereltsége, szellőzés, világítás, napi 1 óra séta) nem is szeretnék ismét kitérni, hiszen erről a témakörrel még hosszú oldalakat lehetne írni. Inkább két (lényegében összefüggő) problémára szeretnék kitérni, amely véleményem szerint jól példázza a magyar büntetés-végrehajtás neuralgikus pontjait.

Az egyik ilyen probléma a büntetés-végrehajtási intézmények általános zsúfoltsága. Sajnos ezzel a helyzettel a CPT-beszámoló nyomán sem tudtunk mit kezdeni, a probléma „kezelése” arra szorítkozott, hogy az előírt befogadóképesség igazodott az európai szabványokhoz, azaz némiképp csökkent. Csakhogy ettől még nem változott az intézményekben a ténylegesen elhelyezettek száma, amely már az „igazítás” előtt is meghaladta az elő-

Az egyik neuralgikus pont a bv. intézetek zsúfoltsága

írt befogadóképességet. (Itt szeretnék visszautalni az ezen eszmefuttatások elején említett, nem éppen kedvező statisztikai adatokra.) Az ezzel kapcsolatos tanulság nemcsak a zsúfoltság problémájára, de a büntetés-végrehajtás általános állapotára is igaz: a gyakorlat hibája nem orvosolható jogszabályi úton, ha az anyagi feltételek hiányoznak.

Szinte ugyanez mondható el azzal kapcsolatban is, hogy a CPT a fogvatartottak szabadidős tevékenységéből, illetve foglalkozásából gyakran hiányolta a nevelési célokhoz igazodó ösztönző jelleget. Sajnos, jelenleg még nem a különböző munkalehetőségek közötti válogatás a fogvatartottak foglalkozásának alapvető problémája, sőt, amennyire tudomásom van róla, néha még az oktatáshoz sincsenek meg a megfelelő anyagi eszközök. A tököli börtönnel kapcsolatosan például (egy általában véve igen kedvező vélemény után) azt jegyezte meg a beszámoló, hogy az oktatás a 8. osztály elvégzése után (azaz középszinten) már korlátozott, szakképzésre pedig csak igen szűk lehetőség van. Nyilvánvalóan ez a helyzet sem fog ugrásszerűen javulni, de (például PHARE-pályázati úton) lassú javulási tendencia azért várható.

Az ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága 1998 novemberében több ülésen vizsgálta Magyarország harmadik időszakos jelentését. (Az első ilyen jelentés vizsgálatára 1989-ben, a másodikra 1993-ban került sor.) Ennek során elégedetten nyugtázta, hogy a magyar szabályozás maximálisan figyelembe veszi a vonatkozó irányelveket: ennek értelmében az elmúlt időszakban több törvény is született. Az 1997. évi LIX. törvény a büntetés-végrehajtási rendszerről; menedékjogról, illetve az ombudsman-rendszerről szóló törvények.) Ezzel együtt összefoglalta azokat a kisebb kifogásait, amelyek a magyarországi szabályozással és gyakorlattal kapcsolatban felmerültek.

Első ilyen kifogásként a Btk. 123. §-a kapcsán a bizottság azt az aggályát fejezte ki, hogy ennek értelmében a kínzás, az embertelen, megalázó bánásmód csak akkor büntethető, ha az azt elkövető katona vagy rendőr – aki parancsra cselekedett – az elkövetéskor tudatában volt annak, hogy cselekménye bűncselekmény. Ezt az aggályt már a következő, (2) bekezdés megválaszolja: ha ugyanis a parancsot teljesítő katona (illetve rendőr) nincs tudatában tette bűncselekmény voltának, úgy a parancsot kiadó felettese fog tettesként felelni, a cselekmény tehát semmiképpen sem maradhat büntetlenül.

Hasonlóképpen félreértésen alapul az az aggály, mely szerint „*sok panasz nem eredményezi ügyészi vizsgálat kezdeményezését*”. Ez esetben nyilvánvalóan arra gondolhattak, hogy az ügyek nagy része valóban véget ér még a nyomozási szakban, mivel a megfelelő bizonyítékok hiányában a vádemelés nem lehetséges. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne került volna sor körülményekről és alapos vizsgálatra.

A továbbiakban a Bizottság egy – saját logikája alapján is meglehetősen támadható – információigényt közöl: kéri ugyanis, hogy a következő időszakos jelentésében Magyarország közöljön statisztikát kifejezetten a roma fogvatartottak panaszainak arányára vonatkozóan. Minthogy mind a Bv. tvr [2. § (3) bekezdés], mind a Fogdarendelet 1. § (3) bekezdés értelmében tilos a fogvatartottak megkülönböztetése etnikai hovatartozásuk alapján, így Magyarországon sehol, semmilyen nyilvántartásban nem szerepel, nem is szerepelhet a fogvatartottak esetleges roma származása. Az erre vonatkozó adatkéréssel a Bizottság éppen azokkal az elvekkel kerül összeütközésbe, amelyeket védeni hivatott.

Egyebekben a beszámoló kifejezetten jó véleményt fogalmaz meg Magyarországgal kapcsolatban.

Összefoglalásul azt mondhatom tehát, hogy amennyiben a jelenlegi magyar jogszabályi hátteret tekintem, az semmiben sem marad el a többi vizsgált országtól: büntetés-végrehajtási jogunk nagyon is európai színvonalú, sőt, sok kérdésben éppenséggel elébe is mentünk a követelményeknek, megelőzve ezzel tőlünk „nyugatabbra” fekvő államokat. Ha a pozitívumok mellett néhol hibás gyakorlatot is látni, az általában a jogszabályok be nem tartásából ered, ennek pedig elsődleges oka a forráshiány. Ezzel együtt a magyar szabályozás – és lényegében a gyakorlat is – jól illeszkedik abba az európai rendszerbe, amelyet működése során a CPT felvázolt.

Nyikos Eszter

Felhasznált irodalom

1. SPACE – Council of Europe Annual Penal Statistics, 1996 (Strasbourg, 24 June 1998)
2. SPACE 1995 (Strasbourg, 14 April 1997)
3. Az összehasonlítás szempontjaiban a következő kiadványra támaszkodtam: „Report to the Austrian Government on the visit to Austria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Onhuman or Degrading Treatment or Punishment”, Strasbourg, 3 October 1991
4. Jelentés a magyar kormány számára a

- Kínzás és az Embertelen vagy Lealacsonyító Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság Magyarországon tett látogatása kapcsán; Strasbourg, 1995. július 3. (A látogatás időpontja: 1994. november 1–14.)
5. Például Bv. tvr. – 1979/11. tvr; 6/1996. IM-rendelet; 11/1996. IM-rendelet 6. 19/1995. BM-rendelet a rendőrségi fogdák rendjéről
  7. 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról

Számadás

*A büntetés-végrehajtás munkája 1998-ban**

Annak ellenére, hogy a jelenlegi fórum alapvető célja a büntetés-végrehajtás elmúlt évi munkájának értékelése, nem kerülhetem meg, hogy a kellő helyen ne szóljak az utóbbi napok eseményeiről. Az ok nyilvánvaló: A Döcher-ügy rányomja bélyegét munkánk értékelésére, de nem szeretnénk, ha tevékenységünk megítélése kizárólag ennek az eseménynek az alapján történne.

Az elmúlt évben munkánkat – a megelőző évekhez hasonlóan – változatlanul két fontos körülmény nehezítette, gondjaink is döntően erre a két tényezőre vezethetők vissza. Az egyik a büntetés-végrehajtás alulfinanszírozottsága, a másik a feladatok elvégzéséhez nem elegendő létszám. A gondokat az is tetézte, hogy a személyzet cserélődése olyan gyors ütemű volt, hogy a távozók kiképzett állománnyal való pótlását nem tudtuk maradéktalanul megoldani. A hiányból és a szakképtelenségből eredő gondokra a későbbiekben részletesen is kitérek.

Annak ellenére, hogy a munkavégzéshez szükséges feltételek összességében kedvezőbbek voltak az egy évvel korábbinál, talán az utóbbi időszak legnehezebb éve van mögöttünk. Már az év elején nyilvánvaló volt, hogy terveink és feladataink teljesítése nem lesz könnyű. A pénzügyi keret láttán világos volt, hogy költségvetési egyensúlyunk megőrzése minden eddiginél nehezebb lesz, a működés fenntartása érdekében pedig további korlátozó, megszorító intézkedésekre

kényszerülünk. Azzal is tisztában voltunk, hogy a bérfeljesztések és pótlékemelések dolgozóink megélhetési gondjait érezhetően nem tompítják, de a munkahelyi feltételek javítására sem jut elég pénz. A fogvatartotti létszám évek óta tartó emelkedése előre vetítette a zsúfoltság várható növekedését, ami az érdemi reszocializációs tevékenység kereteinek és teréne szűkülését jelentette.

A gondokat látva és azokat vállalva kezdtünk hozzá feladataink teljesítéséhez. A feltételek ismeretében az alapvető célkitűzést a büntetés-végrehajtás működőképességének fenntartásában, a fogvatartottak biztonságos megőrzésében, zavartalan ellátásában, jogaik és kötelezettségeik maradéktalan érvényesítésében jelöltük meg, párhuzamosan a személyzet munkakörülményeinek, javadalmi helyzetének lehetőség szerinti javításával, szakmai képzettségének emelésével. Nem mondtunk le a felzárkózással összefüggő fejlesztési elképzelések ütemezett végrehajtásáról, miként a megkezdett folyamatok továbbviteléről sem.

* Elhangzott 1999. február 17-én, a Jogászházban tartott állományértekezleten

A kitűzött célok döntő többségét sikerült teljesítenünk, az évet több tekintetben is kifejezetten eredményesen zártuk. A büntetés-végrehajtás ugyanis mindvégig törvényes keretek között, a jogszabályokban és a belső előírásokban megfogalmazottak szerint, jelentősebb zavarok nélkül működött. Ez nem jelenti azt, mintha az év súlyos feszültségektől mentesen telt volna, és időnként nem orvosoltunk munkavégzési hiányosságokból fakadó szakmai problémákat.

Közrejátzó tényezők

Fontosnak tartom, hogy a büntetés-végrehajtás tavaly összességében nyugodt és kiegyensúlyozott légkörben végezhetett munkáját. Szakmai önállóságunk biztosítva volt. Ez, valamint az ideológiamentesség lehetővé tette, ugyanakkor garanciát is nyújtott ahhoz, hogy a testület mindvégig szakmai szervezetként funkcionáljon, a figyelem kizárólag a szakmai feladatok ellátására összpontosuljon.

A kormány munkánk iránt tanúsított figyelve mindvégig folyamatosan érezhető volt, sőt, az eddigi intézkedések alapján azt kell mondanom, a figyelem, valamint a gondok enyhítését, megoldását segítő támogatás és a munka elismertsége a kormányváltást követően erősödött. A minisztérium új vezetése rendkívül gyorsan megismerte a büntetés-végrehajtás munkáját, gondjait, és már az első pillanatoktól kezdve igyekezett minden lehetséges eszközzel segíteni. A segítségnyújtás többek között költségvetésünk újragondolásában, pénzügyi keretünk év közbeni 150 millió forintos bővítésében, gazdasági társaságaink közel 1 milliárd forintos évi támogatásában, a Venyige utcai objektum kialakításának meggyorsítására

irányuló döntésében nyilvánult meg. Erre utal a csapatzászló adományozásával párosuló megítéltetés és elismerés is, ezt bizonyítja a köztársasági elnök álta kitüntetettek, valamint a Tauffer Emil-díjban részesítettek magas száma.

Munkatársaink többsége tisztességesen, a körülményeket megértve, szükség esetén áldozatokat vállalva végezték munkáját. A fogvatartottak növekvő létszámából, a betöltetlen álláshelyek miatti helyettesítésekből és a pénzügyi-gazdálkodási nehézségekből fakadó feszültségeket sikerült higgadt és fegyelmezett munkával elensúlyozni, megőrizni a szakmai tevékenység színvonalát. Ez, annak tükrében, hogy nagy tapasztalattal és rutinnal rendelkező, 50 év feletti tiszthelyettese és zászlósa a büntetés-végrehajtásnak szinte nem volt, jelentős eredmény. Bár a személyzetrel kapcsolatos kérdésekről a későbbiekben még részletesen szólok, már most hangsúlyozni kívánom, hogy az elhivatottságot is tükröző hozzáállásért dolgozóinkat elismerés és köszönet illeti meg.

Jelentős tény a büntetés-végrehajtás intézetrendszerének fejlesztésére irányuló kormányhatározat megszületése. A határozat alapján a büntetés-végrehajtásnak 1999-től 2007-ig több olyan beruházásra és férőhelybővítésre nyílik lehetősége, melyektől egy-aránt remélhető az intézetek zsúfoltságának enyhülése, a fogvatartottak lakóhelyhez közelebbi elhelyezése és a foglalkoztatási gondok egy részének megszűnése.

Az elmúlt évben jó néhány beruházásra és felújításra is lehetőségünk adódott, annak ellenére, hogy az erre biztosított forrás egy részének más tételre történő átcsoportosítását nem tudtuk elkerülni. Az okokat a későbbiekben részletezem.

A Venyige utcai előzetesház gyorsított ütemű építésén túl 2 intézetben folyt férőhelybővítéssel, 7 intézetben hír- és biztonságtechnika korszerűsítésével, 3 intézetben konyha felújításával-kialakításával és 4 intézetben átfogó rekonstrukcióval kapcsolatos munka. A felsoroltakon túl 24 intézetben történt kisebb átépítés vagy felújítás. A beruházások révén kulturált körülményekhez szeretnénk juttatni a személyzetet, hiszen már az állampolgári jogok országgyűlési biztosa is rámutatott az ezzel kapcsolatos hiányosságokra. Sajnálatos, hogy a személyzet szociális helyzete, munkahelyi háttere nem jó. Az irodák felújítása hosszú évek óta elmaradt, nem tudtunk új bútorokat venni, nincs kondicionálási lehetőség, sportolásra, az egészség megővésére sem tudtunk időt biztosítani. A körülmények kialakítása, a feltételek megteremtése többek között azért is fontos lenne, mert az állomány sokat foglalkozik a más fegyveres szervekhez való viszonyítással, különös tekintettel arra, hogy az igazságszolgáltatásban részt vevő szervek közül a bűnözőkkel ez a testület áll napi kapcsolatban, ami azt jelenti, hogy „napi harchelyzetben” van.

A büntetés-végrehajtás működtetésére 1,1 milliárd forinttal fordíthatunk többet, mint egy évvel korábban. Ennek zöme a bérfejlesztést és pótléknövelést szolgálta, így a többlettámogatásból csak töredék jutott dologi kiadásaink fedezésére. Már az év elején világos volt, hogy a megnövelt keret sem lesz képes fedezni a működéssel kapcsolatos évi költségeket. Azt, hogy a büntetés-végrehajtás alulfinanszírozott, az év folyamán a PM és az IM kirendelt szakértői bizottsága is megállapította.

A gondokból adódóan feszültté vált a feladat ellátása, mindez folyamatos opera-

tív beavatkozást tett szükségessé, kényszerintézkedések sorát váltotta ki. A kormányzati, országos parancsnoksági és a helyi intézkedések eredményeként azonban valamennyi intézet megőrizte működőképességét. Ezen túlmenően – jelentős erőfeszítések árán – sikerült az évet köztartozások nélkül zárni, és jelentős összegű tartozást rendeztünk a beszállítókkal.

Kis kitérő

Bár a biztonságot veszélyeztető rendbontások száma több volt, mint egy évvel korábban, dolgozóink áldozatos munkájának köszönhetően súlyos, jelentős visszhangot keltő rendkívüli esemény 1998-ban nem volt. Sajnálatos azonban, hogy az idén történt esemény külön fejezetet érdemel, ezért megtörve az elmúlt évi értékelést, szót kell ejtenünk az ügyről. Mindannyian tudjuk, évek óta az a legfontosabb társadalmi igény, hogy azok kerüljenek börtönbe, akik oda valók. Ez azt jelenti, hogy folyamatosan növekszik a börtönökben elhelyezett veszélyes, gátlástalan bűnözők száma. Ez a tendencia a jövőben is jellemző lesz. Az is köztudott, hogy a büntetés-végrehajtás kiemelten foglalkozik ezekkel az elítéltekkel, az ezzel kapcsolatos munka nem a közelmúltban, hanem már jóval korábban kezdődött. A rendkívül veszélyes bűnözők kezelésére külön stratégiánk van. Az egyéni kezelés megnyilvánul többek között az olyan differenciálásban, mint a különleges biztonságú körletrészekben, illetőleg zárkában való elhelyezés, az elítéltek egyszemélyes elhelyezése, az őrzési feladatok személyre szóló meghatározása, az elítéltek biztonsági csoportba sorolása. Sajnálatos módon időnként mégis meg kell állapítani, hogy olyan alapvető tényezők is szerepet

játszanak, amelyek részben vagy teljes egészében függetlenek tőlünk. Ilyen tényezőnek tartom azt, hogy a veszélyes bűnözők egyénre szabott őrzésének és kezelésének pontos meghatározásához nincs meg mindig a kellő információ. Itt elsősorban azokra a külső – rendőrségi – információkra gondolok, melyek az érintett elítélt előéletével, bűnözői múltjával, a szervezett bűnözésben elfoglalt helyével és szerepével stb. kapcsolatosan rendelkezésre állnak ugyan, a büntetés-végrehajtásnak azonban ezekről nincs tudomása. Többek között ezért is kezdeményeztük – nem a mostani ügy kapcsán, hanem már a múlt évben – az ORFK és a büntetés-végrehajtás szervei együttműködésének átmeneti szabályaira vonatkozó 5/1991. IM–BM együttes utasítás felülvizsgálatát.

Mindannyian ismerjük azokat az iránynyokat, amelyeket az európai börtön szabályok meghatároznak. Ezeket az irányelveket döntően szakmai okok miatt fogadjuk el, de nyilvánvaló, hogy integrációs törekvésünkben is közrejátszanak. Tudjuk azt is, hogy az elmúlt években folyt kodifikációs tevékenység eredményeként jogszabályaink ezekhez az irányelvekhez egyre inkább közelítenek, így a büntetés-végrehajtás eddigi gyakorlata is számos területen megváltozott. Új jogintézmények jöttek létre, lehetőség nyílt az elítéltek eltávozására, kimaradására, külső munkahelyen történő foglalkoztatására. Mindezek szakmai szempontból korszerűnek tekinthetők, és eddig soha nem látott lehetőséget biztosítanak a fogvatartottakkal kapcsolatos reszocializációs tevékenységhez. Látni kell azonban, hogy ezeket a változásokat rendkívül nehéz elfogadtatni a közvéleménnyel. Egy-egy esemény a közvélemény hangulatát rendkívüli módon befo-

lyásolhatja, illetőleg módosítja. Természetesnek tartjuk, hogy a lakosság és a kormány részéről jogos igény: minden súlyos bűncselekményt elkövető személy kapja meg a büntetését, és az is természetes, hogy a büntetés-végrehajtással szemben is vannak jogos kívánalmak.

Mire vonatkoznak ezek? Nyilvánvalóan a jogszabályok áttekintésére, az evsz., a büntetés-félbeszakítási, az eltávozási és kimaradási szabályok és a gyakorlat felülvizsgálatára. Ez akkor is így van, ha ez a sajnálatos esemény nem történik meg. 1993 óta számtalan esetben vizsgáltuk és elemeztük a gyakorlatot. Mindig arra jutottunk, hogy az új jogintézményeknek több területen is kimutatható pozitív hatása van. A családi kapcsolatok javultak, a visszaesők száma csökkent, enyhültek a visszailleszkedési problémák, ráadásul jelentős szerepet játszottak a börtönön belüli fegyelem javulásában is. Az azonban mindvégig nyilvánvaló volt, nem cél az, hogy a hosszú szabadságvesztésre ítélték, illetőleg a veszélyes bűnözők kapják meg ezeket a kedvezményeket. Tehát a változtatás iránya egyértelmű: A jogintézmények alapvetően jók, a jogszabályokat azonban megfelelő irányban módosítani kell.

Az is természetes, hogy a másik oldalról is egyre nagyobb nyomás nehezedik a büntetés-végrehajtásra. Nyilvánvaló, hogy az erről az oldalról jelentkező jogos igényeknek is igyekeznünk eleget tenni. A különböző emberjogi és civil szervezetek – ezek közül különösen a Magyar Emberjogi Védő Központ, a Magyar Helsinki Bizottság, a COLPI, a Mahatma Gandhi Egyesület – számtalan esetben fordulnak a büntetés-végrehajtáshoz a fogvatartottakkal összefüggő különböző problémákkal, képviselve az elítéltek jogszabályban meghatá-

rozott jogosultságait. Folyamatosan növekszik az elítéltek nemzetközi, illetőleg hazai szervezetekhez benyújtott panaszainak száma, de az állampolgári jogok országgyűlési biztosa is sok esetben – 1998-ban 16 esetben – folytatott vizsgálatot fogvatartotti panasz alapján. Egyre inkább általánossá válik, hogy már a lakóhelyhez közelebb elhelyezési kérelem zsúfoltság miatti elutasításakor is az érintett közvetlenül az ombudsmanhoz fordul jogorvoslatért.

Felvetődik a kérdés, hogy a büntetés-végrehajtás gyakorlata változik-e. Úgy gondolom, a gyakorlat általában elég szigorú – ezt a vizsgálatok is igazolják. Ugyanakkor úgy tűnik, a szigorítás több területen mégis elengedhetetlen. Nyilvánvaló, hogy ez nem embertelen bánásmódot jelent, továbbra is oktatni, képezni, foglalkoztatni, törődni kell a fogvatartottakkal. Ezek mind a fejlett börtönrendszer szerves részei. Abban azonban komoly felelőssége van a büntetés-végrehajtásnak, hogy a jogszabályoknak hogyan szerez érvényt.

Mint már említettem, az információnak nagyon fontos szerepe van Különösen fontos a rendőrségi információ, de az intézetek egymás közötti információcseréje is. Ellenőrzési és vizsgálati tapasztalataink rámutatnak arra, hogy e téren van még tenni valónk. Gondoljunk csak a megőrzésre vagy gyógykezelésre átszállított fogvatartottakkal kapcsolatos információcsere hiányosságaira, illetőleg az adatok és tények fogvatartotti alrendszerben történő rögzítési gondjaira. Ez utóbbi nem csupán az információ megléte miatt fontos, hanem mert az adminisztráció a saját védelmünket is szolgálja, nélküle nem tudjuk megvédeni munkatársainkat.

A konkrét ügygel kapcsolatos tájékoztatót és az eddigi intézkedések végrehajtá-

sára vonatkozó utasításokat a jelenlévők valamennyien megkapták. A vizsgálat még folyik, de már az első pillanatokban súlyos szakmai mulasztásokat tártunk fel. Az érintettek nem kellően térképezték fel a külső munkahelyet, nincs mentség arra, hogy részadatokat fogadtak el. Nem történt munkahelyi ellenőrzés. Noh a jogszabály nem sorolja fel, hogy hol lehet foglalkoztatni az elítéltet, a kiválasztás hibás volt. Megjegyzem, hogy nyugaton az ilyen típusú foglalkoztatás – az elítéltek vendéglátóhelyeken segéd munkásként alkalmazása – természetes és megszokott, de ezt a gyakorlatot mi nem akarjuk követni. A vizsgálat sajnos olyan tényeket is felszínre hozott, melyek a hivatali visszaélés büntettének alapos gyanújára utaltak, és ismeretlen tettesek elleni feljelentésre kényszerítettek bennünket. Rendkívül gyors volt például az ügyintézés és a munkahely-kijelölés.

Az ügy kapcsán mindenképpen szólnom kell arról, hogy a rendőri ellenőrzések során felmerült információknak nagyon örültünk volna, erre vonatkozó információt, illetőleg jelzést azonban nem kaptunk.

Hangsúlyozom: nem tartanánk jónak az evsz. intézményének megszüntetését, a külső foglalkoztatás eltörlését. Az átmeneti intézet működtetése során szerzett 20 éves tapasztalataink is alátámasztják, hogy az ilyen irányú lehetőség biztosítása helyes, célszerű és hasznos döntés volt. Azt azonban mindenkinek látnia kell, sajnálatos, de nincs arra biztosíték, hogy egy eltávozáson lévő vagy külső munkahelyen dolgozó elítélt nem követ el bűncselekményt. Természetesen ez nem ad felmentést az előkészítő és a fogvatartottal kapcsolatos döntési munka lehető legkörültekintőbb végrehajtása alól. Talán mondanom sem kell, ezek központi ellenőrzésére a jövőben

is nagy súlyt helyezünk, a tapasztalatokat rendszeresen elemezzük, az értékelésor hasznosítjuk, szükség esetén az operatív beavatkozás lehetőségével is élünk.

Szabályozási munka

Visszatérve tavalyi munkánk értékelésére, szólnom kell az intézetek önállóságáról is. Úgy gondolom, az ezzel kapcsolatos törekvés több tekintetben is helyénvaló, az utóbbi években sikerült e téren is előbbre lépni. A növekvő önállóság azonban növekvő felelősséggel párosul. Számos olyan feladat áll a büntetés-végrehajtás előtt, amit csak intézeti szinten lehet megvalósítani. Központilag nem tudunk vigyázni a helyi dolgozókra, nem mi gazdálkodunk a leadott pénzügyi keretekkel sem. Tapasztalataim alapján mondom: ezt ma még nem mindenki érzi így.

A szabályozási munka lendülete az elmúlt években sem tört meg. Tekintettel arra, hogy a büntetés-végrehajtást érintő törvényi szintű kodifikáció lényegében nem folyt, a szabályozás elsősorban a rendeleti szintű jogszabályok megalkotására és egyéb belső szabályok korszerűsítésére irányult. Az államigazgatási egyeztetés keretében 175 jogszabályt véleményeztünk, 7 igazságügy-miniszteri rendelet és 4 utasítás kiadásában működünk közre, 59 belső (országos parancsnoki) intézkedést alkotunk. Csak példaként említem meg, hogy hatályba lépett a munkaügyi ellenőrzésről szóló IM-rendelet, kiadás előtt áll az egészséget nem veszélyeztető munkavégzés szabályairól, valamint a foglalkozás-egészségügyi szolgálatról szóló miniszteri rendelet, de elkészült a tűzvédelem és a műszaki mentés különös szabályait tartalmazó

jogszabály tervezete is. Elkezdjük a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. helyébe lépő új törvény koncepciójának kialakítását. Bár a tvr. alapjait tekintve jó, így döntő változás e téren aligha történik, az új büntetés-végrehajtási törvény megalkotását, illetve a tvr. felülvizsgálatát a társadalmi-gazdasági változásokon kívül a megváltozott jogszabályi környezet és formai okok is szükségessé teszik, de éppígy változtatási igényt vetnek fel az elmúlt 6 évben szerzett tapasztalatok. Jelenleg egy elméleti és gyakorlati szakemberekből álló szakértői bizottság foglalkozik a törvényi koncepció kialakításával, melynek elfogadása után megkezdődik a normaszöveg kidolgozása.

Adatok, feltételek

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy az ország közbiztonsági helyzetében az elmúlt évben nem következett be gyökeres fordulat. A bűnüldöző hatóságok több mint fél millió nyomozást fejeztek be, 25%-kal többet, mint egy esztendővel korábban. A büntetőeljárások 42%-a zárult vádemeléssel, az esetek 40%-ában nem sikerült felderíteni a tettet. A bűncselekmények 77%-át anyagi haszonszerzés érdekében követték el, az okozott kár 84 milliárd forint, ami 20%-kal magasabb az előző évinél. Még kedvezőtlenebb a helyzet a gazdasági bűnyügek esetében, ahol a kár összege 87%-kal nőtt, és meghaladta a 20 milliárd forintot. Az elmúlt évben több mint hatszorosára emelkedett az adó- és tb-csalások száma, megnégyszereződött a bankkártyával való visszaélés, két és félszeresével nőtt az embercsempészet, ugyanilyen arányban emelkedett a kábítószerrel való visszaélés.

A fogvatartottak hangulata lényegében kiegyensúlyozott

Bár az erőszakos és garázda jellegű, illetőleg a közterületen elkövetett bűncselekmények növekedési aránya közel 7%-os volt, elmondható, hogy a súlyosabb megítélésű bűntettek számának mérsékelt csökkenése 1998-ban is folytatódott. Ugyancsak folytatódott a vétségek összeseteken belüli aránynövekedése, az elmúlt évben az ismertté vált esetek már csaknem kétharmadát a Btk. szerint legfeljebb két évig tartó börtönbüntetéssel sújtható vétség képezte.

A több tekintetben is kedvezőnek ítéltető átrendeződés hatását a büntetés-végrehajtás az elmúlt évben még nem érezte, a börtönnépesség összetétele jelentősen nem módosult. Bár a korábbiakhoz képest kevesebb a terrorista (12) és az emberrabló (33), az emberölés minősített esetei miatt elítéltek száma (541) növekedett, így továbbra is jelentős számú súlyos bűncselekményt elkövető, gátlástalan bűnözőt őriztünk.

A büntetés-végrehajtás 1998. december 31-én 14 366 fogvatartottat őrzött, 7,2%-kal többet, mint egy évvel korábban. Az előzetesen letartóztatottak száma az év végére

7%-kal, az elítélteké 8%-kal haladta meg az előző év utolsó napján rögzítetteket.

Az előzetes letartóztatás átlagos tartama 5-6 hónapra csökkent, de még mindig jelentős azoknak a száma, akik egy évet (773-an), illetőleg két évet meghaladó időt (119-en) töltöttek előzetes letartóztatásban.

Az elítéltek zöme továbbra is börtönfokozatban töltötte szabadságvesztését. A férfiak-nők aránya nem változott, lényegesen nem módosult az első büntényesek, a visszaesők, különös visszaesők és a többszörös visszaesők összlétszámon belüli eddigi aránya sem. Az elítéltek legjellemzőbb bűncselekménye a lopás, a rablás és az emberölés volt. A legtöbben észak-kelet-magyarországi és budapesti, illetve Pest megyei lakhelyűek. A szakképzetlenek aránya továbbra is igen magas: 68 százalék.

Az idegen állampolgárságú fogvatartottak már több éve tartó növekedését az elmúlt évben kismértékű csökkenés váltotta fel, az év végén 2,4%-kal kevesebbet, 623 főt őriztünk.

1998-ban kegyelmet 13-an, büntetés-

félbeszakítást 890-en kaptak. Rövid tartamú eltávozásban 22 311 alkalommal (ebből 19 873 evsz.), kimaradásban 619 esetben részesült fogvatartott. Az engedéllyel távoztak közül 534 fő (2,24%) nem tett eleget visszatérési kötelezettségének.

Az enyhébb végrehajtási szabályok közé helyezettek száma 1220, a kihelyezettek száma 162 volt, súlyosabb végrehajtási fokozatba 9 elítélt, enyhébb fokozatba 574 fogvatartott került. Az adatok az 1997-ben rögzítettekhez képest lényeges változásokra nem utaltak.

Az elmúlt év során közel 55 ezer főt szállítottunk, és közel 17 ezer személyt állítottunk elő, többnyire zavartalanul. A 4108, lakóhelyhez közelebbi átszállítási kérelem 31%-át teljesíteni tudtuk.

Az intézetek – elenyésző számú kivétellel – az év folyamán mindvégig elhelyezési nehézségekkel küzdöttek. Az átlagos telítettségi mutató összbüntetés-végrehajtási szinten 136% volt. Csak az összehasonlítás végett: ez az arány 1996-ban 117%, 1997-ben 122,5% volt.

A megyei intézetek többsége kirívóan zsúfolt volt (Veszprém, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézet, Fővárosi Bv. Intézet). Ezekben az intézetekben év közben 200%-os, esetenként 300%-os telítettség is előfordult. Bár a létszámnövekedés a végrehajtó intézetekben is elhelyezési nehézséget okozott, befogadási kötelezettségének a büntetés-végrehajtás az elmúlt évben is maradéktalanul eleget tett.

Időn túli fogva tartás, illetőleg korábbi szabadítás 21 esetben fordult elő. Úgy tűnik, a korábbi évekhez képest kevesebb figyelem irányult a területre, mivel a rendkívüli események több mint 50%-a a büntetés-végrehajtás hibájából következett be.

Rezsimtevékenység

A büntetés-végrehajtási munka – a növekvő zsúfoltság ellenére – összességében elfogadható szakmai színvonalon folyt. A fogvatartottak ügyeinek intézése, problémáik rendezése folyamatos, döntően az előírásoknak megfelelően történt. A megállapítást a bv. ügyészek ellenőrzései és az állampolgári jogok országgyűlési biztosa vizsgálatai is alátámasztják. Meg kell azonban említeni, hogy a fogvatartotti alrendszerben az adatok, tények, tett intézkedések, nevelői észrevételek, értékelések eddiginél precízebb rögzítésére minden érintettnek nagyobb figyelmet kell fordítania a jövőben.

Kapcsolatunk a társadalmi, egyházi és karitatív szervezetekkel továbbra is problémamentes, harmonikus. A büntetés-végrehajtási intézetekben tevékenyke szervezetek számát sikerült tovább növelni, az év során már kilenc központi és hetvenkét intézeti megállapodás segítette a munkát.

A fogvatartottak hangulata döntően kiegyensúlyozott volt, de figyelemre méltó, hogy a kiszabott fenyítések évek óta tartó csökkenő tendenciája 1998-ban megfordult. A fegyelmi vétségek száma egy év alatt 12%-kal növekedett, minden ötödik, hatodik eset egymás sérelmére elkövetett cselekmény volt. A fegyelmi vétsége növekedése elsősorban a létszám növekedésének tulajdonítható. Az intézetekben elsajátították és megfelelően alkalmazták az új, sok szempontból nehézkes, ugyanakkor garanciális szempontból megfelelő eljárási szabályokat. Ez utóbbi megállapítást a Legfőbb Ügyészség témavizsgálata is alátámasztja.

Kényszerítő eszközt 205 esetben 203 fogvatartottal szemben kellett alkalmazni.

Ezek döntő többsége az önkárosítás megakadályozását szolgálta. Az eszközök alkalmazása minden esetben törvényes volt, súlyos sérülés nem történt.

Az elmúlt tanévben összesen 2040 tanuló, az elítéltek több mint 20%-a használta ki a büntetés-végrehajtás által biztosított különböző oktatási és képzési formákat. Általános iskolában 805-en tanultak, középiskolai oktatásban 72-en, szakmunkásképzésben 54-en vettek részt. Munkaerő-piaci képzésben 1109 fogvatartott részesült, négy intézetben működött cigány népfőiskola.

A szakképzések fejlesztésére tavaly is erőfeszítéseket tettünk különböző alapítványi, illetőleg egyéb pályázati pénzüsszegek elnyerésével. A PHARE-program keretében négy, az Európa Tanács Leonardo-programja keretében egy szakképzési programot sikerült beindítani. Huszonháromféle, a szabad életben is hasznosítható szakma közül választhattak a jelentkezők. Tevékenységünket az elmúlt évben is nagymértékben segítette a Munkaügyi Minisztérium Munkaerő-piaci Alapjából – a foglalkoztatás elősegítésére – biztosított 50 milliós támogatás, valamint a Fővárosi Önkormányzat egymillió forintos ösztöndíjprogramja.

A 6/1996. sz. IM-rendelettel összhangban elkészült a nem magyar állampolgárságú, idegen nyelvű fogvatartottaknak szóló tájékoztató. Ezt a füzetet 14 különböző nyelvre fordítottuk le, nagy példányszámban nyomtattuk ki, így valamennyi idegen állampolgárságú fogvatartott megkapta.

A szakmai ismeretek bővítése érdekében a büntetés-végrehajtási szakkönyvtár sorozatban kiadtuk a fegyelmi eljárások számítógépes ügyintézéséről szóló szakanyagot, az Európa Tanács börtönügyi

ajánlásait tartalmazó kötetet, valamint az *Öngyilkosság és önkárosító magatartás a börtönökben* című munkát.

Hét önálló szakmai-módszertani vizsgálatot, illetőleg kutatást végeztünk. Ezek: *a bv. suicid prevenciók stratégiája, a személyi állomány szociális helyzetéről folytatott vizsgálat, a bv. biztonsági stratégiája, a fiatalok rehabilitációjának esélyei és utógondozása, a szökevények és szökevény kísérletek 1958–1997 között, a fogvatartottak fegyelmi statisztikáinak feldolgozása az elmúlt 15 év tükrében és a szabadulás előkészítése a bv. intézetekben.* Több más kutatási jelentés és belső anyag is készült. A legfontosabbak ezek közül a hosszú idő fogvatartottak helyzetéről szóló, az életfogytig tartó szabadságvesztésüket töltő fogvatartottakról írt szakanyagok és *A bv. aktuális kérdései Magyarországon és az USA-ban* című dolgozatok.

Foglalkoztatottság

Az elmúlt év során 7415 főt, az elítéltek 73%-át tudtuk foglalkoztatni. Ez 2%-kal kevesebb, mint egy évvel korábban. A gazdasági társaságoknál 4450, míg a költségvetési területeken 2965 fogvatartott dolgozott, a csökkenés ez utóbbi területen mutatható ki.

A gazdasági társaságoknál dolgozó fogvatartottak munkadíja havi átlagban 6237 forint, a költségvetési rendszerben foglalkoztatottaké 5824 forint volt.

Biztonság

A biztonsági feladatok eredményes végrehajtására, a helyzet javítására 1998-ban is nagy figyelmet fordítottunk. Elkészült a kényszerítő eszközök, fegyverzeti anyagok, hír- és biztonságtechnikai rend-

szerek, védőfelszerelések és védőeszközök rendszeresítéséről, valamint a személyi állomány riadóztatásáról szóló miniszteri utasítás, továbbá a végrehajtást szabályozó országos parancsnoki intézkedés. A tapasztalatok alapján módosítottuk a szolgálat-szervezési elveket, új biztonsági nyomtatványokat rendszeresítettünk, tovább dolgoztunk a büntetés-végrehajtás biztonsági stratégiáján.

Folytatódott az intézetek biztonságtechnikai fejlesztése. A korszerű biztonságtechnikai rendszerek kiépítésén túl kábítószert és robbanóanyagot felismerő berendezést kezdtünk üzemeltetni – az elmúlt év során már 217 gyanúra alapot ad mintát elemeztünk –, a beléptetések biztonságának fokozása érdekében újabb csomagvizsgálókat és fémkereső kapukat szereztünk be. A fegyverzet korszerűsítése terén is tettünk lépéseket, a biztosítási feladatok differenciált végrehajtásához nagyobb tűzerezű maroklőfegyvereket állítottunk rendszerbe.

A biztonsági szakterülethez tartozó állomány szakmai továbbképzésére és felkészítésére nagy hangsúlyt helyeztünk. A képzési tervet maradéktalanul megvalósítottuk, külön említést érdemel a rendőrséggel közösen szervezett túsztárgyaló tanfolyam, valamint az 50 főt érintő kutyavezető-kiképzés.

Olyan esemény, amely 1998-ban a közrendet befolyásolta, az állampolgárok nyugalmát veszélyeztette volna, nem történt. Ez nem jelenti azt, hogy az év súlyosnak minősíthető eseményektől mentesen telt el. Az 1997. évi 14 eset/17 fővel szemben 98-ban 19 esetben 22 fő szökött meg. A szökéseken belül növekedett az őrzött területről való szökés, sőt olyan, szerencsére ritka eseményre is sor került, mint a körletfelü-

gyelő megtámadása, megkötözése. Annak ellenére, hogy a rendkívüli események tapasztalatait rendszeresen értékeltük és közreadtuk, valamint szinte valamennyi parancsnoki értekezleten elemeztünk egy-egy cselekményt és közreható okait, a vizsgálatok majd mindegyike a kellő figyelem hiányának feltérképezésével, vezetőket – köztük parancsnokokat – terhelő súlyos mulasztások kimutatásával zárult. Kézenfekvő, hogy a helyzeten sürgősen változtatni kell.

Az intézetek kb. felére kiterjedő vizsgálatok azt igazolták, hogy az előerővel való gazdálkodás a szakterületen megfelelő, ugyanakkor sajnálatos, hogy a biztonsági tevékenység egyre növekvő túlszolgálat elrendelésével és teljesítésével tud csak eredményes lenni, az erre fordítható összeg azonban behatárolt. A problémát az ötváltásos szolgálati rendszer bevezetésének lehetősége várhatóan enyhíteni fogja. Ehhez azonban az kell, hogy a szolgálatszervezéssel kapcsolatos intézeti tervező-, szervezőmunka az év folyamán mindvégig kiegyensúlyozott, alapos és körültekintő legyen. Ezt, hasonlóan az elmúlt évhez, 1999-ben is rendszeresen ellenőrizni fogjuk.

Védelmi tevékenység

A védelmi szakterület 1998-ban teljesítette feladatait. A szűk költségvetés új beszerzésekre nem nyújtott lehetőséget, a lejárt szavatosságú egyéni védőeszközök, valamint az FMG 68 típusú folyadékos vegyi mentesítők egy részét azonban megvizsgáltuk, illetőleg felújítottuk. Az elmúlt év során központi intézkedések történtek a munkahelyi polgári védelmi szervezetek létrehozására és az egészségügyi ellátási,

valamint a veszélyelhárítási feladattervek elkészítésére.

1998 jelentős eseménye volt a november 3-án tartott INEX-2 HUN nemzetközi nukleárisbaleset-elhárítási rendszergyakorlat, majd az azt követő FORGÓSZÉL nemzeti gyakorlat végrehajtása. Az ország egészére kiterjedő gyakorlatban az igazságügyi tárcahoz tartozó szervek is részt vettek, az értékelés során igen jó minősítést kaptak. A testületnél folyó védelmi munka színvonalát bizonyítja az is, hogy a HM vezérkarának két büntetés-végrehajtási szervre kiterjedő elmúlt évi ellenőrzése szintén pozitív értékeléssel zárult.

Humánpolitika

Az elmúlt évben a büntetés-végrehajtás minden lehetőséget kihasználta a személyzet helyzetének javítására, megélhetési gondjainak enyhítésére, szociális és munkahelyi körülményeinek fejlesztésére. A rendelkezésre álló feltételek azonban – sajnos – 1998-ban sem tették lehetővé kitűzött céljaink maradéktalan teljesítését.

A büntetés-végrehajtás az évet 457 fős létszámhiánnyal – 93,4%-os feltöltöttséggel – zárta. A tiszti álláshelyek közül 268, a tiszthelyettesi beosztások közül 215 volt üres, míg a közalkalmazottak száma 26 fővel meghaladta az állománytáblázatban rögzítettet. Az év folyamán 765 dolgozó távozott, és 789 új munkatárs érkezett.

A személyi állomány átlagos cserélődése 10,8%-os volt, ez az előző évhez képest közel négyszázalékos csökkenést jelent. A kedvező tendencia ellenére a próbaidő letelte előtt (99), valamint az egészségügyi okok miatt távozók (110) száma továbbra is magas volt. Nagyon magas – a felső korhatárral távozók 45-szöröse – volt

a közös megegyezéssel nyugállományba helyezések (180) száma is. Súlyosabb gond azonban, hogy az elmúlt években rohamosan csökkent az 50 év feletti – nagy tapasztalattal rendelkező – zászlósok és tiszthelyettesek száma. Ez a korosztály szinte teljesen egészében eltűnt. Míg 1996-ban 63, 1997-ben 38, addig 1998-ban csak 16 ilyen korosztályú dolgozónk volt.

Létszámfejlesztésre nem nyílt lehetőségünk, így a 28 fős központi tartalékból csak a többletfeladatokból adódó igényeket tudtuk kielégíteni. A Venyige utcai objektumon kívül a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet részére az idegenrendészeti őrizet végrehajtása miatt, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetnek megnövekedett előállítási feladatok miatt adtunk létszámot. Ezen felül az 5/1993. (X. 26.) IM-rendeletre figyelemmel hat büntetés-végrehajtási intézetben tűz- és munkavédelmi vezetői státuszt alakítottunk ki, de a ki nem elégített igényeket rögzítettük, esetleges létszámfejlesztéskor elbírálásukra viszatérünk. Állományszervezési táblázat módosítására 51 esetben került sor, ezek mindegyike belső átcsoportosítást jelentett, és a szervezetkorszerűsítés jegyében zajlott.

Bár a hivatalos állomány törvény szerint járó beosztási illetménye az év elején közel 93%-os szintre állt be, és a közalkalmazottak átlagosan 17,5%-os alapilletmény-emelésben részesültek, a személyzet anyagi és szociális helyzete továbbra is problematikus. Dolgozónk többsége az év során is megélhetési gonddal küzdött, ami az egyébként is feszültségekkel teli szolgáltatellátást nehezítette.

A helyzet rendezését, a feszültségek tompítását a szociális támogatásokra fordítható elmúlt évi keret csak részben tette

A tiszthelyettesi beosztások közül 1998-ban 215 betöltetlen maradt

lehetővé. A lakhatási támogatás köztül jó részt a régi, hagyományos támogatási formák alkalmazására volt mód, de fedezet hiányában nem is gondolhattunk a lakásigény megoldásához egyszeri pénzbeli támogatás, a lakbér- és lakhatási költségekhez való hozzájárulás bevezetésére. A forrásokat a szakmai tevékenységet támogatva használtuk fel, melynek eredménye, hogy sikerült a lakásállomány – országos lakásprivatizációval összefüggő – csökkentését megállítani. Lakásállományunk ugyan csak 19 lakással gyarapodott, a vonatkozó jogi környezet pedig még mindig nem szolgálja kellő mértékben a lakásállomány mobilizálását, 49 lakásigényt – az összes igény 25%-át – azonban sikerült kielégíteni. Ez évben is segítette a lakáshoz jutást a munkáltatói kölcsönre fordított 79 millió Forint, mellyel a 267 igényből 148 kérelmet sikerült teljesíteni. A kölcsön összege átlagosan 430 ezer forintot tett ki személyenként. Családalapítási támogatás kiutalására nem nyílt lehetőség, a személyzet munkába járással összefüggő költsége-

it is csak 50%-os mértékben tudtuk megtéríteni, de önhibáján kívül nehéz helyzetbe került dolgozóink segélyezésére 15 millió forintot fordítottunk.

A megfiatalodott állományt segítette a Budapesten átadott 150 férőhelyes szálló. Hasonló elhelyezési lehetőségre – nem nagyságrendjében érte – az ország más részein is szükség lenne, erre azonban a közeljövőben nem lesz lehetőség.

Az üdülési lehetőségek csekély mértékben bővültek. A saját létesítmények kihasználtsága 100%-os, a BM-üdülőké közel 90%-os volt. 6 gyermektábort is sikerült megszerveznünk, biztosítva ezzel 200 gyermek gondtalan pihenését.

Dolgozóink képzésére 1998-ban 63 millió forintot fordítottunk. Hosszú előkészítő munka eredményeként 1998 novemberében megkezdődött a büntetés-végrehajtási felügyelők szakképzése. Sajnálatos módon a kezdeti lelkes fogadtatás alábbhagyott, csak komoly nehézségek árán tudtunk osztályt indítani. Az elmúlt évben bevezető-, alap- és középfokú képzésben

1141-en, központi továbbképzésben 1905-en vettek részt. A tiszti utánpótlás bázisát jelentő Rendőrtiszti Főiskolán 28-an fejezték be tanulmányaikat. Annak ellenére, hogy a központi iskola szaktanfolyami kapacitását maximálisan kihasználtuk, a képzetlen állománynál jelentkező lemaradást csak az utolsó negyedévben sikerült számottevően csökkenteni. A vezetők továbbképzése az elmúlt évben szünetelt, a vezető-utánpótlás forrását képező menedzserképzés azonban tovább folyt.

A büntetés-végrehajtás szakmai napját tavaly is méltó keretek között ünnepeltük meg. Dolgozóink nagy lelkesedéssel készültek a rendezvényre, a programok széles kört öleltek fel, színvonalasak voltak. A szakmai nap keretében átnyújtott elismerések, elhangzott méltatások a büntetés-végrehajtás fokozatosan növekvő presztízsére utalnak, ami alapvetően a személyzet szakmai feladatak ellátására koncentráló, tisztességes munkájának köszönhető.

Fegyelmi helyzet

1998-ban a szolgálati viszonyból eredő kötelezettségek vétkes megszegésének alapos gyanúja miatt a hivatásos állomány 12,7%-ával, 697 fővel szemben indult büntető-, illetve fegyelmi eljárás.

Bűncselekmény elkövetése miatt 68 főt marasztaltak el a bíróságok, hivatali visszaélés büntette miatt 4, bántalmazás hivatalos eljárásban vétsége miatt 3, magánokirat-hamisítás vétsége miatt 1, katonai bűncselekmény miatt 60 főt. További 20 személlyel szemben a büntetőeljárás az év végén bírói szakban, 64 esetben nyomozati szakban volt. Fegyelmi vétséget 392-en, szabálysértést 12-en követtek el.

A korábbi évekhez képest jelentősen

megnőtt a bántalmazás miatti feljelentések száma, növekedett továbbá a korrupciós jellegű ügyek száma is. Az intézetben belüli különböző kedvezmények, előnyök biztosításán kívül mobiltelefon, kábítószert és egyéb bódító hatású szer bv. intézetbe történő bevitel volt az elkövetett cselekmény. Meggyőződésem, hogy az elkövetők ezzel a magatartással saját maguk és munkatársaik testi épségét, sőt életét is veszélyeztették. Sajnálatosnak, de egyben figyelmet érdemlőnek tartom, hogy az elkövetők környezete, de az együtt dolgozó munkatársak sem észlelték, illetve nem értékelték súlyuknak megfelelően ezeket a cselekményeket.

A szolgálat ellátására vonatkozó előírások megszegése miatt 261 társunkat kellett felelősségre vonni, ebből 20 főt a katonai bíróság ítélte el.

A mulasztások egyharmadára a bekövetkezett rendkívüli események kivizsgálásakor derült fény. Ez a körülmény azt is jelzi, hogy a feladatok végrehajtásának ellenőrzésére kötelezett, illetve jogosult vezetők nem megfelelő színvonalon teljesítették előljárói kötelezettségeiket. Több ügy kivizsgálása során tapasztaltuk, hogy az állomány felkészítésénél, a végrehajtás számonkérésénél a személyzet testi épségének, biztonságának kérdése nem kapott kellő hangsúlyt. A kezdő munkatársak eligazítása, az elvárások ismertetése felületes, hiányos volt. A váltások között nem volt megfelelő a munkakapcsolat, esetenként hiányzott a kollegialitás, az egymásért való felelősség érzése.

Mielőbbi helyi intézkedéseket sürget az is, hogy tavaly az előző évekhez képest több intézetben kellett fegyelmi és büntető-eljárást kezdeményezni a nyilvántartási rend és fegyelem megsértése, a felszerelés

és élelmezés területén jelentkező hiányosságok, valamint üzemanyagkártyával törént visszaélés miatt.

Költségvetési gazdálkodás

Az 1997. évi CXLVI. törvény a büntetés-végrehajtás kiadási főösszegét 15 473,3 millió forintban határozta meg, amelyre 1157,5 millió forintos saját bevétel és 14 315,8 millió forintos költségvetési támogatás nyújtott fedezetet. Személyi juttatásokra közel 16%-kal, dologi kiadásokra mintegy 13%-kal fordíthattunk többet, mint egy évvel korábban.

A keretösszegek növekedése ellenére már a gazdálkodási év kezdetén nyilvánvaló volt, hogy a biztosított keret nem fedezi a büntetés-végrehajtótörvényben előírt feladatainak elvégzéséhez szükséges alapvető kiadásokat. Így ismét arra kényszerültünk, hogy az intézetek működőképességének fenntartása érdekében a beruházások átütemezésével a felhalmozási előirányzatokból 400 millió forintot átcsoportosítsunk dologi kiadásokra, a fogvatartottak jogszabályban előírt mértékű munkadíjának fedezetére, a személyi juttatási előirányzatra.

Az átcsoportosítások ellenére az intézetek többsége – hasonlóan 1997-hez – komoly likviditási gondokkal küzdött az elmúlt évben. Az év elején meglévő mintegy 310 millió forintos – előző évről áthúzódó – szállítói – tartozásállomány az év során tovább nőtt.

Többlettámogatási igényünket jeleztük felügyeleti szervünknek. A kérés a PM és IM által kirendelt szakértői bizottság is megvizsgálta, kiemelten foglalkozva a büntetés-végrehajtás gazdálkodási tevé-

kenységének szabályosságával, tervszerűségével és jellemző tendenciáival. A rendszertanulmányok kiemelték, hogy a testület munkáját meghatározó jogszabályok és a költségvetési források nincsenek összhangban, a bv. nem kapta meg az elmúlt évek áremelkedésének ellentételezését, így a tartalékok kimerülésével a gazdálkodási, ellátási feszültségek kiéleződtek, a különböző jogszabályokban megfogalmazott feladatokhoz, valamint az Európa Tanács ajánlásainak végrehajtásához a szükséges költségvetési támogatás nem állt rendelkezésre.

A szakértők a gondok megoldására mintegy 1,2 milliárd működési kiadási előirányzat-növelést javasoltak, amelynek forrásául a már korábban kezdeményezett 400 millió forint átcsoportosítása szolgálhat. Ezenkívül 200 millió forint többletbevétel realizálását írták elő a bv. számára, a hiányzó csaknem 600 millió forintot pedig költségvetési támogatásként javasolták biztosítani. Gondjainkkal a kormány az év folyamán több esetben is foglalkozott, gazdálkodási nehézségeink enyhítésére 150 millió forintos többlettámogatást biztosított.

Az intézetek jelentős munkával – melyet csak nagyon korlátozott mértékben sikerült anyagi elismerésben részesíteni – mintegy 250 millió forintos többletbevételt realizáltak, így sikerült pénzügyi helyzetünkön valamelyest javítani. Ennek ellenére az évet 440,8 millió forintos kiegyenlített számla-állománnyal zártuk, melyből 311 millió forint a lejárt tartozás, ezen belül 99 millió forint a jogszabály szerint minősített tartozás.

A személyi juttatások előirányzatának mintegy 250 millió forintos növekedését a személyzet év eleji bérrendezése teljes egé-

szében felemésztette, ezért a kötelező járandóságok kifizetése – az év során tett intézkedések ellenére – nagy nehézségekbe ütközött. Novemberben már arra kényszerültünk, hogy a nem rendszeres személyi juttatási tételek egy részének kifizetését korlátozzuk. Bár a személyi állománynak szóló tartozást a decemberi bérek december 28-án történő kifizetésével sikerült rendezni, az elkerülhetetlen intézkedés a személyzetre gyakorolt kedvezőtlen hatásán túl – áthúzódóan – mintegy 50-60 millió forinttal terheli az amúgy is szűkös 1999. évi személyi juttatási előirányzatot. Ez előre jelzi, hogy idén is számolnunk kell az elmúlt évhez hasonló nehézségek megjelenésével. A működésre biztosított ez évi keretek ismeretében azonban az is látható, hogy a dologi kiadások tekintetében – bár a gondok összességében nem szűnnek meg – a büntetés-végrehajtás (hosszú idő óta először) nagy valószínűséggel lélegzethez jut, de csak abban az esetben, ha az intézetek az előírt – jelentős összegű – bevételi tervüket teljesíteni tudják.

Beruházások, felújítások

1998-ban beruházásra közel 2 milliárd forintot, felújításra 300 millió forintot meghaladó összeget fordíthattunk. A keret a beruházások tekintetében 16%-kal kevesebb, a felújítások esetében viszont 79%-kal több volt, mint egy évvel korábban.

A Venyige utcai előzetesház teljes programjának megvalósítása az I. számú épület használatbavételével és a bástyafal kivitelzésével folytatódott. A további kivitelezéshez szükséges tervezési munkák befejeződtek, az engedélyezési és kiviteli tervdokumentáció elkészült, az előminősítéses közbe-

szerezési eljárás – a teljes műszaki tartalomra – elindult. A munkák 1999-ben folytatódtak, a teljes befejezés 2000-ben várható.

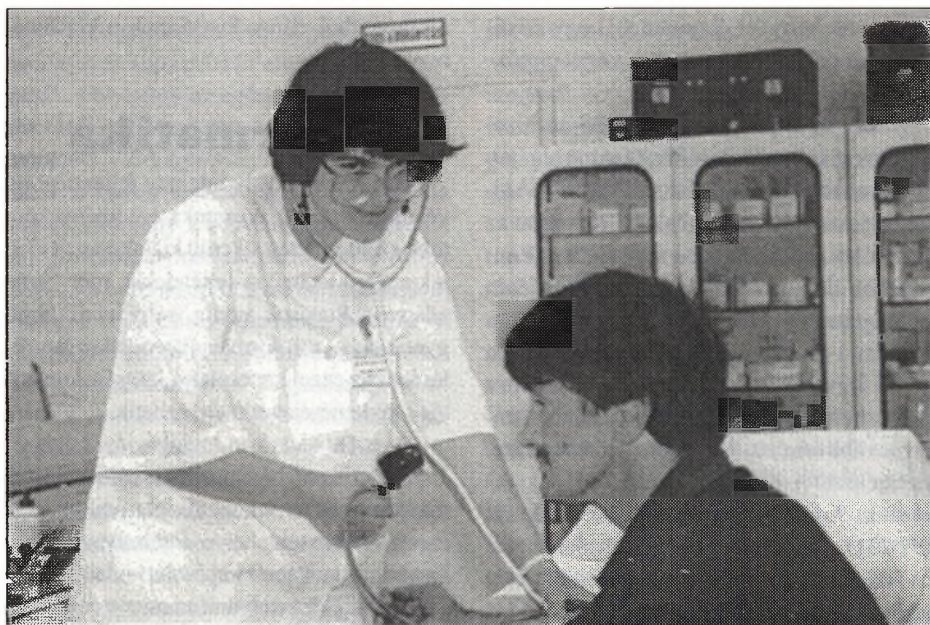
Befejeződött a Baranya Megyei Bv. Intézet új konyhájának építése, a Baracska Országos Bv. Intézet zárka felújítása és a tököli HIV-körlet kialakítása. Márianosztrán átadtuk, Baracska elkezdtük építeni a biztonsági rendszert. Sopronkőhidán lezárult a H épület összekötő folyosójának korszerűsítése, Sátoraljaújhelyen a zárkaépület felújítása, a rekonstrukció azonban mindkét intézetben tovább folytatódik. Jó ütemben haladt a Budapesti Fegyház és Börtön korszerűsítése, Egerben a személyzet szociális blokkjának kivitelezése.

Az elmúlt évben több, már hosszú ideje gondot okozó felújítás, illetőleg beruházás kezdődhetett meg. Vácott tűzvízhálózatcsere, Tökölön konyhaépítés kezdődött, Nagyfán elindult a szennyvíztelep korszerűsítése. Sikerült előkészíteni a Fővárosi Bv. Intézet konyhájának és elítéltfürdőjének, az igali Oktatási Központ tetőterének, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet férőhelybővítésének megkezdését. Előkészületek történtek a nyíregyházi intézet elhelyezési szárnyának bővítésére is.

Egészségügy

Az egészségügyi szakterületen 1998-ban is magas szakmai színvonalú munkavégzés folyt. A fogvatartottak és a személyzet egészségügyi ellátása szervezetten történt, az ehhez szükséges feltételek többnyire biztosítottak voltak. Az elmúlt évben gyógyszervásárlásra 131 millió forint, nagy értékű műszerekre közel 106 millió forint, kis értékű eszközökre 12 millió forint, gyógyászati segédeszközökre 45 millió forint jutott.

A fogvatartottak egészségi állapota tovább romlott

Szabályozási körben jelentős előrelépés történt: kiadtuk a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló IM-rendelet eljárási szabályait taglaló országos parancsnoki intézkedést, ismételten átdolgoztuk és egyeztetttük a foglalkoztatás-egészségügyi szolgálatról szóló IM-rendelettervezet egészségügyi szakmai fejezetét, belső intézkedést adtunk ki az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvény büntetés-végrehajtási szerveknél történő alkalmazására.

Az év során a 15/1998. (X. 9.) IM-rendeletben meghatározottak szerint megkezdtük a halasztások elbírálásához a bíróságok által megkért nyilatkozatok megküldését, és az Országos Epidemiológiai Központtal a büntetés-végrehajtás megállapodást kötött a fertőző megbetegedésekkel kapcsolatos jelentési kötelezettségekről.

Az ÁNTSZ által előírt tárgyi minimumfeltételek teljesítéséhez elkészítettük az eszközlistát, intézkedtünk a beszerzésekre. Jeleztük csatlakozási szándékunkat az Egészségügyi Világszervezet Európai Regionális Irodájának az *Egészség a börtönben* című WHO-projektjéhez.

A személyzet egészségügyi ellátására, a betegségek megelőzésére 1998-ban is súlyt helyeztünk. A betegforgalmi adatok dolgozóink egészségi állapotának kisebb javulására utalnak. A járóbeteg-ellátáson megjelentek és felmentettek és az ápolási napok száma is valamelyest csökkent, a gondozásra szoruló betegek száma azonban az elmúlt évben megduplázódott. Ennek hátterében a pszichés, a szív-érrendszeri, valamint a mozgás-szervi megbetegedések állnak. Hévízen 187-en, Igalon 260-an, Gyulán 96-an vettek részt mozgásszervi rehabilitáción. 1998-ban 8 mun-

katársunk hunyt el. Sajnálatos, hogy közülük öten önkézzükkel vetettek véget életüknek.

A 113 FÜV-eljárás során 108-an bizonyultak alkalmatlannak hivatásos szolgálatra, 63-an rokkanttá minősítették. A FÜV-bizottság munkájában fennakadást okozott az OOSZI-bizottság hirtelen feloszlata. Emiatt több dolgozó FÜV-eljárása elhúzódott, néhány esetben a betegszabadság ideje meghaladta a törvényben engedélyezett 1 évet.

A fogvatartottak egészségügyi állapota a magas színvonalú egészségügyi ellátás ellenére tovább romlott. A legtöbben idegrendszeri-érzékszervi betegség miatt fordultak orvoshoz. A járóbeteg-forgalom 10%-kal nőtt (99 231), a fekvőbetegek száma valamelyest csökkent (3275). Közel duplájára emelkedett az önkárosító események száma, az előző évhez képest 77%-kal többen vallották magukat kábítószer-fogyasztónak. Saját egészségügyi intézményben közel 6 ezer fogvatartottat gyógyítottunk, civil intézménybe közel 7 ezer főt kellett kihelyeznünk.

A bv. intézetek orvosi rendelői a foglalkoztatás-egészségügyi és fogászati szolgáltatás végzéséhez szükséges működési engedélyekkel rendelkeznek. Megkezdjük az alapellátásra vonatkozó engedélyek beszerzésének előkészítését. Erőfeszítéseink eredménye az is, hogy a foglalkoztatás-egészségügyi szolgáltatás büntetés-végrehajtásnál már működik, annak ellenére, hogy a szolgálat létrehozásáról rendelkező IM-rendelet még kiadás előtt áll.

Az intézetek közegészségügyi-járványügyi helyzetében alapvető változás nincs. Fertőző betegség halmozódása, járvány, ételmérgezés nem fordult elő. Néhány új létesítmény üzembe helyezése általánosságban javított ugyan a közegészségügyi viszonyokon, több intézetben azonban közegészségügyi

szempontból elfogadhatatlanok a körülmények.

Informatika

E területen tavaly intenzív fejlesztési tevékenység folyt. A munka eredményeként több szakterületen sikerült kialakítani azokat a korszerű technikai feltételeket, melyek az adatszolgáltatások eddig soha nem látott gyorsulását, az információk rendelkezésre állását és az ezzel kapcsolatos költségek jelentős csökkenését eredményezhetik.

A műholdas kommunikációs rendszer 1998-ban is megbízhatóan szolgálta az informatikai rendszerek közötti elektronikus adatszert. Három telephelyes intézetben – az online kommunikációs kapcsolat kialakításával – sikerült felszámolnunk az osztott feldolgozásból adódó gyakori működési zavarokat. Lépéseket tettünk a még fennmaradó egy intézet ilyen irányú korszerűsítésére is. Jelentős eredmény az is, hogy az év végére a bv. intézményeket is bekapcsoltuk a műholdas kommunikációs rendszerbe, ezáltal az elektronikus adatszere feltételei a testület minden szervezeti egységében homogén módon biztosítottá váltak.

Terven felül – a GIR fejlesztésére elkülönített központi források átcsoportosításával – valamennyi bv. intézetnél és intézménynél biztosítottuk az általános célú irodai szoftverek jogtisza használatának minimumfeltételeit, az elavult PC-k jelentős részét lecseréltük, és megkezdjük a 2000. év dátumkezelési problémájának feloldására irányuló technikai előkészületeket.

Az alkalmazói rendszerek fejlesztése keretében a fogvatartotti alrendszer programjait folyamatosan hozzáigazítottuk a jogszabályi környezet változásaihoz, egyidejűleg olyan új megoldásokat építettünk a rendszer-

be, melyek az adattartalom helyességének folyamatos és automatizált ellenőrzését támogatják. Folytattuk az egészségügyi alapellátást támogató modulok – mintegy 1,5 évig szünetelő – kidolgozását, az év végére létrejöttek a kísérleti alkalmazás feltételei. Az érintett állomány felkészítése megtörtént, a rendszerkísérlet már megkezdődött. Az év folyamán befejeződött a humánpolitikai alrendszer fejlesztése, valamint elkészült az energetikai információs rendszer megvalósításának rendszerterve is. A gazdasági informatikai rendszerre meghívásos közbeszerzési eljárást folytattunk le, amely sajnálatos módon eredménytelenül zárult. A beérkezett pályázatok alapján világhosszú vált, hogy a kiírásban megcélzott – a szervezet egészét átfogó, hosszú távra megoldást ígérő, a legkorszerűbb informatikai támogatást nyújtó – rendszer önálló kialakításához a büntetés-végrehajtás a szükséges forrásokkal nem rendelkezik, ezért egyszerűsített követelményekkel (elsősorban a vezetési folyamatokra koncentráltan) az eljárást meg kell ismételni.

A büntetés-végrehajtást terhelő – külső szervezetet érintő – adatszolgáltatási kötelezettségnek maradéktalanul eleget tettünk. Sikerként együttműködési megállapodást kötünk az Országos Egészségbiztosítási Pénztárral is. Sajnálatos azonban, hogy a megállapodás érvényesítése gyakran nehézségekbe ütközik. Partneri kapcsolataink között új elem a Neumann János Számítógéptudományi Társasággal folytatott együttműködés, amely a személyi állomány és a fogvatartottak számítógép-használói képzésére irányul.

Gazdasági társaságok

A gazdasági társaságok – előreláthatóan – 2 társaság kivételével nyereségesen zár-

ják az évet. Az éves árbevétel nagy valószínűséggel meghaladja a 8 milliárd forintot, melyből az ipari társaságok 5 milliárd forintot, a mezőgazdasági profilú társaságok 3 milliárd forintot könyvelhetnek el. A várható nyereség kb. 300 millió forint lesz.

Az ipari jellegű gazdasági társaságoknál a veszteséges gazdálkodás megszüntetése érdekében az alapító képviselője szerződést kötött a CITIFUNC Kft.-vel, és ennek eredményeként az előző években veszteségesen gazdálkodó (NOSTRA, Sopronkőhida, Alföldi Bútorgyár) társaságok eredményes évet zárnak. Annak ellenére, hogy az évközi problémákat látva reorganizációs folyamat indult, a Kalocsai Konfekcióipari és az Ábránd Kft. vélhetően veszteséggel zárja az évet. Változatlanul jó eredménnyel gazdálkodott a váci, balassagyarmati és tököli társaság, annak ellenére, hogy a keleti piacok elvesztése miatt a piaci lehetőségek az utóbbi időben nekik sem kedveztek.

A mezőgazdasági társaságok likviditása stabil volt, de a gazdálkodás sajátosságai hitel felvételét kényszerítik ki. A nyári munkák szezonálisából adódóan a munkáltatási létszámok jelentősen nőttek, de az átlagmunkadíjakat nem tudták az előírt mértékben emelni, mivel azokat a teljesítmények határozzák meg. Mindhárom mezőgazdasági jellegű társaság eredményesen zárta az évet, nyereségük a tervezett szintet jelentősen meghaladja.

Nemzetközi találkozók

Bár a takarékosági intézkedés hatására terveinkhez képest kevesebb, összesen 159 munkatársunk 16 országba való kiutazására és 14 országból 54 vendég fogadásá-

ra nyílt lehetőségünk, az elmúlt év során nemzetközi kapcsolataink döntő többségét megőriztük, sőt, az eddigi kapcsolatokat valamelyest bővítettük. Először utazott magyar delegáció Japánba és Máltára, új kapcsolatfelvételnek tekintjük a mongol országos parancsnok hazánkban tett látogatását. Együttműködésünk Bajorországgal, Svájjal, Hollandiával, Ausztriával és Finnországgal töretlen, a hosszabb idejű működő szlovák, lengyel és román szerződésben rögzített kétoldalú együttműködés azonban csak részben valósult meg.

Súlyt helyeztünk a nemzetközi tudományos és társadalmi szervezetek munkánk megismerésével kapcsolatos egyre növekvő igényének kielégítésére. Részt vettünk az Amerikai Börtönügyi Társaság (ACA), az Európai Igazságügyi Pszichológiai Társaság (EAPL) és az Európai Börtönnevelési Társaság (EPEA) konferenciáján, valamint az Európa Tanács által rendezett összes szemináriumon és konferencián. Magyarország – Európában harmadmagával – alapító tagja lett a Nemzetközi Börtönügyi Társaságnak (IPCA), amely kanadai kezdeményezésre jött létre.

A magyar büntetés-végrehajtás az elmúlt év során két konferenciát szervezett, további egynek társszervezője volt. A június 17–21. között megrendezett *Új utak a börtönépítészetben – A biztonsági rendszer* című konferencián 22 ország képviselőiben 110-en vettek részt. A rendezvény egyben kiállítás is volt, ahol a részt vevő külföldi cégek bemutatták biztonságtechnikai termékeiket. November 7–11. között az Európa Tanáccsal és a Nemzetközi Börtön-tudományok Központjával közösen rendeztük meg az *Új utak a személyi állomány kiképzésében Közép- és Kelet-Európában* című konferenciát, melyre 31 országból 110 vendég érkezett.

Megítélésünket és elismertségünket tükrözi, hogy az angol büntetés- végrehajtással együtt társszervezői lehettünk a holland testvérszervezet által október 4–7. között szervezett – az Európa Tanács által támogatott – konferenciának, melynek témája az Együttműködés a nyugati és a keleti országok között volt. A megtisztelő feladat sikeres végrehajtására utal, hogy a holland börtönigazgatók kezdeményezésére 1999-től Hollandiával is kölcsönös együttműködést alakíthatunk ki.

Sajtókapcsolatok

Az elmúlt esztendőben a korábbi évekhez képest érzékelhetően növekedett a tömegtájékoztatási eszközök érdeklődése a büntetés-végrehajtás munkája, tevékenysége iránt. 744 sajtókérélemet bíráltunk el, 39%-kal többet, mint egy évvel korábban. Úgy tűnik, a média képviselői fokozatosan tudomásul veszik, az esetek túlnyomó többségében el is fogadják az irányelveket, melyeket az engedélyezések során már több éve alkalmazunk. A szakmailag alapvetően korrekt kapcsolat mellett azonban még mindig előfordul szenzációhajhász megközelítés. Ennek ellenére az elektronikus és az írott sajtóval együttműködésünk többnyire jó és kiegyensúlyozott.

Tájékoztatási kötelezettségünk teljesítését – a tevékenységről szóló kiadványaink megküldésén túl – sajtótájékoztatók, sajtóbeszélgetések rendszeres szervezésével segítettük elő. Ilyen jellegű fórumra megfelelő érdeklődés közepette az elmúlt évben hat alkalommal került sor. Munkánk bemutatását szolgálta az is, hogy az MTI-tükörben 10 alkalommal kezdeményeztük büntetés-végrehajtással kapcsolatos aktuális hír megjelentetését.

Idei feladatok

– A büntetés-végrehajtás törvényes, folyamatos és biztonságos működésének fenntartása.

– A Venyige utcai kiemelt beruházás folytatása.

– Felkészülés és a szükséges előzetes intézkedések meghozatala a büntető jogszabályok és a Be. várható változásaira.

– A bv. gazdálkodásáról készült szakértői rendszertanulmányok feldolgozása, a szükséges intézkedések megtétele.

– A fogvatartottak rehabilitációs szakmai-módszertani standardjainak kidolgozása, különös tekintettel az öngyilkosságra és a drogmegelőzési programra.

– Meg kell kezdeni a szexuális, illetőleg a közlekedési bűncselekményért elítéltek rehabilitációs programjának kidolgozását.

– Folytatni kell a normák kidolgozásával kapcsolatos munkát.

– Ki kell adni a büntetés-végrehajtás biztonsági stratégiáját, meg kell kezdeni az időarányos végrehajtást.

– A sikeres szökések számában jelentkező növekedés megállítására az intézetek vezetőinek hatásos intézkedéseket kell tenniük.

– Bővíteni kell a szakmai tevékenységet segítő társadalmi, önkéntes, karitatív szervezetekkel, valamint magánszemélyekkel kialakított együttműködést, fokozni a külső erőforrások bevonását.

– A vezetőknek minden lehetséges eszközzel – vezetői attitűd, következetesség, kiegyensúlyozott munkahelyi légkör, felelősségérzet – törekedni kell a munkahely megtartó erejének növelésére.

– Tovább kell folytatni a takarékos gazdálkodást, növelni kell a büntetés-végrehajtás saját bevételeit.

Tari Ferenc

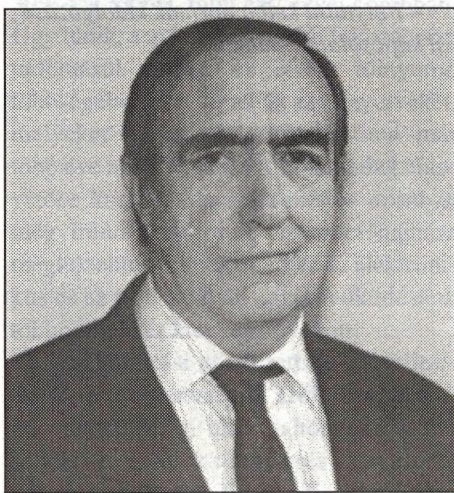
Katasztrófák ellen

*Jegyzetlapok Szécsi István
kiskeresztjéhez*

Szécsi István hv. ezredest, védelmi főosztályezetőt meglepetésként érte az a postájában talált sokat ígérő boríték, amelyet a Köztársasági Elnöki Hivatal kitüntetési főosztálya küldött. Huszonöt év munkáját ismerték el a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjével, amelyet Szécsi István tavaly október 23-án, a Parlament kupolatermében vett át Göncz Árpád köztársasági elnöktől. Erről a negyedszázadról esik szó az alábbiakban. Az országos parancsnokság hatodik emeletének egyik irodahelyiségében nyugodt, figyelmeztett arcú, 51 éves férfi fogad.

– Ha jól tudom, ön a vegyészmérnöki pályáról váltott át a jelenlegire. A Chinoín gyár és a bv. elég messze esik egymástól. Dióhéjban összefoglalná a családi körülményeket, iskolás éveit?

– Természetesen. Én már pesti vagyok, a szüleim vidékről jöttek a fővárosba. Az egészen távoli múltba vesző ősök pedig kétszáz éve Erdélyből települtek át. Negyvenöt után általános tendencia volt a vidékiek fővárosba áramlása. Apám rendőr volt, a kispesti kapitányság közrendvédelmi alosztályvezetőségéig vitte, anyám a Közért Vállalatnál dolgozott, szerény beosztásokban. Elég szegények voltunk. A jövőről ábrándozva a vegyészet vonzott, a kísérleti lombikok izgalmas világa, az anyagok változásával foglalkozó tudományág. Így érthető, hogy a szüleim a Petrik Lajos Vegyipari Technikumba írtattak be, amely a mai napig létezik, ha jól tudom, szakközépiskolaként. 1967-ben felvettek a Budapesti Műszaki Egyetem vegyészmér-

nöki karára, 72-ben diplomáztam. Apám 1968-ban ment nyugdíjba. A szép egyetemi éveket egzisztenciális gondok árnyékkolták be. A Chinoín gyár üzememőki, termelés-irányítói munkakörében az elmélet és gyakorlat fájdalmas ellentétét tapasztalhattam.

Az egyetem színvonalas elméleti képzésével keveset kezdhettem. Egyből jó néhány beosztottam lett, akiket irányítani kellett. Az egyetem nem készített fel erre. Komoly gondjaim voltak. Az anyagiak szintén kedvezőtlenül alakultak. A Chinoin 2100 forintért alkalmazott. 1973-ban megnősültem, anyáméknál szorongtunk. A nejem is kis pénzért robotolt a VII. kerületi vendéglátó központban, ha jól emlékszem, statisztikusként.

– *Kíváncsian várom hát a történet folytatását. Hogyan került a büntetés-végrehajtáshoz?*

– Eredetileg nem itt, hanem a Belügyminisztériumnál vettem volna státusba. Hozzá tartozik a történehez, hogy 11 hónapot katonáskodtam az egyetem előtt, további fél évet az egyetem után. Kiskőrösön a vegyvédelmi ezrednél szolgáltam, majd Szekszárdon, az akkor még létező vegyész laktanyában. Vegyvédelmi tisztként szereltem le, amely viszonylag közel állt a polgári védelmi tevékenységhez. A Belügyminisztériumban 1974-ben ilyen végzettségű embereket kerestek. Jelentkeztem, de végül mással töltöték be az állást, ám tudva a büntetés-végrehajtás hasonló igényéről, ide irányítottak.

– *A fegyveres testületek akkoriban jól megfizették embereiket. Ön mennyire volt felkészült arra, hogy vegyészként a rácsok mögé lépjen?*

– A Gyűjtő, amelyet börtönként először láttam meg, mellbevágó élmény volt. Nem szakmai elhivatottság, hanem a több pénz és a katonai ismeretek motiváltak, s amikor változták jövőm beosztásom körvonalait, egyszerűen nem tudtam nemet mondani. A katonai évek megszoktatták velem az egyenruhát. Ám mindennap ezt viselni azért más volt. Én az akkori híres-nevezetes őrszolgálati állományba kerültem. Civilben jöttünk be, átöltöztünk, s a munkaidő végén újra visszaved-

lettünk polgárrá. Vidéki ellenőrző körútjainkon kötelező volt egyenruhát viselni. Még jóval kevesebb szolgálati autó lévén, buszra avagy vonatra szállva kiváltottuk a többi utastárs bámulatát. Finánc maga, vagy tüzoltó? – találgatták. A rosszabbik variáció az volt, ha az utasok némelyike felismerte az egyenruhám. Valamelyik intézetből.

– *A védelmi osztály, amelynek speciális feladata a legkülönbözőbb helyzetekre felkészíteni a bv. szervezetét, gondolom, rengeteget változott az elmúlt negyedszázad során.*

– Így van. A nyolcvanas évek végéig a Varsói Szerződés keretében, egyfajta háborús készülődés jegyében éltünk. A két katonai tömb szembenállása meghatározta munkánk jellegét. Atomháború, tömegpusztító fegyverek alkalmazása, NATO-fenyegetés szerepelt félelmeink sorában. A nyolcvanas évek közepén jelent meg, már oldottabb helyzetben, amit katasztrófavédelemnek nevezünk. A gyökeres fordulatot a rendszerváltás hozta.

– *Nem gondoltak az osztály megszüntetésére?*

– Volt egy rövid, átmeneti időszak, amikor úgy képelték, a védelmi osztályokra nem lesz többé szükség. Például a Belügyminisztériumban 1990-ben teljesen felszámolták az úgynevezett M-es tevékenységet. A régi kollégák nyugdíjba mentek, leszerelték, elbocsátották őket. A büntetés-végrehajtás azon ritka területek közé tartozott, ahol sikerült ezt az időszakot átvészelni.

A védelmi osztályt többszöri átszervezést követően vezetőként 1989 december elsejével vette át Szécsi István Bistei Ferenc alezredestől, akit megromlott egészségi állapota miatt, 53 évesen nyugdíjaztak. Szécsi István 1989-ben lett főosztályvezető akis létszámú, különleges osztály élén, ahol rengeteg a papírmunka, sok külső szervezettel áll-

nak kapcsolatban, s az a jó, ha elmarad – amiért az osztály funkcionál – a katasztrófa.

– A katasztrófa általában hirtelen jön. A bv.-nek ilyenkor kötelessége megoltalmazni a börtönlakók életét. Sajátos nehézséggel kell számolni: a fogvatartottakat nem lehet spon-tánul menekíteni, csak a legnagyobb szerve-zettséggel.

– *Önnek a katasztrófa szó hallatán bizo-nyára más jut az eszébe, mint az átlagpolgár-nak.*

– Katasztrófa az, amikor Kolumbiában egy várost eltüntet, rommá ronszol a földren-gés, vagy az ukrainai árvíz, amikor nagyobb térséget, nagyobb embertömegeket érintő sajnálatos eseménysorozat következik be. Vannak közvetett szituációk, amikor nem jut el a dolog addig, hogy tenni kell, de szüksé-ges felkészülni rá.

– *Tehát önök akkor is dolgoznak, amikor az állampolgár a hétköznapiok békéjét élvezi. Például a zalaegerszegi gázkitörés mennyi-ben jelentett többletmunkát önnek?*

– Felkészültünk egy esetleges kitelepítés-re, konzultáltunk a bv. intézet vezetőivel. Egy-egy megyei intézet technikai eszközál-lománya igencsak szűkös. Zalaegerszegnek például van rabszállító furgonja, teherautója, egy személygépkocsija, de ezzel nem lehetne gyorsan, biztonságosan több száz rabot kime-nekíteni. Ezért készenlétben álltak a környék-beli bv. intézmények, hogy szükség esetén szállítóeszközökkel segítsék Zalaegerszeget.

– *A múlt év őszén bekövetkezett árvíz érin-tette az osztály munkáját?*

– A sátoraljaújhelyi börtön logisztikailag felkészült az eseményekre. Segítséget nyújt-tott az árvízvédelemben részt vevőknek, sőt az egyik falunak a bv. intézet bocsátott ren-delkezésre felszereléseket.

– *Miközben az élet megy tovább, a jogsza-bályalkotók sem télenkednek. Önnek érzéke-*

nyen kell követnie a jogszabályok változá-sát...

– Igen, mint említettem, rengeteg nálunk a papírmunka. Az Országgyűlés törvényt hoz, ebből van, ami érint bennünket, van, ami nem. Jön a kormányrendelet, ezt követi a mi-niszteri rendeletek sora, aztán az országos pa-rancsnoki intézkedések. A rendszerváltozás előtti merevség sem volt jó, de a másik véglet sem, a nagy szabadosság, amiközben – leg-alábbis bizonyos területeken – ellenőrizhetet-len folyamatok zajlanak az országban. Ma-gyarország sokat vállalt az Európai Unió kö-vetelményeinek teljesítésében. Nagy kérdés, meddig vállalhatjuk az ütközőzóna szerepét.

– *Az ország nagy sikere lesz a NATO-tag-ság. Önből ez milyen érzelmeket vált ki?*

– A NATO jelenleg nem nekünk jelent többletfeladatot, most főként a kormányzati szervek, a honvédség érzi ennek terheit. Egy-fajta szemléletváltás következik be. A hábo-rútól kezdve a különböző események kezelé-se, a polgári szükséghelyzetek tervezése...

– *Ezt az utóbbi kifejezést nem hallottam még!*

– Majd a köztudatban is megjelenik. A polgári szükséghelyzet egy még nem dekla-rált veszélyhelyzetet, de már az elsődleges in-tézkedéseket megkövetelő állapotot jelöl.

Országunknak van védelmi igazgatási rendszere, amelynek vannak kormányzati szervei, a Miniszterelnöki Hivatallal az élen, és vannak területi szervezetei, a megyei védelmi bizottságok, ezek elnökei, a megyei közgyűlések elnökei, de nem sorolom. A lé-nyeg, a védelemre szakosodott néhány fős csapat alkotja a védelmi bizottságok magját, de nincs irányító jogkörük. Intézkedéseket hozhatnak, összeülnek, igyekeznek felszá-molni a veszélyhelyzetet.

– *A megyei védelmi bizottságokkal milyen kapcsolatban van a büntetés-végrehajtás?*

– Ma már elfogadják a részvételünket. Régen ez nem így volt. A saját parancsnokaink egy részét is nehéz volt meggyőzni a nyitás szükségességéről. Az utóbbi évek a jó kapcsolatépítés jegyében teltek el. Nekünk a megyék támogatása nagyon fontos, mivel technikánk és emberünk sincs elég, csak annyi, amennyi az alapellátáshoz, a szállításokhoz, az előállításokhoz szükséges. Bármilyen nehézség adódik, a kalákamódszer lép érvénybe: több börtön összefogással segíti a bajbajutottat.

Számtalan pozitív példa bizonyítja, hogy a megyei védelmi bizottságok értik a gondjainkat. Három nagy védelmi gyakorlat volt az országban 1996–98-ban, ezeken kimagaslóan jó együttműködés alakult ki. Sajnos, a bv.-nek nincs meg az a vertikális szervezethez, amely a rendőrséget jellemzi. Nálunk van az országos parancsnokság, de nincs piramiszerűen közbeeső lépcső, közvetlenül a megyei házakra, illetve a végrehajtó intézetekre terítődnek a feladatkörök. Direkt utasítási jogkörünk nekünk sincs, országos parancsnoki intézkedések formájában adjuk ki a kívántakat. Én például körleveleket küldök.

– *Amint beszélgetünk, meggyőz arról, egyáltalán nem unalmas az ön munkaköre...*

– Nem, mert meglehetősen szerteágazó terület, bár az osztály mindössze öt emberrel dolgozik.

– *Van-e valamilyen vesszőparipája?*

– Ez a gázálc és a védőruha szükségessége. Nem a nálunk, hanem az egyes intézetekben felhalmozott eszközökre gondolok. Számos helyen elmondtam már, nem elég papíron megtervezni a dolgokat. Formálisan mindenkinek van egyéni védőfelszerelése, minden fogvatartott, minden őr rendelkezik légzésvédő eszközzel.

– *Akkor mi a baj?*

– A minőségük. Teljesen elavultak. A ki-

lencvenes évek elején elkezdtek a fejlesztést, korszerűsítést, ám a magas árak miatt 2-3 éve abba kellett hagynunk. A régi, használhatatlan, ponyvaszerű védőruháinkat még a hetvenes években vásároltuk a katonaságtól, kiáltó az ellentét a nagyon modern, korszerű védőruhákkal szemben. Többen is ajánlgatják mutatós portékákat a külföldi multinacionális cégekkel együtt. Ezekre az árak miatt mi nem is gondolhatunk. A légzés- és bőrvédő eszköze gyűttes költsége egyetlen személyre százezer forint. Nem tudjuk megvenni, noha sajátos a helyzetünk. A fogvatartott ugyanis jogaiiban korlátozott állampolgár, nem mehet oda, ahová akar, helyhez kötött, de csak ezekben a jogaiban korlátozott, a testi épességhez való jogát nem korlátozhatja senki.

– *Nem szoltunk még a legsúlyosabb katasztrófáról, az atomkatasztrófáról.*

– Szembe kell néznünk a nukleáris energia veszélyforrásaival is. Ezt teszik a nemzetközi szervezetek, erre szakosodott az Atomenergia Ügynökség, a Nukleáris Balesetek Ügynöksége Magyarországon. Épp tavaly volt egy INEX-2 HU elnevezésű nemzetközi gyakorlat, amely arra irányult, mit kell tenni, ha Pakson történik valami. Kalooca, Állampuszta, Szekszárd Paks harminc kilométeres körzetében található, ezek tehát elsődlegesen veszélyeztetett intézmények. Papíron, telefonon, műholdon keresztül jöttek-mentek az információk. Ez az ország különben kicsi ahhoz, hogy bármilyen efféle katasztrófát megúszhatna.

Szécsi István 1982-ben posztgraduális képzésen újabb, nukleáris szakmérnöki képesítést szerzett.

Magánéletéről szólva: egy fia van, aki egyetemista, felesége a Haller utcában dol-

gozik az APEH-nál, a lakossági panaszokkal foglalkozik.

A stabil, harmonikus családi életet beárnyékolta a féltő gond, a mama betegsége. A különlakó édesanya betegsége miatt állandó gondoskodást igényelt. Az üdülés rendre elmaradt az utóbbi években.

– *Mi idéz elő az ön életében varázslatot? Kevésbé költőien: van-e hobbija?*

– Kettőt is említsek, a fotózást és a számítástechnikát. Fiatalon nagy fotós voltam, örömmel töltött el az elkapott pillanatok varázsa. A számítástechnika szeretete fertőző bűvölet. Az informatikai társadalom alapjai most fogalmazódnak meg, az otthonomba begyűrűzik a jövő. Ez a szenvedélyem a hobbinál is komolyabb.

– *Idegfeszültségeit hol, hogyan oldja?*

– Tizenhat éve a pestszentlőrinci gyümölcsösben. Szőlő, gyümölcsfák sora, a jó-tékony, szabad levegőn végzett kerti munka felfrissíti a fáradó idegrendszer.

– *Hogyan tervezi a jövőt?*

– Ez nehéz kérdés. Nem is tudok rá hirtelenjében válaszolni. Nem gondolok a nyugdíjra, ami az egészségi állapottól is függ.

– *Mire emlékezik szívesen, ha a munkában töltött évekre gondol, és mire nem?*

– Furcsa, hogy éppen egy elismerés ürügyén mondom el, de mintha a szakmai elismerés nem divatozna ebben az országban. Minél kevesebb legyen az önállóság, ez a jó. Szívesen gondolok viszont a hat évvel ezelőtti utakra. Voltam Svájcban, Izraelben, a valamikori Csehszlovákiában. Izraelbe az ottani büntetés-végrehajtási szervezet hívott meg. Az út során másfajta gondolatmenettel, egy militarizált, hadban álló ország sajátos problémáival ismerkedtünk meg. Az izraeli börtönökben már akkor is nagy gond volt a drog, ebben azóta mi is sokat „fejlődünk”.

A védelmi osztály alapvető filozófiája:

annyt ér egy intézkedés, amennyit a „végeken” végre tudnak hajtani belőle. A törvényekhez életszerű, alkalmazható tervek kell készíteni. Végül is a fogvatartottak életéről szól a történet. A parancsnokok döntő többsége elfogadja a tervekészítési ritmust. Vannak persze, akik szükséges rossznak tekintik, időablak tevékenységnek tartják a védelmi tervezés szempontjait.

– *Milyen emberi tulajdonságokat becsül?*

– Mindenekelőtt a megbízhatóságot. Kissé konzervatív vagyok, az általános emberi értékekhez ragaszkodom. A család szeretete, a felelősségérzet, a kiegyensúlyozottság nemes emberi tulajdonságok. Sokszor nem vagyok könnyű eset a kollégáknak...

Itt – érdekes módon – csupa elismerő szó jut az eszembe, amit a főnökről, a főnök távollétében mondtak. Szerénységéről, nagyfokú beleérzőképességéről.

– Szeretem, ha valakinek vannak egyéni elképzelései, törekvései, nem szeretem a szájbarágós irányítást – folytatja –, a feladatokat meg lehet közelíteni szolgálai, de alkotó módon is. Én az utóbbit kedvelem.

– *Elégedett az életével?*

Hirtelen beáll a csend.

– Ilyen kategóriákban én nem szoktam gondolkodni. A földön járok. Az ember, önmaga ismerőjeként tudja, hogy mit érhet el. Lehetnek nagy-nagy álmai, vágyai, de előbb-utóbb szembesül azzal, hogy a valóság más.

– *Még egy kérdést engedjen meg. Mindig ilyen nyugodt?*

– Ez csak a látszat, egyfajta rutin. A külső, viszonylagos kiszámíthatóság már csak az embertársainkat megillető tisztelet miatt is kötelező.

Pardi Anna

Nemzetközi kapcsolatok

1999. január 19–24. között Csóti András és Pásztorné Szilágyi Éva Tallinnban, az észt bv. fennállásának 80. évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi konferencián vett részt, meglátogatta több büntetés-végrehajtási intézet.

1999. január 24–27. között Fejes Imre és Tálás Anna Lengyelországba utazott a lengyel függetlenség 80. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségre és *A lengyel büntetés-végrehajtási rendszer a XXI. század küszöbén* című konferenciára.

1999. február 24–27. között dr. Boros János és Halmágyi Gyula Lengyelországban megtárgyalták és aláírták az 1999 évi szakmai tapasztalatcseré- és csereüdültetési együttműködési tervet.

Leons Aire, a lett bv. személyzet képzési igazgatója 3 fős delegáció élén látogatást tett néhány hazai bv. intézetnél 1998. november 11–14. között.

Meelis Taniel, az észt bv. országos parancsnok-helyettese 1998. november 24–27. között 6 fős delegációval látogatást tett Magyarországon az észt-magyar bv. közötti együttműködési szerződés előkészítése céljából.

Henk Beukers, a Holland Probációs Szervezet nemzetközi kapcsolatok főosztályának vezetője 1998. december 9–13. között látogatást tett a BVOP-n, valamint 20 db számítógépet ajándékozott a Szegedi Fegyház és Börtönnek.

Akiria Ishii, a tokiói Aoyama Gakuin Egyetem professzora 1999. január 26–27-én látogatást tett a Tököli Fiatalokruák Bv. Intézetében és a Budapesti Fegyház és Börtönben, ahol előadást tartott pszichoterápiás módszeréről.

Brendan Reynolds, a kanadai büntetés-végrehajtás országos parancsnok-helyettese és Jennifer Trotter, a Nemzetközi Börtönügyi Társaság ügyvezető igazgatója 1999. március 6–11. között előkészítő megbeszéléseket folytatott dr. Boros Jánossal, a Nemzetközi Börtönügyi Társaság 1999 októberében Budapesten megrendezésre kerülő 1. konferenciájáról, emellett megtekintettek több bv. intézetet.

Elismerések

A nemzeti ünnep alkalmából a Magyar Köztársaság igazságügy-minisztere a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

arany fokozatát

adományozta: Bánáti Vilmos bv. alezre-desnek, a Váci Fegyház és Börtön – DU-NA-MIX Kft. igazgatójának, Bessenyei

Gyula bv. alezre-desnek, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet osztályve-zetőjének, Polgár Tibor bv. alezre-desnek, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön parancsnok-helyettesének, Szigetiné Kovács Ágnes bv. őrnagynak, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön csoportvezetőjének, Kaposvári István bv. törzsszázlósznak, a Fiatalokruák Bv. Intézete Dunai Vegyesipari Kft.

üzemvezetőjének, *Korcok Géza* bv. törzsszázalósnak, a Márianosztrai Fegyház és Börtön főfelügyelőjének,

Miniszteri Elismerő Oklevelet

adományozott *Berberovics László* bv. alezredesnek, a Baranya Megyei Bv. Intézet parancsnokának, *Katona József* bv. őrnagynak, a Bv. Továbbképzési és Rehabilitációs Intézet igazgatójának, *Halmágyi Gyula* bv. alezredesnek, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság főosztályvezető helyettesének, *Radnay József tanácsosnak*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság osztályvezetőjének.

Soron kívül kinevezte

hadnaggyá

Osztroluczki István bv. főtörzsszázalóst, a Békés Megyei Bv. Intézet osztályvezetőjét.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka soron kívül előléptette

alezredessé

Balogh Pál bv. őrnagyot, a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön Fehérneműgyár Kft. igazgatóhelyettesét, *dr. Buncsák Jenő* bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság osztályvezetőjét, *Cziczka János* bv. őrnagyot, a Bv. Központi Ellátó

Intézménye osztályvezető-helyettesét, *dr. Dörgő Gyuláné* bv. őrnagyot, a Bv. Központi Kórház gazdasági vezetőjét, *Fábián Imre* bv. őrnagyot, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön gazdasági vezetőjét, *Hetyei Gábor* bv. őrnagyot, a Pálhalmi Országos Bv. Intézet Agrospeciál Kft. igazgatóját, *Komáromi István* bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Országos Pa-

rancsnokság igazgatóját, *Kovács Tamás* bv. őrnagyot, a Pálhalmi Országos Bv. Intézet Agrospeciál Kft. igazgatóját, *Semegi Attila* bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság igazgatóját, *Széplasz Tibor* bv. őrnagyot, a Váci Fegyház és Börtön osztályvezetőjét, *dr. Tarján Gáborné* bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság önálló osztálya osztályvezető-helyettesét, *Zoltánné Gelencsér Zsuzsa* bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság igazgatóhelyettesét,

őrnaggyá

Czeiner László bv. századost, a Pálhalmi Országos Bv. Intézet vezető nevelőjét, *Fazekasné Margittai Szilvia* bv. századost, a Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézet gazdasági vezetőjét, *Gyenge Bíró István* bv. századost, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság főmunkatársát, *Klopfér Ferenc* bv. századost, a Baracska Országos Bv. Intézet Annamajori Kft. ágazatvezetőjét, *Králik Tibor* bv. századost, a Váci Fegyház és Börtön csoportvezetőjét, *dr. Kristóf Andrásné* bv. századost, a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet osztályvezetőjét, *Lantos Ferenc* bv. századost, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság főelőadóját, *dr. Pásztor Imréné* bv. századost, a Márianosztrai Fegyház és Börtön belső ellenőrt, *Szabó Imre* bv. századost, a Baracska Országos Bv. Intézet főelőadóját, *Zámbó Gyula* bv. századost, a Baracska Országos Bv. Intézet osztályvezetőjét,

századossá

Bacsó Béla bv. főhadnaggyot, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet osztályvezetőjét, *Bajor István* bv. főhadnaggyot, a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön biztonsági tisztjét,

főhadnaggyá

Csipes Istvánné *bv. hadnagyot*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság főelőadóját.

A „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

ezüst fokozatát

adományozta *dr. Németh Julianna* *bv. alezredesnek*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság főmunkatársának, *Tóth Sándor* *bv. alezredesnek*, az Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtási Főosztály főosztályvezető-helyettesének, *Magyar Sándor* *bv. őrnagynak*, a Fővárosi Bv. Intézet osztályvezető-helyettesének, *Kassai Gézáné* *bv. őrnagynak*, a Baranya Megyei Bv. Intézet osztályvezetőjének, *Csordás László* *bv. főhadnagynak*, az Állampozsztai Országos Bv. Intézet gazdasági vezetőjének, *Göllény József* *bv. főtörzszászlósnak*, a Fiatalokorúak Bv. Intézete biztonszági tisztjének, *Németh László* *bv. fő-törzszászlósnak*, a Vas Megyei Bv. Intézet raktárvezetőjének, *Vértesi Lajos* *bv. fő-törzszászlósnak*, a Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet előadójának, *Czár Vendel* *bv. törzszászlósnak*, a Fővárosi Bv. Intézet biztonszági tisztjének, *Polacsik Andrásné* *bv. törzszászlósnak*, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet előadójának, *Szénási Imre* *bv. törzszászlósnak*, a Komáromi-Esztergom Megyei Bv. Intézet felügyelőjének, *Császár József* *bv. zászlósnak*, a Szegedi Fegyház és Börtön felügyelőjének, *Halasi György* *bv. zászlósnak*, a Pálhalmi Országos Bv. Intézet raktárosának, *Kiss Gábor* *bv. zászlósnak*, a Szegedi Fegyház

és Börtön felügyelőjének, *Kovács Ilona* *bv. zászlósnak*, a Békés Megyei Bv. Intézet előadójának, *Nagy István* *bv. zászlósnak*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet főfelügyelőjének, *Fehér Sándorné* *bv. főtörzsrőrmesternek*, a Sátoraljaúj helyi Fegyház és Börtön főelőadójának.

A „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

bronz fokozatát

adományozta *Kiss István* *bv. törzszászlósnak*, a Baracskai Országos Bv. Intézet felügyelőjének, *Nagy Katalin* *bv. törzszászlósnak*, a Veszprém Megyei Bv. Intézet előadójának, *Soltész Tamásné* *bv. törzszászlósnak*, a Váci Fegyház és Börtön előadójának, *Klimits Tibor* *bv. zászlósnak*, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmeagyógyító Intézet főápolójának, *Pomaházi Mihályné* *bv. zászlósnak*, a Márianosztrai Fegyház és Börtön – NOSZTRA Kft. előadójának, *Bogdán István* *bv. főtörzsrőrmesternek*, a Szegedi Fegyház és Börtön felügyelőjének, *Gellért Zoltán* *bv. főtörzsrőrmesternek*, a Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet felügyelőjének, *Kecskés Zoltán* *bv. főtörzsrőrmesternek*, a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet főfelügyelőjének, *Nagy József* *bv. főtörzsrőrmesternek*, a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet főfelügyelőjének, *Nagy József* *bv. főtörzsrőrmesternek*, a Fiatalokorúak Bv. Intézete felügyelőjének, *Takács Lajos* *bv. fő-törzsrőrmesternek*, a Nagyfai Országos Bv. Intézet felügyelőjének, *Csizmár István* *bv. törzsrőrmesternek*, a Baracskai Országos Bv. Intézet Annamajori Kft. felügyelőjének.

Képek – események

Február 17-én a Jogásházban került sor a tavalyi évet értékelő parancsnoki értekezletre, amelyen jelen volt és felszólalt – többek között – dr. Dávid Ibolya igazságügy-miniszter is. Dr. Tari Ferenc országos parancsnok értékelő előadását számos más hozzászólás is követte.

Február 20-án rendezték a Thália Színházban a Segítő Kezek Alapítvány 6. jótékonyági bálját. A több mint 300 vendég, köztük a szponzorok, mintegy 3 és félmillió forinttal gyarapították az alapítvány számláját, amelyet a nehéz helyzetben lévő bévés kollégák, illetve családtagjaik megsegítésére használnak fel.

Erőpróba

A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény 75. §-a, valamint a végrehajtására kiadott 33/1997. (V. 13.) BM-IM-TNM együttes rendelet figyelembevételével és a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 0173/1998. (IK. Bv. Mell. 9.) számú intézkedése alapján felmértük a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagjainak fizikai állapotát. A humánpolitikai főosztály összesített adatai szerint az 5435 hivatásos állományú tagból 4206-an hajtották végre a felmérést, ami 77,8%-os részvétel. Ez jó arány, különösen, ha összehasonlítjuk az egyes társszervek

eredményeivel (pl. az ORFK központi szerveinél 44%-os volt a részvételi arány).

A végleges és az ideiglenes felmentések száma (1046) viszont soknak tűnik, csaknem 20 százalék, tehát minden ötödik hivatásos állományú személy valamilyen felmentést kapott.

A felmentések arányát és a büntetés-végrehajtás személyi állományának egészségügyi helyzetét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a hivatásos állomány pszichikai és fizikai megterhelése az utóbbi években fokozatosan nő, amit az egészségi állapotuk jelez. Éppen ezért fontos és időszerű a rendszeres fizikai állapotfelmérés bevezetése,

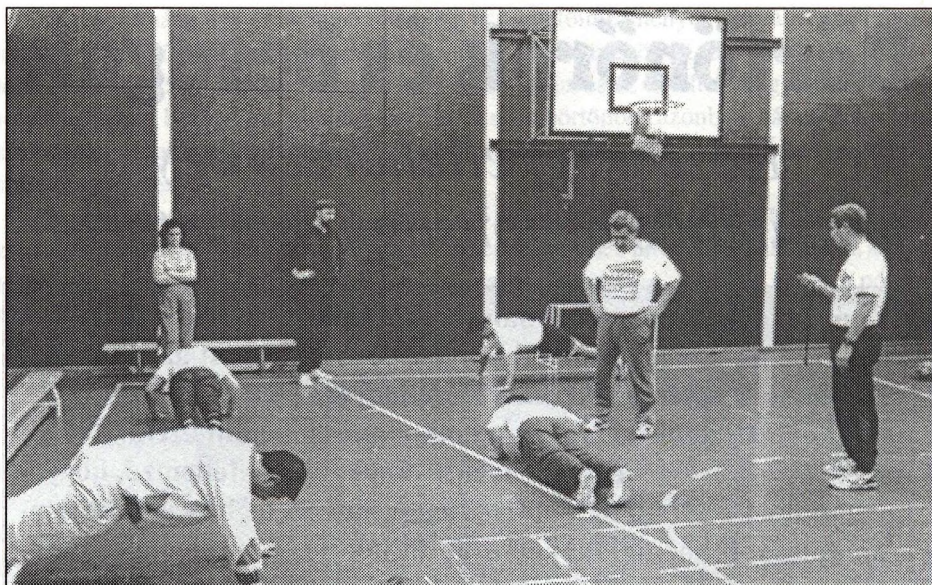
hiszen valamennyi fegyveres szerv – közöttük a büntetés-végrehajtás – egyik legfontosabb feladata, hogy a megfelelő szolgáltatatlátás érdekében törődjön az állomány egészségi-fizikai állapotával.

Persze, nem a felmérés a végső cél, Ez csupán a folyamat első állomása. A felkészülés ugyanis rendszeres testmozgást, edzést igényel. Ehhez olyan program szükséges, amely erőnléti szempontból garantálja az egészséges munkaerőt. Fontos, hogy a program végrehajtásához legyenek szükséges létesítmények, sporteszközök, személyi feltételek, beleértve a szakembert is, aki segít a felkészülésben. A személyi és a tárgyi feltételek, valamint az idő hiánya könnyen veszélyeztetheti a felkészülés sikerét, s az egész folyamatot egyszeri aktszura szűkítheti le.

A felmérési próbaszámokból ma még nem szabad messzemenő következtetéseket levonni, hiszen sok gyakorlat – első alkalomról lévén szó – ismeretlennek, nehéznek tűnt, így például a 2000 m-es futás táv-

ja sem volt minden esetben pontos. Először nem az eredmény, hanem a testmozgás a lényeg. Természetesen annál jobb, ha ez minél rendszeresebb. Fontos a személyi állomány motivációs hátterének kialakítása az egészséges életmód és a testmozgás iránt. Az ezt követő szakaszban – ha már nemcsak a felmérési próbaszámok helyes végrehajtását ismeri az állomány, hanem arra tudatosan és rendszeresen fel is készül – lehet a felmért adatokat részletesen értékelni, elemezni, azoból következtetéseket levonni. Addig is célszerű minden intézetnél állandó „felelőst” (lehetőleg sporttisztet) megbízni a felmérés és az azt megelőző felkészülés megszervezésével. A megbízott kollégákat továbbképzés keretében évente össze kellene hívni, ahol a felmérési próbaszámok végrehajtását egységessé tennék, és a tapasztalatokat megbeszelnék. Nagy segítséget nyújtana, ha különböző módszertani útmutatók, esetleg videokazettán rögzített anyagok készülnének. A közös, irányított foglalkozások nagymértékben se-

gítenék a felkészülés hatékonyságát. Példaértékű a Szegedi Fegyház és Börtön állományából létrehozott sportági csoportok tevékenysége. Így mindenki kedvére választhat a különböző sportolási formák közül.

A kondicionális képességek fejlesztését szolgálja a büntetés-végrehajtási szervezet versenyrendszere, amely ebben az évben már hat országos sportversenyből áll. Megemlítendő még a személyes példamutatás, amely ezen a területen is igen fontos. Ha a beosztottak látják, hogy a vezetők is részt vesznek a programokban, ez a tény motiváló erő.

A hivatásos állomány a testedzéssel nemcsak az egészségére vigyáz, de javul a megjelenése, kellő önbizalommal rendelkezik, határozott, magabiztos lesz a fellépése. A stressztűrő képessége nő, könnyebben kezeli a mindennapok feszültségeit. Munkavégzésére a nyugodtság, megfontoltság jellemző, nagyobb az önfegyelme, érzelmi-indulati szabályozása jobb. Ennek

köszönhetően – reményeink szerint – a betegszabadságok, FÜV-eljárások és a rokkanttá nyilvánítottak számának csökkenése várható.

A sportnak ezenkívül jelentős szerepe van a közösségi szellem kialakításában és megszilárdításában. A gyakorlatok együtt történő végzése közelebb hozza egymáshoz a hivatásos állomány tagjait, kifejlődik bennük egymás munkájának, teljesítményének, erőfeszítésének megbecsülése, egymás segítése, összességében tehát a bajtársiasság.

Az első erőpróba után elismerésemet fejezem ki mindazoknak, akik lelkesen, egymást buzdítva vállalták a megmérettést. Külön gratulálok azoknak, akik hosszabb-rövidebb ideig tartó rendszeres gyakorlással készültek a felmérésre. Az ilyen hozzáállású kollégák száma a jövőben várhatóan növekszik.

Szalay Miklós

Börtönőrök és besúgók

*Közösségi ellenőrzés egy
maximális biztonságú intézetben**

Az amerikai börtönzsargonban a rats (patkányok) vagy snitches, stool pigeons, stoolies, finks (besúgók) szavak azokat az elítélteket jelentik, akik együttműködnek a személyzet tagjaival, vagy titokban informálják őket. A közgondolkodás és a néphit ezekről az elítéltekről összességében igen negatív képet alkot. Jellemző, hogy a börtönfilmek ezeket a besúgókat a leggyengébb, leghitványabb, legszánalmasabb börtönlakókként mutatják be. A besúgókat általában lecsúszott, elszigetelődött alakokként ábrázolják, akik aláássák az elítéltek közötti szolidaritást a hallgatási törvény megszegésével. (Lásd Sykes, 1958.) A mozivászonon az elítéltek csoportjai elhallgatnak, szétszélednek, durvaságokat mormognak, valahányszor egy besúgó megjelenik.¹

Néhány börtönkutató, mint McCleery is (1960), állítja, hogy a le nem leplezett besúgó valóságos lidércnyomás az elítéltek számára. Ez sok büntetőintézetben igaz lehet, hiszen a besúgókat gyakran éri „baleset” vagy durva megtorlás a többi elítélt részéről, amit az 1980-as New Mexicói börtönlázadás egyértelműen bizonyított. Sok más börtönben is tapasztalható, hogy az elítéltek börtöntársadalommá szerveződnek, ami feljogosítja őket arra, hogy a besúgókat deviánsoknak minősítsék, megbélyegezzék és megbüntessék.

Az elzárás szociológiája, különösen a börtönszerep kutatása évtizedek óta azt dokumentálja, hogy a többi elítélt negatívan minősíti a besúgókat. Ugyanakkor a besúgókra irányuló figyelem és a róluk szóló ismeretek ellenére, a rendőrségi kutatóktól eltérően a börtönkutatók ez idáig többnyire elmulasztották a besúgás rendszeres tanulmányozását.² Csak Johnson (1961) és Wilmer (1965) kutatta az informálást, de az ő munkájuk a besúgók típusaira és személyiségjegyeire irányult, és nem az informálásra mint a közösségi ellenőrzés egyik mechanizmusára. A börtönszemélyzet tagjai és a besúgók közötti csereviszonyról talán a legjobb leírásokat a korábbi elítéltek adták (lásd Bettelheim, 1943, Szolzenyicin, 1975, Charrière, 1970). Mégis, keveset tudunk arról, hogyan használják a tisztségviselők az elítéltekre épülő hírszerzést mint a vezetés egyik stratégiáját.

* In: Close, D. – N. Maier (eds.): *Morality in Criminal Justice. An Introduction of Ethics.* Wadsworth Pub. Co. London–N. Y. 1995, 466–478. o.

Ez a tanulmány egy délnyugati állam egyik büntetőintézményét vizsgálja, amelyben a megfizetett elítéltek informátorhálózata pótőrségeként működött. Bár meglehetősen kevésbé jellemző, hogy a személyzet tagjai és az elítéltek megvetik és ócsárolják az ismert besúgókat, a tanulmányban vizsgált börtönben azonban, bár utálták a besúgókat, ugyanakkor félték is tőlük, irigyelték és tisztelték is őket. A szerepük nem minősült szégyenletesnek.

A jelen kutatás középpontjában a következő témakörök állnak: Milyen a besúgótoborzás folyamata, melyek az összegyűjtött értesülések típusai, a hírhözök jutalmazása, az értesülések felhasználása a közösségi rend fenntartása érdekében. Röviden ennek a pótőrségnek mint közösségnek a dinamikája.

A vizsgálat és módszere

Az adatok a texasi bv. területéről, a Johnson Intézetből³ származnak. Itt közel 3200 elítélteket őriztek, átlagos életkoruk 25 év fölött volt (47 százalék fekete, 36 százalék fehér, 17 százalék spanyol). Az itt fogva tartottak a bűnözők kemény magját képviselték, közülük sokan erőszakos bűncselekményért voltak elítélve. A Johnson Intézet (ezután: JI) jó értelemben véve közismert szigorú fegyelmi ellenőrzéséről, a texasi bv.-ből büntetésből ide küldik a bajkeverő elítélteket. A börtön szerkezetiileg egyetlen központi teremből, továbbá az abból egy telefonközpont mintájára szétágazó tizennyolc belső zárkablokkból és tizenkét hálóteremből áll. A börtön legfőbb útvonala a terem, amely 250 méter hosszú, öt méter széles, és négy méter magas folyosó.

A közölt adatok helyszíni vizsgálatból származnak, az 1981. június és 1983. január közötti időszakból.

Az első szerző fegyőrnek állt be a JI-be, és így közvetlenül meg tudta figyelni és elemezni a belső rend szerveződését. Szerző sok egyéb terepkutatási módszert is alkalmazott, a szereplők megfigyelését, kulcsinformátorokat, szervezett és spontán interjúkat, a börtönről, valamint az elítéltekről készült dokumentumokat és felvételeket tanulmányozott. A kutatók közvetlenül megfigyelte a börtönélet napi gyakorlatát, és részt vettek abban (munka, iskola, étkezés, beteglátogatás, a cella és személy átkutatása, leltározás stb.), továbbá különféle váratlan eseményekben is (tűzeset, késelés, öngyilkossági kísérlet, drogforgalmazás). A szerző vizsgálta továbbá a tiszt és tiszt, a tiszt és elítélte (besúgó) kapcsolatának hálóját, az elítéltek és tisztek közötti üzleteket, a vezetői viselkedést, a bűnözés szerepét, a fegyelmi tárgyalásokat és a büntetés adminisztrációját. Idővel kapcsolatot épített ki az őrkkel és az elítéltekkel, elnyerve a „jó tiszt” címet (még hadnaggyá is kinevezték 1982-ben).

A terepmunka alatt a beosztott őrköz hasonlóan kiépítette a besúgók hálózatát, és továbbadta az értesítéseket előjáróinak (az őrmestereknek, hadnaggyoknak, kapitányoknak és őrnagyoknak). Ezek az elítéltek rendszeresen hozták neki az információkat a rabokról (fegyverekről, szerencsejátékról, lopásról), de még más tisztekről is (alvásról szolgálat közben, drogárúsításról, szexuális cselekményről elítélte). A besúgók többségét megfizették, de a kémelek elsődlegesen ahhoz a tiszthez tartoztak, akinek az volt a híre, hogy

igazságos döntéseket hoz (nem reagálja túl a dolgokat, nyugodt marad), amikor kényes információt kap. Az információs hálózatba beépülve a szerző rendszeresen megtárgyalta ezeket a kérdéseket a tisztekkel és a besúgókkal.

A besúgói rendszer

A JI240 tisztet alkalmazott, és közel 3200 elítélteket őrzött. Egy ór általában négy blokk négy- száz elítéltejének felügyeletével volt megbízva. Ez nyilvánvalóan megakadályozta az elítéltek személyes felügyelését. Ezért, az ellenőrzés és a rendfenntartás megkönnyítése érdekében, az őrség tagjai az elítéltek elitjéből hivatalos segítőköt szerveztek be: informátorokat és pótőrséget. Ezeket a besúgókat *épületfelügyelő*knak (building tenders, a továbbiakban: éf) és *kapu-őr*knak (turnkeys, a továbbiakban: kő) hívták. Az éf-ek és kő-k további, saját besúgókat toboroztak az elítéltek közül. A JI-ben kiépült egy összetett információs rendszer, amely mind a megelőzés, mind a reagálás területén segítette a börtön vezetését. A pótőrség jelentős hatalommal rendelkezett a munkájához.

Szerkezet és feladatkörök

Az éf-rendszer az elítéltek négy szintjét foglalta magába. A hierarchia csúcsát a fő-éf-ek alkották. 1981-ben mind a tizennyolc blokknak egy-egy fő-éf-nek nevezett feje volt. Ők felelősek voltak a területükön élő elítéltek minden tetteért. Mind az őrk, mind az elítéltek ismerték a blokkgazdákat, jóllehet informálisan, de nagyon kifejezően *Robinson-blokkról*, *Watson-blokkról* beszéltek. A blokkfők a blokk képviselői voltak a személyzet előtt, és minden, a területükön adódó problémáért felelősek voltak. Saját területükön az információk beszerzése mellett kezelték a problémákat (például kisebb civakodások, apró lopások, késelés, verekedés, piszkos vagy zajongó cellatárs). Egy-egy vita vagy verekedés megítéléséhez meghallgatták és mérlegelték az elítéltek véleményének összes változatát. A fő-éf-ek a legtöbb esetben elcsitították a veszekedőket. „*Béküljete meg egymással!*” Vagy: „*Mindenki hallgasson el!*” Ezekkel a felszólításokkal intették le őket. Egyes esetekben mindent eldöntő ökölharcra bízták a két perlekedő ügyét. Azonban azokat az elítélteket, akik nem tudtak vagy nem akartak kijönni a többiekkel, megverték, és másik cellablokkba helyezték. Az éf-ek a vezetés tudta nélkül, de annak hallgatólagos jóváhagyásával, nem hivatalosan, de rendszeresen kezelték a börtönélet mindennapi problémáit a blokkokban (lásd Marquart és Crouch, 1983).⁴

A rendszer második szintje az egyszerű épületfelügyelőkből állt. Minden blokkban és hálóteremben általában három-öt elítélteket jelöltek ki éf-nek, a börtönben összesen csaknem százötvenet. Az éf-ek a blokkban dolgoztak, a napi létszámot ellenőrizték, a többi elítéltektől a parancsnoksághoz üzeneteket továbbítottak, munkára ösztökélték az egyéb elítélteket, információkat gyűjtöttek, és megvédték az őrköt a többi elítélt támadásától, vagyis ellenőrizték az életteret. Az éf-ek szoktatták bele az új elítélteket a rendszerbe, azaz ránevelték őket arra, hogy „*ne csapj zajt, menj dolgozni, ha hívnak, törődj a magad dolgával, ne lopkodj, és nekünk, az éf-eknek szólj, ha bajod van*”. Az éf-ek leállították a verekedéseket, parancsokat adtak az egyéb elítélteknek, megvédték a gyenge elítélteket a kizsákmányolástól, védték a tiszteket, és továbbították az információkat a fő-éf-eknek és a személyzet tagjainak.

Végül az éf-ek nem hivatalosan büntették is a vétkező elítélteket. Például, ha egy elítéltről kiderült, hogy ellopta a másik holmiját, azt arcon ütötték, gyomron vágták, vagy mindkét büntetésben részesítették. Ha a vétkes folytatta a lopást, akkor megverték, és a parancsnokság jóváhagyásával másik blokkba helyezték át. Az éf-ek a nap 24 órájában mozgósíthatók voltak, és a fő-éf váltásokba osztotta be a többieket (reggel, este, éjjel). Íratlan szabály volt, hogy az álmány tagjai nekik nem parancsolhatták meg, hogy padlót, ablakot mossanak, vagy hogy egyéb „alantas” munkát végezzenek. Azokat a tiszteket, akik megsértették ezt a szabályt, felvilágosították, és általában meg is büntették (például az őrtoronyba küldték, többé nem jelölték ki a szóban forgó tömbbe). Ez még fokozottabban hangsúlyozza az éf-ek jogosultságait a blokkban, és azt is, hogy képesek voltak és hatalmukban állt korlátozni az alacsonyabb rangú örök hatalmát.

A harmadik szint a *felhajtó, tisztiszolga* (runners, strikers) elítéltekből állt. (Magyarul inasoknak nevezzük őket.) Az inasokat az éf-ek választották ki, és bízta meg munkával a blokkban, a lojalitásuk, munkaképességük és az informátori munkára való hajlandóságuk alapján. Ők a börtön hivatalos munkaköreiben (mosodában, konyhán, boltban) is dolgoztak. Az inasok a házfelügyelői feladatokat látták el a blokkban: a söprés, az ablakmosás, az ellátmány szétosztását a cellában. Fontosabb, hogy az inasok (akiket testőröknek is hívtak) az éf-ek számára fizikai támaszként szolgáltak, segítettek a verekedők szétválasztásában és a kisebb zavarok elrendezésében. Szolgálatuk fejében az inasok a blokkban nagyobb mozgásteret és kiváltságokat kaptak, mint a többi elítél (de kisebbet, mint az éf-ek). Sok inas még a szabad életben ismerőse vagy barátja volt valamelyik éf-nek, néhányuk pedig itt bent megegyezéssel homoszexuális partnere. Néhány blokknak három-négy inasa volt, másoknak hét-nyolc-kilenc. Összesen százhetvenöt-kétszáz inas volt.

Az épületfelügyelők rendszeresen negyedik szintje a kapuőrök (kő) szintje volt. 1981-ben tizenhét kő volt. A teremnek hét széles fémajtaja volt, amolyan lázadásbarikádok, amelyeket a kő-k hatóság váltásokban őriztek. A kő-k zárták be ezeket az ajtókat verekedés vagy zavarás esetén, hogy azt lokalizálják, és megakadályozzák annak a termen keresztül történő továbbterjedését. Ezek az elítéltek valóban magukkal hordták hosszú bőrszalagokon a barikád záró és nyitó kulcsokat. A kő-k minden reggel megjelentek a központi órségnél (ebben a szobában volt elhelyezve a börtön összes kulcsa és a riasztóberendezés), és felvették a saját barikádjuk kulcsait. A kő-k rendszeresen leállították a verekedést, segítettek az éf-nek, és fizikailag védtek a tisztet az egyszerű elítéltektől. Ezek a kő-k továbbadták az éf-eknek mindazt az információt, amit szolgálat közben hallottak. Szolgálat után a blokkban éltek, ahol segítettek az éf-eknek az elítéltek mindennapi igazgatásában. A kő-k az éf-ekkel azonos státust élveztek.

Az épületfelügyelők és a kapuőrök kiválogatása

Ezek az elítéltségűek a terem és az életterek igazgatóiként nyilván veszélyes feladatot végeztek a parancsnokság számára. Minthogy borzasztó kisebbségben voltak, az éf-ek és a kő-k valamelyest ellenállásba tüköztek az egyszerű elítéltek részéről. Valójában az elítéltek többsége félt az „előljáróitól” azok státusa és fizikai erőfölénye miatt. Az

éf-eket és a kő-eket formailag a személyzet válogatta ki az életterekben végzendő hivatalos feladatok ellátására. Íratlan, de „hivatalos” ágazati politika működött az elítéltek éf-fé és kő-vé kinevezésekor. A börtön személyzete (ahogy Texasban más börtönöké is) éf- és kő-feladatra javasolt egyes elítélteket az osztályozóbizottságnál (ez négy börtönhivatalnokból állt, mindannyiuknak biztonsági szolgálati múltja volt).⁵ Ez a bizottság megvizsgálta az elítéltek adatait, és elvégezte a végső válogatást. A bizottság nem mindig fogadta el a személyzet javaslatát, és a javasoltaknak kevesebb mint a felét válogatta be éf-nek és kő-nek. Egy felügyelő, aki részt vett a válogatási folyamatban, a válogatás következő szempontját hangoztatta:

„Elfogult vagyok. Történetesen szeretem a gyilkosokat és a fegyveres rablókat. Nagy tekintélyük van az elítéltek előtt, tehát valószínűtlen, hogy annyi problémájuk adódjon, mint az egyéb elítélteknek. Továbbá agresszív és dinamikus emberek. Sok elítélt kitér előlük, és kerüli a problémákat, már csak az agresszivitásukból adódó tekintélyük miatt is. Ők hajlanak az agresszivitásra, nem passzívak.”

Az éf-ek és a kő-k fizikailag és mentálisan átlagon felüli elítéltek voltak, „természetes vezetők”. Mindegyikük karakteres, jó fizikumú, kiegyensúlyozott és öntudatos volt. Általában súlyosabb bűnök elkövetői voltak, szigorúbb büntetésekkel, és a bűnyűgyekben iskolázottabbak voltak, mint a többi elítélt. A tizenhét éf közül nyolc fegyveres rablásért, öt gyilkosságért (egyikük bérgyilkos), egy nemi erőszakért, egy drogárúsításért, kettő pedig betörésért ült. Átlagos életkoruk 39 év volt, büntetésük átlaga 32 év. A tizenhét kő-ből három gyilkos, három fegyveres rabló, hat betörő, két drogárus volt, egy nemi erőszakért, egy súlyos testi sértésért ült. Mindannyian fizikailag erősek, kemények, börtöntapasztalatokkal rendelkezők és jó felépítésűek voltak. Az éf-ek és a kő-k idősebbek voltak, amint azt Clemmer (1940) és Schrag (1954) is megállapította az elítéltek vezetőiről. Ezzel szemben a börtönben az elítéltek életkora 1981-ben 22–27 év volt, büntetésük átlaga 21 év. Legtöbbjük tulajdon elleni bűncselekményt vagy kisebb lopást követett el.

Az információ gyűjtése

A blokkokban az elítéltek viselkedésének ellenőrzéséhez a legfőbb eszköz az éf-ek jelenléte volt. Ezek az elítéltügynökök, miközben napi munkájukat végezték, idejük nagy részét azal töltötték, hogy elüldögéltek a blokk bejáratánál, beszélgettek más elítéltekkel, különösen az inasokkal. A többi elítélttel folytatott társalgás és azok megfigyelése alapján az éf-ek információkat tudtak gyűjteni az elítéltek hangulatáról, problémáiról, homoszexuális találkájáról, szabálysértéseiről, terveiről, összeesküvéseiről és egész viselkedéséről.

Az inasoknak, akik a börtön egész területén dolgoztak, több kapcsolatuk volt az elítéltekkel, mint az éf-nek. Ez lehetővé tette beszélgetések kihallgatását és az információk hatékony feldolgozását. Például, amíg felmosták a padlót (minden sorban a járdát), minden elítélttel a saját cellájában beszélgethettek, megfigyelhették őket. Munka közben ezeket az elítélteket kihallgatták, figyelték, amikor azok más elítéltekkel kapcsolatba léptek. Az inasok megszerezték és az éf-nek továbbították az információkat a munkamegtagadásokról, uzsorakölcsönről, az állami tulajdon lopásáról, szeszfőzésről, tetoválásról, homoszexuális cselekményekről, szökési és bosszútervekről.

Információforrások a cellablokkokban

Bár az információgyűjtés az inasok feladata volt, ők formálisan nem kaptak erre utasítást. Egy fő-éf így magyarázta ezt a helyzetet: „*Nem úgy megy ez, hogy elkapod ezeket az embereket, és azt mondd nekik: te most ide és ide mész dolgozni, és majd mondd el nekem, ami a nappaliban történik (ez egy tévészoza és foglalkoztató minden körletben). Ha inassá válsz, ez elvárás, hogy elmondod, ami történik, ez hallgatólagos szabály, hogy te tájékoztatást adsz a térségben tartózkodó többi személyről. Ha hallasz valamit, eljössz hozzám velem.*”

Az inasok információi alapján az éf számára átláthatóvá vált a blokk közösségi rendje. Az egyszerű elítéltek tudták, hogy az elítéltek közösségi ellenőrző rendszere az a rendszer, amely az elítéltek információs jelentéseire, a parancsolgatásra, szigorú szabályokra és bizonyos büntetésekre épült. Például, ha az éf-ek megtudták, hogy két vagy több elítélt összeszövetkezik bizonyos célból, akkor ezt azonnal elmondták a személyzetnek, és azt a csoportot cellacserékkel szétszórták.

Az atomizáltság és a szolidaritás hiánya volt a jellemző, az egyszerű elítéltek egymást súgták be, különösen, ha támogatásra volt szükségük. Az egyszerű elítéltek ritkán mentek (ha mentek egyáltalán) a személyzethez a blokk problémáival, mert az éf-ek ezt büntették. Helyette inkább az éf-ek tanácsát és segítségét kérték, egy hatalomközpontét, amellyel együtt kellett élniük. Az éf-ek egy sor dologról tudomást szereztek az egyszerű elítéltektől, játéklarangról, tiltott szexről, apró lopásokról, tetoválófelszerelésről, szesz-készítésről, fegyverekről és sok egyéb rendbontásról, illetve tervezett rendbontásról (például bosszútervről, az őrség elleni lehetséges támadásról). Az őrség ezen tudás birtokában megelőző intézkedésekre vált képessé, azaz meg tudta előzni a bűnözést. Nem minden blokkfelelős volt informátor is egyben.

Az elítéltek is negatívan válaszoltak bizonyos undorító viselkedésre vagy helyzetre. Az emberek többsége nem hős, tartózkodik attól, hogy maga cselekedjen. A polgárok gyakran azért is a rendőrséget hívják, mert a szomszéd hangosan rádiózik, vagy a kutyája sokat ugat, és nem fordulnak közvetlenül a szomszédhoz. A mi elítéltjeink hasonlóképpen tettek. Ők az éf-eket értesítették a különböző szabálysértésekről (különösen azokról, amelyek őket valahogy megrémítették), mert tudták, hogy a probléma meg fog oldódni saját fellépésük vagy valamiféle hivatalos beavatkozás nélkül is. Az éf-ek általában gyorsan cselekedtek, amikor problémát oldottak meg. Például az egyik elítélt szólt a blokkja éf-jének, hogy a cellatársa szexuálisan zaklatja. A panasz kivizsgálása után az éf-ek megoldották a problémát, megverték a szexuálisan toladó elítéltet, és a személyzet egyetértésével más blokkba helyezték át. Egy másik blokkból az egyik elítélt panaszt tett az éf-nek, hogy a cellatársa megrémítette őt a lámpaizzó kicsavarásával. Az éf-ek egy csövel fejbe verték a viccelődő elítéltet, és megfenyegették, hogy másik blokkba helyeztetik. A viccmester megértette a figyelmeztetést.

Az elítéltek nem voltak mindig őszinték, néha bosszúból hamisan tettek bejelentést. Például, egyes elítéltek azokról tettek bejelentést, akiknek a megbüntetését vagy más

blokkba történő áthelyezését kívánták. Voltak olyan elítéltek, akik dugárut helyeztek el-lenségük cellájába, és bejelentették őt az éf-eknek. Előfordult, hogy elítéltek hamis infor-mációt adtak az éf-eknek más elítéltekről. A besúgás ezen változatait „sószórásnak” „be-keretezésnek” hívták. Ugyanakkor a bosszúinformáció ritka volt, mert az éf-ek nagyon utálták ezt a trükköt, és szigorúan megbüntették a leleplezett rágalalmazót. Aki bármiféle hamis információt adott, vagy becsapta az éf-eket, az nagyon veszélyes játékot űzött. Ha leleplezték, megverték. Az éf-ek (az őrséghez hasonlóan) mérlegelték és ellenőrizték az informátorok híreit, megvizsgálták motívumaikat, és figyelembe vették az informátor és az információ tárgya közötti viszonyt, mielőtt tettek volna valamit.

Egyes egyszerű elítéltek azért jelentettek szabálytalanságokat az éf-nek, hogy előny-öt szerezzenek, vagy hogy őt megnyerjék maguknak. Például, ha egy elítélt jelentette az éf-nek, hogy valaki fegyvert készített, valamit várt ezért viszonzásul. Az előnyök sok for-májáról szó lehetett, például inassá kiválasztás vagy valamilyen állásjavaslat. Az éf-ek a segítőkész elítélteket gyakran javasolták a személyzetnek munkára a termelőüzemekbe, boltba, mosodába vagy a bemutatóterembe, és ezek a szövetségesek járulékos besúgóként működtek.

Sok egyszerű elítélt csupán trükkös játékként sűgött be más elítélteket. Megterveztek egy forgatókönyvet, információkat adtak, és aztán a háttérbe húzódva élvezték az esemé-nyeket. Néhány elítélt azt mondta nekem, hogy ez a fajta játék az unalmukat enyhítette a többiek számlájára. Az éf-ek az információk többségét hivatalos, rendszeresen dolgozó besúgóktól kapták. Néha azonban, ha a rendszeres csatorna elégtelennek bizonyult, fenye-getéshez folyamodtak, és az egyszerű elítélteket kényszerítették rá az információgyűjtés-re.

Az éf-ek – az őrökhöz hasonlóan – nem lehettek egyidejűleg mindenhol jelen, és ezért besúgókra építettek. Például az éf-ek nem észlelhették a homoszexualitást a cellákban, de a besúgók igen. Bob, egy fő-éf így összegezte a helyzetet: „*A blokkon egy információs rendszer fut keresztül. A problémákat az információ segítségével lehet kézben tartani, ér-kezzen az akár egy besúgótól, akár egy közönséges elítélttől.*” Az éf-i besúgórendszert hi-vatalosan az elítélteket ellenőrző rendszer részének ismerték el, amelyben a besúgók te-vékenysége nem volt hivatalos ugyan, de elvárás volt.

Információgyűjtés a blokkon kívül

Az inasok és az egyszerű elítéltek a börtön egész kiterjedésében dolgoztak, és rend-szeresen tájékoztatták az éf-eket a munkaterületeken (iskolában, kórházban, mosodában, ebédlőben, fürdőben) folyó tevékenységről. Gary, egy fő-éf így írta le ezt a folyamatot: „*Nekünk, éf-eknek megvannak a magunk emberei, és nem foglalkozunk egymás emberei-vel. Ha a teremben jársz, és hallod, hogy valaki azt mondja: ő a anyém, ez azt jelenti, hogy a szóban forgó elítélt valamely éf-nek hűséggel tartozik. A hűségnek vagy lojalitásnak az oka feltehetőleg az, hogy az éf állást szerzett neki valahol, kijuttatta a mezőre vagy a ru-hagyárba. Ezek az emberek lojálisak velem. Én nem magamért helyeztem el őket, hanem a férfiéért (az igazgatóéért), és ők elmondják nekem, ami az adott helyen történik. Ha te nem*

KITEKINTÉS

segítesz nekem, akkor kirúglak. Én elhelyeztem Bruce-t a ruha- és felszerelésraktárban, Bruce az enyém, mert én szereztem neki a munkát. Bruce szól nekem, ha lopják a ruhát, vagy ha az elítéltek többet akarnak szerezni, mint ami jár nekik.”

A rendbontások, összeesküvések és az ilyen tervek nem korlátozódtak az életterekre, és az éf-eknek mindenhol *fülük* volt, ahol elítéltek mozogtak. Következésképpen ők lépeést tartottak az eseményekkel, akárhol történtek is azok, és viszonylag kevés dolog történhetett a tudtuk nélkül.

A kő-k nem voltak elszigetelve ettől a kémhálózattól, mert nekik is voltak besúgóik. A kő-k a börtönfolyosón dolgoztak, és így sok információt gyűjtöttek össze a blokkokon kívüli szabálysértésekről. Információkat szereztek fegyverekről, drogokról vagy a termen át szállított egyéb csempészáruról. A terem a börtön élettere volt, mivel állandóan sok elítélt közlekedett ide-oda. A kő-knek folyamatosan virrasztaniuk kellett a teremben, kívül kellett tartaniuk az illetéktelen elítélteket, és fenn kellett tartaniuk a rendet ebben a képlékeny és robbanásveszélyes közegben. A terem északi és déli része volt osztva, és az északi végén lakó elítélteknek tilos volt a déli végébe menni, és fordítva is. Egyetlen elítéltet sem engedtek a terembe, akinek nem volt erre hivatalos engedélye. A kő-k általában tudták, hogy melyik elítélt a terem melyik végében lakik, és éberren figyeltek a rendbontásra. A teremben az elítéltek illegális közlekedésének megfékezése visszaszorította a csempészárúk mozgását és az általános rendbontást.

A rendszer hatékonysága

Első ránézésre ez a rendszer fáradtságosnak és alkalmatlannak tűnik, mert (látszólag) az éf-ek és a kő-k kémjei egymás gazdáira és az őrkre is kémkedtek, s ezzel zavaros – rend, összhang és jogszerűség nélküli – helyzetet teremtettek. Ezzel szemben a rendszer eredményesen működött, mert az éf-ek és kő-k többnyire tudták, hogy kinek ki a kémje. A gazdák iránti hűség volt a besúgórendszer kulcsfeltétele. Az éf-ek és a kő-k együttműködtek egymással, és általában tudták, kinek az embere hol dolgozik, és az értesülések serkentették a szükséges kommunikációt. Néhány kémen osztottak, több éf (vagy kő) közösen birtokolta. A kémeket nem az őrkökhöz vagy az éf-ekhez mint csoporthoz kötötte hűség, hanem inkább egy éf-hez, vagy azokhoz az éf-ekhez, akik az ő blokkjában dolgoztak, vagy akik szoros felügyeleti viszonyban álltak vele. Ha egy besúgó bajba került, az éf-jétől elvárható volt, hogy a személyzetnél közbenjárjon, hogy az segítsen a besúgót felmenteni vagy a büntetését mérsékelni. Ezek a besúgók nem voltak egészen felmentve a szabályok alól, de fölötté álltak az egyszerű elítélteknek, megkerülhettek bizonyos szabályokat, és enyhébb büntetést kaptak, ha szabályszegésen érték őket.

Az éf-ek és a kő-k fő szervezős szerepe az egyszerű elítéltek viselkedéséről szóló információk összegyűjtése volt, de nem jelentettek minden szabálysértést és szabálysértőt. Átválogatták a szabálysértéseket, és a személyzethez csakis a súlyosakat továbbították. Jerry, egy fő-éfé mondta: „Nézd, mi a férfinak (az igazgatónak) nem jelentünk mindent, ami a blokkban történik. Rosszul venné ki magát, ha rohannék a főirodába⁶, és jelenteném valakiről, hogy hangosan hallgatja a rádiót, vagy antennája van az ágyától az ablakig. Az

igazgató számára ez azt bizonyítaná, hogy én nem tartom ellenőrzésem alatt a blokkot, nem uralom azt. Ez rossz fényt vetne rám.”

Az éf-ek a blokkban a kis vétségeket és szabálysértéseket maguk kezelték. Öt típusa volt azoknak a súlyos vétségeknek (főirodai ügyeknek), amelyekről az éf-ek és a kő-k általában informálták a parancsnokságot.

Főirodai ügyek

Az éf-ek és a kő-k mindenekelőtt és folyamatosan a szökési tervek felderítésén dolgoztak, mert a büntetés-végrehajtás a szökést tekintette a legsúlyosabb vétségnek. Például egy éjszaka, amikor az első szerző szolgálatban volt, az egyik blokkotiszt fűrésznymokat vett észre az egyik cella légterében található csöveken, amelyek a lakóteret a mennyezeti ventilátortól elválasztották. Ha egy elítélt meg tudta volna állítani a ventilátort, akkor fel tudott volna mászni a tetőre, és talán meg tudott volna szökni. Amikor az ügyeletes tiszt megérkezett a nyomok megvizsgálására, összehívták a blokk éf-jeit, és megkérdezték őket, mit gondolnak a helyzetről. Az éf-ek tudták, hogy nincs fűrészpenge a blokkban, és kétségbe vonták, hogy a két gyanúsított elítélt olyan típusú volna, aki szökésre készül. Valószínűsítették, hogy a cella előző lakói lehettek a tettesek. Az éf-ek mindenesetre segítettek néhány órnek (köztük a szerzőnek) átkutatni az elítéltek holmiját a fűrészt után. Semmit nem találtak, és mindenki mehetett vissza aludni.

A második esetben az éf-ek tájékoztatták a parancsnokságot az elítéltek *homoszexuális viselkedéséről*. A parancsnokság szigorúan kezelte ezt a magatartást, mivel a homoszexualitás gyakran eredményez féltékenységet, verekedést, veszekedést, bosszút, szurkálást, és a prostituáltak adásvételével is járhat. A homoszexualitás beleütközött a börtönnek mind az erkölcsi, mind a jogi rendjébe. Az őrség morálisan konzervatív volt, megvetette a homoszexualitást, és mind hivatalosan, mind másképpen szigorúan büntette is azt. Az éf-eknek nagy gyakorlatuk volt ezen tiltott viselkedés felderítésében. Például egy éjszaka, amikor a szerző a harmadik váltásban volt (21.45-től 5.45-ig), a 13. blokk fő-éf-je értesített egy kapitányt, hogy egy közismert homoszexuális a második soron idegen cellába ment be. *„Én csatlakoztam az ügyeletes tiszthez és a fő-éf-hez. Nesztelenül végigjogosontunk a gyalogjárón, és tetten értük az elítélteket. Mindkettőt megvádolták és megbüntették.”* Az éf-ek ügyeltek arra, hogy az elítéltek csakis a saját cellájukba térjenek vissza, és ne valaki máséba. Ezzel a lopásokat is a minimális szinten tartották.

A harmadik esetben az elítélthálózat szólt a személyzetnek azokról az elítéltekről, akik *erőszakkal kényszerítettek más elítélteket előny fizetésére, homoszexuális aktusra vagy a holmijuk átadására*. A zsarolást vagy az erőszakot szigorúan ítélték meg, mert bűnözésre vezethetett, és mert a börtönnek törvényben előírt kötelessége volt megvédeni az elítélteket a kizsákmányolástól és a fizikai bántalmazástól. Ezeket a problémákat a legtöbb esetben a blokkon belül, informálisan kezelték (figyelmeztetéssel). Ha a cselekmény folytatódott, a vétkes elítéltet általában megverték („ellátták a baját”), és jelentették a személyzetnek. A személyzet tagja a vétkest általában néhányszor pofon vagy gyomron vágta, és másik blokkba költöztette.

A negyedik esetben az éf-ek és a kő-k informálták a parancsnokságot a *drogforgalmazásról*. A drog becsempészése nagyon nehéz volt, de néha kis mennyiségben előfordult. Az elitélthálózat ezt a cselekményt a minimális szinten tartotta, és segített a parancsnokságnak leleplezni a drogügyleteket. Például egy fő-éf és egy kő értesítette a parancsnokságot, hogy az egyik elitélt, aki kint, a farmon dolgozott, marihuánás cigarettával látott el egy blokkot. Megszervezték, hogy az elitéltet elkapják a szállítmányával együtt. A következő napon, amint a munkából megjött, az ügyeletes és egy másik őr megállította, és átkutatta. Marihuánát azonban nem találtak. Később úgy hallottam, hogy a kereskedő szüneteltette a szállítást, mert tudta, hogy figyelik.

Az éf-ek és a kő-k egy drogot forgalmazó őrt is bejelentettek a személyzetnek. Egy fő-éf rendszeresen csábította a tisztet, különösen az újoncokat arra, hogy drogot csempésszenek be az intézetbe. Ha a tiszt beleegyezett, és néhányan így is tettek, akkor erről informálták a parancsnokságot, és tervet készítettek a gyanútlan tiszt elcsípésére. Azt a tisztet, akit az elitéltek számára drog (vagy egyéb tiltott termék, például pornográfia) szállításán érték, azonnal elküldték. Az éf-ek egy blokkban még segítettek is a személyzetnek tetten érni egy tisztet, akit egy elitélttel fenntartott homoszexuális viszonytal gyanúsítottak. Ezt a tisztet azonnal leszerelték.

Végül az éf-ek és a kő-k értesítették a személyzetet azokról az elitéltekről, akik fegyvert, kiváltképp kést készítettek, birtokoltak vagy árusítottak. A fegyveres elitéltek fokozott és fizikai veszélyt jelentettek a tisztokra és az elitéltek hálózatának tagjaira. Egy nap John, a 18. blokk fő-éf-je bejött a főirodába, és elmondta a kapitánynak, hogy az ő blokkja első sorának nyolcadik cellájában egy kés van. Két tiszt, két éf és a szerző átkutatta a cellát, és egy késpengét talált az első priccs és a fal közé rejtve. A fegyver tulajdonosát fegyelmi kihallgatásra vitték, tizenöt nap különzárkát kapott, és egy másik blokkba költöztették. Szokás volt, hogy az éf-ek segítettek az őröknek átkutatni a gyanúsított elitéltek celláját, mert ők ismerték a trükköket és a helyeket, ahogy és ahová az elitéltek el szokták rejtetni a fegyvert. Egy másik alkalommal egy kő szólt a szerzőnek, hogy egy elitéltnél, aki éppen távozott az étkezőből, egy kés van, a bokájához dugta. Átkutatták a gyanúsítottat, és egy kis, házi készítésű kést találtak nála. A kő később elmesélte a szerzőnek, hogy az egyik besúgója látta, amint az elitélt a bokájához erősíti a pengét, mielőtt az ebédlőbe készülve elhagyta a blokkot.

Az információ irányítása

Az információ nem mindig a szolgálati úton haladt. Bár az inasok és az egyszerű elitéltek közvetlenül mindig az éf-eknek és kő-knek jelentettek, ez utóbbi elitéltek csakis annak a tisztnek (őrmesternek, hadnagynak, kapitánynak, őrnagynak) adtak tovább információt, akivel személyes kapcsolatuk volt. Egyes őrök kevés elitéltben bíztak, ha bíztak valakiben egyáltalán, és ezért kimaradtak az információs folyamatból. Mások, akik kellő következetességgel és a józan észnek megfelelően kezelték a kényes információkat, elnyerték az elitéltek elitjének bizalmát, tisztelt személyekké váltak, és félték tőlük. Az elitéltségű aktívan keresték a kapcsolatot az ilyen tisztekkel. Ezek a tisztak naponta tá-

jékoztatást kaptak saját kémeiktől az eseményekről. Sok kém olyan hűséges volt saját, külön állományi tagjához, hogy annak távolléte esetén a személyzet más tagjának nem adott információt.

A személyzet azon tagjai, akik számára a börtönben egy elítélthálózat dolgozott, előnyben voltak a problémák előre látása és kezelése terén. Valahogy az az ironikus helyzet alakult ki, hogy az elítélteknek lehetőségük volt helyzetbe hozni a tiszteket és közvetlen hatást gyakorolni előléptetésükre.

Néhány tiszt gyakran olyan speciális állásokba juttatta saját kedvenc éf-jét vagy kő-jét, amelyeket csakis a személyzet tagjainak támogatásával lehetett elnyerni. Ezekben az állásokban a gyanúba keveredett elítéltek vagy tiszték megfigyelése vagy törbe csalása, a szabálysértések (vagy ilyen szándékok) bizonyítékainak összegyűjtése volt a feladat. Ez a speciális beosztás igen szoros, szimbolikus kapcsolatot teremtett a személyzet adott tagja és az elítélt között, ami néha kölcsönös bizalomná és barátsággá fejlődött. Néhány elítélt olyan fanatikusan hitt saját hűségében, hogy nyíltan kimondta: ő megölne egy másik elítéltet a saját tisztje parancsára.

A besúgás leplezetlen rendszere

A börtönfilmek besúgóitól eltérően az éf-ek és a kő-k nem titkolták, hogy ők spiclik. Megszokott látvány volt, hogy egy elítéltügynök a többi elítélt jelenlétében jelentette az őrnek egy másik elítélt szabálysértését. Egészen természetes látvány volt, hogy az éf-ek és a kő-k saját tisztjüket kísérgették, mert annak szolgálati körútjához társaságként vagy testőrként csatlakoztak. Amikor az elítéltügynök saját tisztje társaságában volt, nyíltan tájékoztatta őt arról, mi folyik az adott blokkban vagy munkahelyen. Nem rejtették a bejelentő-bejelentett viszonyt, és amikor egy tiszt motozást tartott valamely elítélt cellájában, az áldozat többnyire tudta, hogy ki adta az információt róla a személyzetnek. Akár azt is mondhatnánk, hogy az éf-ek és a kő-k nem voltak besúgók, hiszen hivatalosan, szándékosan és nyíltan dolgoztak a személyzet számára. Folytatva ezt a gondolatmenetet, igazi besúgók csakis az éf-ek és a kő-k informátorai, vagyis egyszerű elítéltek voltak. Ezeket az elítélteket a többi elítélt enyhén szólva megbélyegezte, de ritkán büntette meg, mert minden elítélt félt az éf-ek jelenlététől és dühétől.

Bár a börtönt behálózta az információáramlás, a főiroda volt e tevékenység központja. Ezt az irodát szándékosan távol helyezték el a főfolyosótól, ez volt a színtere az éf-ek és a kő-k üzleteinek, itt folyt az információs jelentések és az akciótervek megbeszélése. Az irodát két részre osztották, az első részben (a folyosótól távol) kaptak helyet az elítélt könyvelők, a hátsó részben pedig két asztal volt a kapitányok és az őrmagyok számára. A fegyelmi tárgyalásokat a hátsó részben tartották, ahol az olyan büntetéseket osztották ki, mint verés, ökölcsapás, rúgás, taposás és botozás.

Itt tartotta a parancsnokság és az elítéltőrség a kapcsolatot, itt szervezték meg a napi tennivalókat. Napközben az éf-ek és a kő-k eljöttek meglátogatni elítélt könyvelő barátikat, találkoztak a rangidős örökkel. Ebben az irodában az örök és az elítéltügynökök együtt kávéztak, dohányoztak, megvitták a sporteseményeket, viccelődtek, csevegtek, ug-

ratták egymást, verekedtek, és falatoztak a börtön kantinjából. Valahányszor egy kapitány, őrnagy vagy igazgató bejött, az elítéltek (néha nyolc-kilenc is volt), ha ültek, felálltak, és köszöntek. De a lényeg nem a tréfa, nem a játék volt. Ezek az elítéltek naprakész információval rendelkeztek mindarról, ami készült, különösen ami a főiroda szándékai szerint készülöben volt. Ezek az elítéltek egész nap megszakítás nélkül jöttek és mentek, ki és be. Az éf-eknek és a kő-eknek ide szabad bejárásuk volt. A közönséges elítélt viszont nem léphetett be a főirodába, különösen hivatalos indok nélkül nem. A besúgók egyik státuszszimbóluma volt, hogy kapcsolatban álltak ezzel az irodával és az őrkkel.

Az informátorok fizetsége

Skolnick (1966, 124) összeállításában a rendőrségi besúgókról állítja, hogy „*az informátor és az informált közötti viszony egy csereüzlet, amelyben mindkét fél meg akar szerezni valamit a másiktól valamely kívánatos árucikk átengedése fejében*”. A éf-ek és a kők hasonlóképpen viszonzást vártak a szállított információkért, például egy jó munkakört.

Kiemelt helyzetük és befolyásuk mellett az éf-ek és a kők egy sor egyéb kiváltságot is kaptak, amelyek a helyzetükből fakadtak, és meg is határozták azt. Ezek közül néhány kiváltság viszonylag csekély volt, a börtönviszonyok között azonban felértékelődött. A kiváltságok közé tartozott például az olyan kis előny, mint speciális feliratú ruha, a stepelt zöld kabát, miközben az egyszerű elítéltek rosszul szabott fehér kabátot viseltek. Néhány éf-nek akváriuma vagy állata volt, macska, bagoly, nyúl, teknős. Az éf-ek cellablokkjának ajtóit ritkán voltak zárva, az éf-ek szabadon mozoghattak a blokkban, és fogadhatták barátaik vagy homoszexuális partnereik látogatását. Ez utóbbiak nem fenyegetés vagy erőszak hatására vállalták szexuális szerepüket, hanem önként, hogy osztozhassanak a javakból. A fő-éf-ek a teremben járkáltak, és sok időt töltöttek a főirodában vagy akörül.

Továbbá az éf-ek ehettek, amikor csak akartak, egyetlen étkezési időszak alatt kétszer-háromszor is. E kivételes szabadság részben abból eredt, hogy az éf-ek és a kők a nap huszonnégy órájában „ugrásra készen” álltak. Ezzel együtt mindezt ők is és a többiek is különleges kiváltságnak tekintették. Ezek az elítéltek fegyvert hordhattak maguknál önmaguk és az őrség megvédésére. Ezek a fegyverek, husángok, kések, csövek, gumibotok, bokszeresek és kalapácsok, általában rejtve voltak. Egy sajátos kiváltság volt: a büntetések alóli viszonylagos mentesség. Például, ha verekedés kezdődött egy éf (vagy kő) és egy másik elítélt között, akkor a nem éf-et zárták magánzárkába néhány éjszakára, vagy cellafogságba tíz napra, az éf legfeljebb dorgálást kapott, de többnyire még azt sem. Ez a megkülönböztetett bánásmód annak belátásáról tanúskodik, hogy „az éf-ek vigyáztak az üzletre”. Az éf arra is felhasználta befolyását, hogy rávegye az igazgatót, elnézően bánjon a besúgóival, ha azok az igazgató szolgálata érdekében fegyelmi vétséget követtek el. Röviden, az éf-ek és a kők élete könnyű volt. A többi elítélt utálta az éf-eket és a kőket pozíciójuk és kiváltságaik miatt, de félték is tőlük, irigyelték és tisztelték őket.

Az éf-ek, kők és tiszték közti viszony személyes síkon átment egyszerű „valamit valamiért” előnyök cseréjébe. Vagyis a parancsnokság felső szintjének tagjai a kedvenc éf-

eket és kő-eket keresztnevükön szólították. Néha a fő-éf szavát többre becsülték, mint a tömbtisztét. Így a személyzet tagjai és az elítéltügynökök közötti helyzeti különbség csökkent. Egy felügyelő leszögezte: „Ezek a fickók (éf-ek és kő-k) jó ideig itt lesznek, és ők jobban ismerik az irányítást, mint mi. Én nem állhatok e tisztnek valamelyikének szolgálatába, tudja, milyenek ezek, késnek, lusták, extra szabadnapot akarnak, vagy csak hogy ne árulják be őket. Az ördögbe is, rájuk van szükség, az éf-ekre és kő-kre.”

Az elítéltek egyes csoportjainak ilyen megkülönböztetett kezelése feszültséget és erkölcsi leépülést váltott ki sok alacsony rangú tisztben, súlyos zavart okozott az őrszemélyzet, különösen a gyenge örök között.⁷

Az elítéltek, az információ és a közösségi ellenőrzés

A börtön személyzetének elsődleges kötelessége, hogy fenntartsa a rendet és megelőze a szökést. Bár a Johnson Intézet szögesdrót kerítései, reflektorai, riasztórendszere, külső őrudvara és szigorú elszigeteltsége csökkentette a szökés és a csoportos rendbontás lehetőségét, az elítéltek közösségének átláthatóvá tétele és megosztása a rend megelőző jellegű ellenőrzését és szabályozását tette lehetővé. A falak, a kerítés, a riasztás a védelem utolsó vonala volt, és egyúttal szimbóluma is a közösségi ellenőrzésnek. A személyzet fegyverei, a könnygáz, a lá-zadás elleni felszerelés szintén utolsó láncszeme volt az ellenőrző eszközök láncolatának, ugyanis használatuk nem volt gyakori. A börtön őrsége a rendőrtisztekhez hasonlóan ritkán használt fegyvert a rend fenntartásához.

A rend mindennapi fenntartása a Johnsonban az elítéltek elitjével való együttműködésen, a besúgók rendszerén és az egyszerű elítéltek terrorizálásán alapult. Az egyszerű elítéltek állandó felügyelete és terrorizálása megakadályozta, hogy az önvédelemhez szükséges szolidaritás és a szervezett ellenálláshoz szükséges összetartás kialakuljon közöttük. Bár az egyszerű elítéltek atomizálva voltak, mégis szervezett és szabályozott körülmények között éltek. A személyzet ereje, hatalma és jelenléte az egész intézményben érvényesült.

Az elítéltügynökök szerepét és kilétét nem titkolták, és ők nem szenvedtek stressztől vagy személyiségi problémáktól. Bár a közönséges elítéltek egymás között, titokban „kutyáknak” nevezték az éf-eket és kő-eket, mégis, minden esetben kerülték a fizikai konfliktust a „kutyákkal”. Hiányzott a befolyás, az erő, a tekintély és a szervezetség ahhoz, hogy az éf-eket és a kő-eket megbélyegezzék, vagy hogy a szerepüket devianciának minősítsék (Lofland, 1968). A deviancia minősítésének mellőzése azt jelentette, hogy amikor valakit helytelen cselekedetnek értek, és az éf-ek és a kő-k ezt bejelentették, ő ezt nem minősítette helytelennek. (Lásd Matza, 1969, 148–9.) A Johnsonban az informális eszköz volt az ember státusának és jólétének megerősítéséhez. Az elítéltügynökök félig személyzet voltak, nyíltan az őrség oldalára álltak, és védtek őket. Ahogy az egyik blokkfelelős mondta: „Büszke vagyok arra, hogy a férfinak (igazgatónak) dolgozom, mert én tudom, hogy ki vajazza meg a kenyeremet.” Ők azzal racionalizálták saját besúgói tevékenységüket, hogy az egyszerű elítélteket leszólták, nem vették emberszámba, szemétnek, született vesztesnek

minősítették őket. Lenézték saját egyszerű elítélt besúgóikat is, bár ez utóbbiak azért többnyire mentesültek a büntetések alól.

Az őrszemélyzet arra használta ezt a besúgórendszert, hogy beeláthasson az elítéltek megbe, és így megelőző lépésekkel elháríthassa a börtön biztonságának olyan megsértéseit, mint a szökés, gyilkosság, nemi erőszak, drogos csoportok, tömeges rendzavarás (zendülés), uzsorázás, védelmi pénz, lopás és faji diszkrimináció. A tiszteket, akiket az elit támogatott, ritkán sértették vagy támadták meg, és soha nem ejtették túsul vagy ölték meg őket. Ez a totalitárius rendszer látszólag teljesen lerontotta a közönséges elítéltek (mind az egyének, mind a csoportok) esélyeit arra, hogy közös véleményükkel, tiltakozással vagy bűnözéssel közösséggé szerveződjenek. Azok az egyszerű elítéltek, akik értették, követni tudták ezt a rendszert, általános védelmet kaptak, és egyedül maradtak. Ez a megelőző rendszer olyan hatékony volt, hogy csupán két elítéltgyilkosság és egy zendülés történt 1972 és 1982 között.

A beszervezett kémek agresszív felhasználása problémamentes volt. E rendszerben az egyszerű elítéltek személytelenek voltak, állandó félelemben, magányosságban, elszigeteltségben és stresszben éltek. Soha nem tudták, mikor ellenőrzik őket, vagy mikor büntetik meg őket egy másik elítélt bejelentése alapján. Az éf-ek és a kő-k nem voltak eleve védettek a rosszakaratú egyszerű elítéltek esetleges hamis vádjaival szemben. Az állomány rendszerint a szövetségesei oldalára állt. Egy éf „felszerelt” valamely elítélte (például kést rejtett el a cellájában, amíg a lakók munkában voltak), és aztán jelentette a személyzetnek. Minden egyszerű elítélt gyanúsított volt, de néha még az alacsonyabb rangú őroket is elmarasztalták, csupán egy fő-éf szavai alapján. Továbbá egy szövetségi bíró, Ruiz V. Estelle (1980) azt állította, hogy a texasi bv. intézetben a börtönellenőrzés ezen formája a haladó pönológia szerint korrupt és deviáns. A Johnson Intézetben a besúgórendszer megszűnt, és a személyzet többé nem alkalmaz éf-eket és kő-eket (lásd Marquart, 1984).

Következtetések

Ez a tanulmány az idősebb visszaesők börtönében egy besúgóprivilegizáló rendszert vizsgál. A Johnsonban a hivatalos informátorok, akiket „épületfelügyelőknek” (éf) és „kapuőröknek” (kő) hívtak, az állomány számára dolgoztak, és nyíltan együttműködtek azal. Ezek a besúgók a legagresszívebb, idősebb és a bűn területén járatosabb elítéltek voltak. Nem tekintették őket deviánsnak, nem voltak kirekesztve. Ellenkezőleg, ők további besúgókat alkalmaztak, és a személyzet segítségével ezeket a szövetségeseket munkahelyekre, feladatokra helyezték el a börtönben. Az egyszerű elítéltek és az alacsonyabb rangú őrok viselkedése állandó ellenőrzés alatt állt. Így a személyzet szinte mindenről tudott, ami az intézményben történt, megelőző ellenőrzést működtetett, és ezzel sok bűncselekményt, szökést, zavargást előzött meg.

Az egyszerű elítéltek az elítéltőroket „patkányoknak” nevezték. Azonban hiányzott a befolyásuk, tekintélyük és erejük ahhoz, hogy ilyennek is minősítsék és meg is bélyegezzék őket, hogy a kő-k és éf-ek szerepét deviánsnak minősítsék. Az éf-eknek és kő-knek

kiválasztottak csoportja nem volt deviáns kategória, hanem a személyzetet szolgáló elítélteknek egy elit testülete volt. Ezen a rendszeren belül deviáns kizárólag az egyszerű elítélt és az alacsonyabb rangú őr volt. Ezen két csoport a börtönön belül stigmatizált volt, és deviánsnak minősült a személyzet és annak elítéltügynökei szemében. A haladó pönológia és a reformgondolkodású polgárok szemében ez az egész rendszer deviáns volt, embertelen és korrupt. Bár a cikkben leírt rendszer nem általános, mégis feladja a leckét, hogy megnézzük, vajon más börtönök személyzete együttműködik-e, és ha igen, hogyan az elítéltek elitjével a közösségi rend fenntartása érdekében. Az eddigi börtönvizsgálatok bizonyos informális szövetséget mutattak ki a börtön személyzete és az elítéltek elitje között. Ez a szövetség azonban börtönről börtönre széles skálán variálódott.

James W. Marquart – Julian B. Roebuck

Fordította: Erdős István

Jegyzetek

1. A besúgók gyűlöletének előképe talán a Stalag 17 (1952) filmben található, ahol William Holdent hamisan megvádolták azzal, hogy a második világháború idején egy német hadifogolytáborban besúgó volt.

2. Informátorok alkalmazása a rendőri munkában, különösen erkölcsrendészeti és droügyekben már jól dokumentált. Lásd Greene, 1960, Skolnik, 1966, Westley, 1970.

3. Johnson álnév.

4. Az épületfelügyelő- és kapuőrrendszer alaposabb elemzését lásd Marquart, 1983

5. Az osztályozóbizottság által használt formát vagy módszert nem ismerjük pontosan. De ez a bizottság elsősorban biztonsági emberek-

ből állt, és nekik bizonyosan döntő szavuk volt a kiválogatási folyamatban.

6. A főiroda, a főnök, az őrnagy irodája (Major's Office) egyszerűen egy hivatali terület, ahol a rangidős tisztek (tiszthelyettesek, hadnagyok, kapitányok, őrnagyok, ezredesek, igazgatók) a fegyelmi kihallgatásokat és az egyéb börtönügyeket intézték.

7. A gyenge öröket az elítéltek könnyen megfélemlítették (bántalmazták), ők nem tudták vagy nem akarták kikényszeríteni a rendet, nem merték szétválasztani a verekedőket, nem merték megütni az elítélteket, és mind a többi őr, mind a többi elítélt semmibe vette és kinevette őket.

Felhasznált irodalom

Bettelheim, B. (1943): Individual and mass behaviour in extrem situations. *Journal of Abnormal and Social Psychology*

Charriere, H. (1970): Papillon. New York, Basic Books. (Magyarul: Pillangó)

Clemmer, D. C. (1940): The Prison Community. New York, Holt, Rinehart and Winston

Greene, E. (1960): War on the Underworld. London, John Long

Johnson, E. H. (1961): Sociology of Confinement: Assimilation and the prison „rat”. *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*. 51, 528–533.

Lofland, J. (1969): Deviance and Identity. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall

Marquart, J. W. (1984): The Impact of Court-Ordered Reform in a Texas Penitentiary: The Unanticipated Consequences of Legal Intervention. Paper presented at the Southern Sociological Society Annual meetings in Knoxville (April)

Marquart, J. W. – B. M. Crouch (1983): Coopting the Kept: Using Inmates for Social Control in a Southern Prison. Paper presented before the American Society of Criminologists Annual meetings in Toronto

Matza, D. (1969): Becoming Deviant. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall

McCleery, R. (1960): Communication patterns as based of systems of authority. In: Theoretical Studies in Social Organisation of Prison. New York, Social Science Research Council

Ruiz V. Estelle, 503 F. Supp. 1265 (S. D. Texas), 1980

Schrag, C. (1954): Leadership among prison inmates. American Sociological Review, 19, 37–42.

Skolnick, J. H. (1966): Justice Without Trial, Law Enforcement in Democratic Society

Sykes, G. (1958): The Society of Captives. Princeton, NJ, Princeton University Press

Szolzenyicin, A. I. (1975): The Gulag Archipelago II. New York, Harper and Row. (Magyarul: A Gulag-szigetcsoport)

Westley, W. (1970): Violence and the Police. Cambridge, MA, MIT Press

Wilmer, H. A. (1965): The role of a „rat” in prison. Federal Probation 29 (March), 44–49.

BÖRTÖNÜGY

MAGYARORSZÁGON

Kapható a terjesztő két könyvesboltjában, a Justitia Könyvesboltban (V., Szerb u. 21–23.) és a Jurátus Könyvesboltban (VIII., Szentkirályi u. 20.) és valamennyi nagyobb vidéki és budapesti könyvesboltban.

Ára: 1700 forint.

Megrendelhető közvetlenül a kiadótól is: BVOP Sajtóiroda (1054 Budapest, Steindl Imre u. 8., telefon/fax: 312-0090), ez esetben utánvétellel szállítják.

Börtönoktatás

Finkey Ferenc az észak-amerikai büntetőjog javító, átalakító nevelési eszméjét nemcsak pozitívan értékelte, hanem követendőnek is találta azt. A Reformatory, a fogház és a javítóintézet kombinációja formailag, külsőleg fogház, tartalmilag és célját tekintve azonban valódi nevelőintézmény.

Hazai törekvések

A gyermekek és a „fiatalkorú” (12–18 éves) bűnelkövetők közül az elhagyottak vagy züllöttek nevelésére szolgáló intézetek eddigi hivatalos nevéből a „javító iskola” (reform school) kifejezésből is elhagyják legújabbban a „javító” jelzőt, azt akarván a köztudatba bevésni, hogy a gyermekekkel és fiatalokkal kapcsolatban, ha büntetést követnek is el, az igazi cél, a legfontosabb vezérelv csak a nevelés.¹ Ezen a ponton kap jelentőséget a fiatalkorúak büntetés-végrehajtása során az oktatás és nevelés mint intézményes tevékenység.

Eötvös József szépirói tevékenysége mellett aktív politikai tevékenységet is végzett. A szabadságharc jeles személyisége 1848-ban az első magyar kormány tagja mint vallás- és közoktatásügyi miniszter.

A társadalmi haladásért végzett közéleti tevékenységéhez kapcsolódik a büntetőjogi tevékenysége is. *Jeremy Bentham* hatása alatt állt, amely a büntetési rendszer álláspontjában tükröződik. *Eötvös József* és *Lukács Móricz* a *Fogházbüntetés* című büntetés-végrehajtási munkájában jelentős szerepet kap a nevelés jelentősége, a nevelői tevékenység hatékonysága. Az erkölcsi javítás szűkebb és tágabb értelmezését fogalmazza meg. A szűkebb értelemben vett erkölcsi javítás nem

több annál, hogy az elítélt a szabadulása után törvénytisztelő polgárrá válik, a normák betartására ügyel. A tágabb értelemben vett nevelés az előző állapoton túlhalad, a belső erkölcs javítást jelenti. Lényege, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatt az elítélt „jóra való emberré váljék”, belsőleg a gonoszság helyett az erények érvényesüljenek.² Nem a külső, a látványos eredményre helyezik a hangsúlyt, hanem egészen lelkiismereti kérdéssé teszik a belső megtisztulást. (Ilyen lelki tényező *Dosztojevszkij*nél ismerhető fel.) Álláspontjuk szerint az elítélt nem válhat hasznos polgárrá, „ha a büntetés alatt vissza nem szerezte a lelke tisztaságát”.³

Figyelemre méltó és jó szándékú törekvést jelez a büntetőjogi szabályozást előkészítő 1843. évi törvényjavaslat. A javaslatnak sok érdeme van, ezek közé tartozik az is, hogy az oktatás és nevelés hangsúlyozott szerepet kap benne. Indítvány tétel, hogy a felállítandó kerületi börtönök székhelyén „javító iskola” létesíttessék, melyben a fiatal, talán legcélszerűbben a 16-ik életévüket meg nem haladott egyének az intézet nevének megfelelő bánásmód mellett taníttassanak.⁴

Az 1843. évi törvényjavaslat törvényerőre nem emelkedett, de a szándék egyértelműen pozitív törekvést mutat. A szabályozás ügye azért sem haladt előbbre, mert az osztrák büntető törvénykönyv hazánkban való al-

kalmazásáig, 1852-ig az ítélkezés alapja – a szórványos összefüggéstelen törvénycikkek-től eltekintve – a *szokásjog* volt. 1848-ig a rendi alkotmányból következően nemcsak a törvényhatóságok, de a földesurak is gyakoroltak büntető igazságszolgáltatást. A csekélyebb ügyekben az úriszékeken „intézkedtek”. Ebből következően eléggé patriarchális volt nemcsak az igazságszolgáltatás, hanem a büntetés végrehajtása is.

Az *első hazai javítóintézetek* (1844, Aszód; 1886, Kolozsvár; 1890, Rákospalota stb.) felállítása után a kormányzati szervek arra törekedtek, hogy a beutaltakat kiképzésben és nevelésben részesítsék. A Királyi Javító-intézetek Alapszabályainak 38. pontja értelmében a javító intézet minden növendéke tanköteles. A fiújavító intézetekben az iskolai tanítást az igazságügy-miniszter 47 065/1981. számú rendeletével meghatározott tanterv és iskolai rendtartási szabályok szerint kell végezni. A leányjavító intézetekben pedig a tananyag azonos az 1868. évi XXXVIII. tcz. elemi népiskolák számára megállapított tananyaggal. Az intézeti iskolai oktatást olyan teljességgel szervezték meg, hogy például, többek között, a királyi javítóintézetek ipariskoláinak szervezeti szabályzatát is elkészítették.⁵

A *fiatalkorúak első kerületi fogháza* (1905), a Kassai Kerületi Fogház fogházrendtartása szerint az iskolai oktatás szempontjából a fiatalkorúakat három csoportba osztották: az ími, olvasni és számolni tudókra, akik ismétlődő oktatásban részesültek, hetenként egy alkalommal; az analfabétákra, akik csak olyan rövid időre vannak elítélve, hogy ími, olvasni és számolni nem tanulhatnak meg. Ők csak olvasni és a nevüket aláírni tanulták meg; az analfabétákat, akiket hosszabb időre ítéltek el, azokat, heti 6 órában, megtanították ími, olvasni és a négy alpművelettel számolni.⁶

A századeleji kriminálpedagógiai álláspont szerint is a büntetési cél a javítás, amelyen elsődlegesen erkölcsi javítást értenek. „A nevelést azonban, mint a fiatalokorú elkövetőkkel szemben a legfőbb és voltaképpen egyetlen célt azért kell hangoztatnunk, mert a fiatalkorúak fiziológiai szempontból is még nemcsak rászorulnak a testi, értelmi és erkölcsi edzésre, de ezt a szükséges fejlesztést, a nevelést tőlük nincs jogunk és okunk megtagadni azért, mert büntettet követtek el. A kultúrálam, amely a népnevelést kötelezőnek tekinti, köteles különlegesen gondoskodni a bűn útjára tévedt gyermekek és ifjak felneveléséről, nemcsak emberiségéért, de elsősorban közbiztonságáért, mondhatnók önvédelmi szempontból, mert ha az ily rosszerkölcű, elhagyott, vagy már a züllés útjára került fiatalokat engedjük neveletlenül felnőni, vagy éppen a felnőtt büntetettekkel együvé zárjuk őket a rendes fogházakba, ez esetben a kétszerkettő négy bizonyosságával a fiatal bűnösök legnagyobb részéből igazi büntetettek fognak kifejlődni, akiket pedig okos, helyes neveléssel még szinte megközelítő biztonsággal meg lehetett volna mentenünk.”⁷ Ebben az erkölcsi megítélésű, speciálisan prevenciószorgatású, de alapvetően a speciális intézménynek, a fiatalkorúak fogházának fontosságát hangsúlyozó gondolatsorban a társadalomvédelmi törekvés is benne foglaltatik.

A fiatalkorúak büntetésére vonatkozó átfogó szabályozás alapelve a javítás, nevelés. Az 1913. évi VII. törvény miniszteri indokolása egyértelművé tette a törvényelőkészítők szándékát: „Minthogy kevés kivétellel minden emberben megvan a lehetőség, hogy jókor kezdett, kellő gondozás mellett testileg egészséges, értelmileg művelt és erkölcsileg erős legyen: e lehetőséget valósággá, virtuális erővé kell kifejleszteni a veszélyeztetett gyermekekben és fiatalkorúakban is. ... A

gyermeket és fiatalkorút egyaránt nevelni kell, akár normális viszonyok között él, akár erkölcsileg veszélyeztetett vagy züllesnek indult, akár pedig bűncselekményt követett el.”⁸

Nemzetközi eredmények

Már a múlt században az európai országok különböző börtönrendszereire együttesen jellemző az a törekvés, hogy a börtönéletben fontos szerepet töltött be az elítéltek javítása, nevelése, ami összekapcsolódott az oktatással. Az európai országok nagy része és az Egyesült Államok jelentős lépéseket tettek a fiatalok büntetés-végrehajtása során a nevelés hatékonysága érdekében. Például a müncheni fogházban – az igazgatójáról elnevezett – *Obermayer-féle rendszerben* fontos nevelési eszközként iktatták be a letartóztatottak oktatását. Az oktatás célja pedig – értelmzésükben – a becsületérzet felkeltése.

A fiatalok szabadságvesztésének végrehajtása alatti nevelésre, oktatásra irányuló törekvések a szigetországban sem voltak újkeletűek. Angliában már a XIX. század közepén, a fokozatos börtönrendszerek kialakításakor kiemelt feladatként kezelték az elítéltek oktatását. Az oktatás elsődleges célja volt, hogy az elítéltek elemi iskolai tanulmányainak hiányát pótolják. A képzés színvonalát kívánták emelni azzal is, hogy börtönintézményeket alkalmaztak. Később a differenciált feladatok elvégzésére pedagógusokat, szakokat szerződtettek. „Ezek a pedagógiai szakemberek a büntetés-végrehajtás szervezésében, közvetlenül büntetés-végrehajtási feladatokhoz kapcsolódóan, szisztematikusan dolgozták ki a büntetés céljának pedagógiai eszközökkel való segítését.”⁹

Az oktatásért sokat tett nevelők között is-

emelkedő szerepet töltött be *Oregon*, az egyik írországi börtön oktatója. Még annak is hangsúlyt adott, hogy az elítélteket önálló gondolkodásra nevelje. Etikái, pszichológiai tanulmányokat is végzett. Legismertebb eredménye, hogy a bűncselekmény jellegéből, annak sajátosságából vont le következtetéseket. A börtönoktatásba befektetett munka eredménye sem maradt el. Az angol és ír fokozatos rendszerekben kiemelkedő teljesítményeket ért el. A börtönökben sok ezer elítélteket tanított meg írni és olvasni, sőt elemi ismeretekre is szert tettek az oktatásban, speciális képzésben részesültek.¹⁰

Századunk első évtizedeiben az elítéltek elkülönítése már életkori differenciáláson alapult. Ez nem mást jelentett, mint annak felismerését, hogy az elítéltek nevelésében – aminek nemzetközi szinten is nagy jelentőséget tulajdonítottak – figyelembe kellett venni a pszichikai és testi adottságokat, értelmi képességeket. A kezdeményezők között tartják számon az 1930-ban, Dániában bevezetett *börtöniskola* elnevezésű, új típusú büntetés-végrehajtási intézményt. Ez az amerikai *elmira-*, illetve *reformatory-* és az angol *borstal-* rendszeren alapult. *Svédországban* 1935-ben jött létre a börtöniskola, mint önálló büntetés-végrehajtási intézmény. A börtönrel vagy fogházzal büntetett 18–21 év közötti fiatalokat utalták be ebbe a speciális intézménybe. Bizonyos minősítés alapján került sor a beutalásra. Az elbírálásnál figyelembe vették az elkövetett törvényszegés természetét, az elkövető személyi fejlettségének fokát, magaviseletét és életkörülményeit. Ha mindezek alapján úgy ítélték meg, hogy az elkövetőre a börtöniskola várhatóan pozitív hatást gyakorol, akkor utalták be. Börtöniskolába utalták továbbá a pszichikai rendellenességet mutató, az értelmi fogyatékos, a fizikai fejlődésben és műveltségben visszamaradt elítélteket is.

Persze ez esetben más volt az osztályozás alapja, mint az „átlagba” tartozó csoportnál. A nyköpíngi börtöniskola töltötte be – tölti be ma is – a szűrés szerepét. Az érintett tudományok szakemberei az elítéltek vizsgálata alapján határozzák meg, hogy ki melyik börtöniskolában tölti le a büntetését. Az intézményben a nevelőmunka alapja az oktatás. Feladata: az *elítélt műveltségbeli hiányosságainak pótlása, értelmi szintjének fejlesztése*. A nevelés másik sarkköve *a munkára nevelés*. Személyiségvizsgálatokat végeztek az elítélt képességeire, érdeklődési irányára. Ebből vontak le következtetéseket arra nézve, hogy az elítélt milyen munkára alkalmas, milyen munkaterületen tud legeredményesebben tevékenykedni, illetve következtetni igyekeztek arra is, hogy a társadalmi beilleszkedéshez az elítélt számára melyik munka a leghasznosabb. Az intézmény kiemelkedő érdeme, hogy tudományos megalapozottsággal határozták meg a legmegfelelőbb, az elítélt számára leghasznosabb megoldást.¹¹ Ezek a kiemelkedő nemzetközi eredmények hosszú távon meghatározták a börtönoktatás alapjait, és a legtöbb ország börtönoktatására hatást gyakoroltak.

Tudományos megközelítés

A rabnevelés érdekében tett erőfeszítések nemcsak a börtönfalak között, a mindennapi zárt életben érvényesültek, hanem a tudományos életben, a nemzetközi szinten, a nemzetközi kongresszuson is. Sok esetben a kü-

lönböző büntetés-végrehajtási rendszerű országok nemcsak a gyakorlati problémáikat vitatták meg, hanem a tapasztalati összeggések a továbblépéshez is segítséget nyújtottak. A gyermekek helyzete, a védtelenné vált, veszélyhelyzetnek kitett fiatalok iránti figyelem nem csupán az átlagembert, az állampolgárt teszi aggódóvá, hanem a felelősségteljes, döntéshozó, a nemzetközi életben jelentőséggel bíró szervezetekben tevékenykedő szakembereket is. A rendszeressé vált nemzetközi börtönügyi kongresszusok témakörében jelentős helyet foglalt el a gyermekek és a fiatalok bűnözésének, nevelésének és a bűnözés megelőzésének problémaköre.

A Stockholmban, 1878-ban megtartott kongresszuson az erkölcsi romlás veszélyének kitett gyermekek felkarolásának két elvét tartották szem előtt: egyrészt a fiatalokkal szemben nem megtorlást kell alkalmazni, hanem jellemfejlesztő, egyéniségüket kedvező irányba befolyásoló nevelésben kell őket részesíteni; másrészt a nevelést tisztességes – erre alkalmas – családi körben kell megvalósítani, és csak végső esetben kell intézeti elhelyezést alkalmazni.

Az 1905-ben, Budapesten megtartott kongresszuson a fiatalok nevelése kapott ismét hangsúlyt. Határozataikban megállapították, hogy a fiatalok szabadságvesztés-büntetésében a pedagógiai céloknek kell érvényesülniük; a fiatalok részére különálló intézetet kell létesíteni, más bánásmódban kell részesíteni a „bűnt elkövetett” és a „züllesztés veszélyének kitett” fiatalokat.¹²

Kisida Erzsébet

Felhasznált irodalom

1. Finkey Ferenc: Büntetés és nevelés, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1922, 78. old.

2. Lásd: Eötvös József és Lukács Móricz: Fogházjavítás, Heckenast Gusztáv, Pesten, 1842, 248. old.

3. Uo. 248. old.

4. Dr. Kun – Dr. Ládai: A fiatalok kримinálitása ellen való küzdelem Magyarországon, Budapest, 1905, 56. old.

5. Uo. 83. old.

6. Uo. 402. old.

7. Finkey Ferenc: Büntetés és nevelés. A Magyar Tudományos Akadémia kiadványa. Budapest, 1922, 79–80. old.

8. Magyar Törvénytár, 1913. évi Törvény-cikkek. Franklin Társulat, Budapest, 1914

9. Dr. Pál László: Nevelés a büntetés-vég-rehajtásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976, 198. old.

10. Uo. 51–56. old.

11. Uo. 65–66. old.

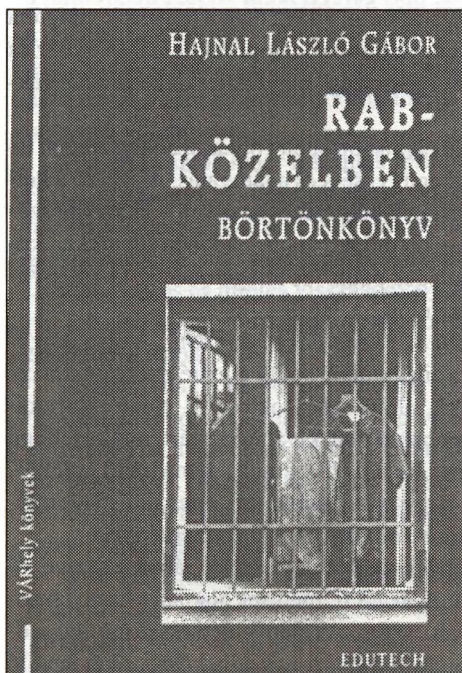
12. Uo. 80–81. old.

MINDEN PÉNTEKEN

BÖRITŐN
ÚJSÁG

Börtönközelben

Hajnal László Gábor könyvéről

Nincs könnyű helyzetben az az újságíró, aki a büntetés-végrehajtási intézeteket már huzamosabb ideje „látogatja”, hogy a felszínes benyomásoknál alaposabb ismereteket szerezzen erről a sajátos világról. Elég, ha a vonakodó vagy éppen a túlzottan is nyilatkozni vágyó, többségükben panaszos fogvatartottakra gondolunk. E panaszok közül egy-kettő bizonyára „megérinti” őt, ugyanakkor elvileg nincs oka kételkedni az ítélethozók és -végrehajtók véleményében sem. Az igazság pedig – gyakran az elérhető dokumentumok hiánya miatt – sokszor nem látható. A „riporter” azal is sokat használ, ha az általa fel-ajánlott beszélgetéssel szelepet biztosít a nyilatkozókban felgyülemlett fölösleges gőzök kieresztésére.

Mindezek Hajnal László Gábornak a közelmúltban megjelent könyve, a *Rabközelben* olvastán jutottak az ismertető írójának eszébe. A kötetet a soproni Edutech

Kiadó adta ki 1998-ban, a *VÁRhely könyvek* sorozat harmadik darabjaként. (A kiadvány a BörtönÚjság szerkesztőségén keresztül is megrendelhető.)

Hajnal László Gábor (akinek bővebb életrajzát a könyv „fülszövege” ismerteti) a hetvenes évek elejétől kezdett szociográfiákat, terjedelmesebb riportokat publikálni. 1981-ben – politikai okokból – elhagyta az országot, ahová – változatos írói tapasztalatok után – csak a rendszerváltozást követően, 1994-ben tért vissza. Jelen munkát nem számítva, eddig tizenkét könyve jelent meg, ebből tíz nyugaton, kettő pedig a hazatérést követően, Magyarországon. Sopronba történt letelepedése után kezdett érdeklődni a büntetés-végrehajtási intézetekben tapasztalható jelenségek iránt. Miután engedélyt kapott az anyaggyűjtésre, 1996-tól kezdve számos írásban tette, teszi közzé a honi börtönök valóságáról szerzett tapasztalatait.

Noha a kötet teljes anyagát olvashattuk a BörtönÚjság és a Börtönügyi Szemle hasábjain, elmondható, hogy a szövegek ebben a megváltozott környezetben, egymáshoz illetve más dimenziót nyernek. A könyv olvasása közben – mint ahogy *Turbók Attila* írta szellemesen –, „egyfajta párbeszéd alakul ki elítélt és fegyőr között, anélkül, hogy egyébként szót

váltanának. Ugyanarról a világról beszélnek, csak a nézőpont más. Miként az egyik fejezet-cím utal rá: »a falakat kétfelől kell bontani«, lényegében ez történik e könyv lapjain.»

A kiadvány tömör alcíme – Börtönkönyv – még plasztikusabban határolja körül, mire számíthat az olvasó. A kötet – amelynek előszavát *dr. Tari Ferenc*, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka írta – anyaga négy nagy gondolati egységre oszlik. Az első szerteágazó tematikájú rövidebb írásokat tartalmaz, a második és harmadik rész két-két témát jár körül, míg a negyedik „fejezet” a fogvatartottak világa után a fegyőrök világába vezeti az olvasót. Az anyaggyűjtés színhelye leggyakrabban a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön, de a szerző által nyújtott mozaikokból „Bv-ország” majd teljes térképe összerakható.

A *Színes álmok fekete-fehérben* címet viselő rész a börtönélet olyan szabályszerűen ismétlődő történéseit villantja fel, mint az egészségügyi séta és a látogatás. A szerző a kelendő humorral járja körül az intimszobák létesítésének kérdését, s az olyan – látszólag száraz – témáról, mint a börtönkönyvtár is érdekeseket tud mondani. Eközben sorsokkal, különböző arcokkal találkozunk az olvasó, „különleges palik” és átlagemberek, „keményfiúk” és „papagájgézák” vonulnak el lelki szemei előtt.

A következő gondolati egység – címe: *A falakat kétfelől kell bontani...* – első dolgozata az etnikai kisebbség kérdésköréhez nyúl: a cigányokon belüli ellentéteket mutatja be. (Mint ismeretes: a romungrók, az oláh cigányok, illetve a beások között jelentős kulturális és nyelvi szakadékok léteznek, ami a mindennapokban, kiváltképp zárt, totális jellegű intézményekben számos konfliktus forrása lehet.) A szerző, akinek a téma iránti érdeklődése még a hetvenes évek közepén kezdődött, nagy anyagismerettel, s nem külső szemlélként közelít a problémához, hitelesen mutatja be mindegyik oldal véleményét.

A másik írás a halálbüntetés témájával foglalkozik. Hajnal László Gábor, ez szíve joga, nem rejti véka alá véleményét ebben a kérdésben. (A felmérések alapján a hazai lakosság bő kétharmada valószínűleg az ő véleményét osztja.) Az alapvetően esszé műfajú szöveg hat elítélmonológot tartalmaz, egy fogvatartott frott szavait adja közre, s két nevelő kérdőíven begyűjtött véleményét is megismerhetjük a halálbüntetésről.

A *Köszív is megtörik* címet viselő anyag rész első – kifejezetten szórakoztató – írása a BörtönÚjságban található üzeneteket, levelezéseket és társkereséseket vonja vizsgálat alá. (Mint ismeretes, ezek a „műfajok” a hetilap 4. oldalán találhatóak.) Hajnal László Gábor a BörtönÚjság három, 1994-től 1997-ig terjedő évfolyamát dolgozta fel. Jelen könyvismertetés írója – mint aki részt vett *A BörtönÚjságra vonatkozó olvasási szokások vizsgálata a személyi állomány és a fogvatartottak körében* című, 1997-ben lefolytatott kutatásban – is tanúsíthatja a *Fekete-fehér* oldal népszerűségét, s azt, hogy az őri állomány egy része a fogvatartottak írásait tartja érdekesebbnek.

A *medúza tekintete* című nagy ívű, történelmi áttekintésekkel átszőtt esszé a vallás és a börtön összefüggéseit taglalja. Nemcsak a börtönbeli hitéletéről, annak régi és mai gyakorlatáról szól, hanem emléket állít azoknak a papoknak, akiket politikai okokból börtönöztek be valaha Magyarországon. A meghurcoltak listája hosszú: a protestáns prédikátoroktól Bulányi Györgyig terjed, de a szerző az anyag „gazdagsága” miatt – érthetően – az 1945-öt követő negyven év történetét dolgozta fel legteljesebben. A könyv utolsó, ne-

gyedik részének címe: *Kötődés nélkül*. Hajnal László Gábor e helyütt, a *Telep* című munkájában a sopronkőhidai bévéstelep életéről tudósít szociografikus hitelességgel. Az íráson keresztül az egykori fegyőrtelep mai problémáiról, gondjairól értesül az olvasó, aki – többek között – a személyi állomány anyagi helyzete romlásának hatásaival szembesülhet.

A kötet szerzőjének megközelítésmódját a tárgyilagosság, egyfajta „alanyra figyelés” jellemzi. Ugyanakkor egyet kell értenünk a könyv fülszövegével: „Hajnal László Gábor a tárgyilagossághoz ragaszkodva sem tagadja olykor elfogultságát, hiszen ebben a környezetben előbb-utóbb fontos lesz kinyilvánítani a hovatartozást, viszont szigorúan tartja a tényirodalom ama törvényét: valamennyi emberi cselekedetre van magyarázat, de a rokon- és ellenszenvet nem formálhatja (befolyásolhatja) soha, semmikor az éppen hatalmon lévők érdeke!”

Hajnal László Gábor írásainak műfaja nehezen meghatározható. Legtöbbször esszét és riportot elegyít – a keverék aránya változó –, ami a témán felül is érdekességet kölcsönöz szövegeinek. Az esszé művészi stílusú tanulmány, szubjektívabb, csapongóbb jellegű, mint az értekezés más fajtáié. A riport kötelessége a tényekhez való feltétlen hűség, a látottak pontos és hiteles visszaadása. Mindezek a jellemzők egyszerre érvényesek Hajnal László Gábor munkáira. Paradoxonnak látszik, de igaz: ez az „eklektikusság” teszi eredetivé a Rabközelbent.

A szerző nagyobb kompozícióit is apró darabokból építi fel, csupán fel-felillantva a birtokában lévő tudás- és műveltséganyagot. A könnyedebb és a „nehezebb” stílus egy-egy íráson belül kiválóan megfér. (Erre jó példa a Rabközelben, *Ellentétek a cigányoknál* című dolgozat.) Hajnal László Gábor színesen, élvezetesen ír, bizonyos távolságtartással kezeli a börtönök nyelvi világát, nem esik abba a hibába, hogy túlzottan erőltetné a tolvajnyelvi kifejezések alkalmazását.

Szót kell ejtenünk a könyvet illusztráló fényképekről is, amelyek *Csatorday Zoltán* munkái. Ezek a képek, noha általában nem a beszélgetések helyszínén készültek, mégis jól alkalmazkodnak az adott témához, s – feltehetően a jobb nyomdatechnika miatt – még hatásosabbak, mintha a BörtönÚjságban vagy a Börtönügyi Szemlében látnánk azokat.

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk: a Rabközelben sokféle olvasó érdeklődésére tarthat igényt, a könyv a büntetés-végrehajtás szakembereinek, felügyelőknek, nevelőknek, „laikusoknak”, akiket a börtönök világa bármilyen okból érdekel, valamint a betűéhes „bentlakóknak” egyszerre ajánlható.

Deák Ferenc

Titkok nyitja

A magyar tolvajnyelv szótárai és szójegyzékei*

A bűnüldözés már régóta felhasználja a nyelvtudomány eszközeit, eredményeit. Ez az interdiszciplináris vizsgálat, melyet kriminálisztikai nyelvészetnek szokás nevezni, elsősorban Nagy Ferenc munkássága és kitűnő könyve (Kriminalisztikai szövegnyelvészet. Bp., 1980) révén lett ismert a szűkebb szakmai körön kívül is, és például a névtelen levelek szerzőinek azonosításában nyújt segítséget a nyomozásban és a bírói gyakorlatban.

Azt már kevesebben tudják, hogy nemcsak a kriminalisztika köszönhet sokat a nyelvtudománynak, hanem fordítva is: az egyik rendkívül népszerű kutatási területre, a *csoportnyelvek* vizsgálatára a bűnüldözés hívta fel a figyelmet. XVIII. századi jegyzőkönyvekből tudjuk, hogy a zsványok nyelvének megismerését a bíróságok nemcsak azért tartották fontosnak, mert ezáltal megérthették a bűnözők egymás közötti beszélgetését, hanem azért is, mert a bűnüldöző szervek a tolvajnyelv ismeretét és használatát – mint ezt például egy 1782-ből származó tolvajnyelvi szójegyzék mellé írott kísérőszöveg is igazolja – egyértelműen a bűnösség egyik bizonyítékának tekintették: „A' Hajdú városokon bizonyos zsványokat vagy is Vásári Tolvajokat meg fogtak, kik magokba térvén ki vallották hogy mitsoda Terminusokkal magok között szoktak élni: arra nézve F. H. T. K. (= fölséges helytartó királyi) Magyar Tanátsnak Kegyelmes Pa-

rantsolattyából azon közöttök folyó Terminusok vagy is szók a'végre hirdettetnek Klték (Kegyelmetek) között, hogy azokról azon Vásári káros Tolvajokat leg hamarább észre vehessék, és mihelyest valakitől olyan Terminusokat hallanának azonnal megragadtassák” (Országos Széchényi Könyvtár: Fol. Hung. 1581, 4. füzet, 45b lap).

A bűnözők ellen való védekezés és leleplezésük egyik módja tehát a nyelvük megismerése volt. Az első, nagyközönség számára készült, a különböző bűnöket és nyelvüket bemutató könyvecske már címevel is mutatja szerzőjének ebbéli szándékát: „A rablóknak, tolvajoknak és kozákoknak együttvaló hamis és zavaros beszédeik, hasonlóan hamis és titkos cselekedeteik felfedezéseül összeiratott és kiadattott a köznépnek óvakodási hasznára, és a rossz emberekől való őrizkedéseikre” (Toronyai 1862). Hasonló cél vezette Nagy Pált is Thiele szótárának lefordításakor, mint írja:

*Ez a dolgozat a Research Support Scheme of the Open Society Support Foundation (ösztöndíj-szám: 563/1998) és a Bolyai kutatási ösztöndíj támogatásával készült.

„amiként a katonának ellensége fegyverét, úgy a bűnügyekkel bajlódónak a tolvajok nyelvét ismernie kell” (Nagy P. 1882:3).

Bizonyára ennek a ténynek a felismerése vezetett sokakat a bűnüldözés és a büntetés-végrehajtás területén dolgozók közül arra, hogy hozzáállásnak az argó különböző változatainak gyűjtéséhez, tanulmányozásához.¹ Ehhez kapcsolódva szeretnénk most itt közzéadni a magyar tolvajnyelv nyomtatásban megjelent szójegyzékeinek és szótárainak fontosabb könyvészeti adatait. Hasonló jellegű tolvajnyelvi bibliográfiák jelentek meg már korábban is, azonban ezek meglehetősen hiányosan sorolják fel a magyar bűnözők nyelvhasználatának másfél évszázada fellelhető nyomtatott forrásait.²

Teljességre ebben a rövid összeállításban nem törekedhettünk, célunk mindössze a húsz szónál több adatot tartalmazó szójegyzékek és a szótárak bemutatása volt, amelyeket keletkezésük időrendjében sorolunk fel. A művek viszonylag kis száma miatt más szempont (például típusuk) szerint nem csoportosítottuk őket. Annyit azonban mindenképpen érdemes megjegyezni, hogy a bűnözők csoportnyelve és az ezzel közeli kapcsolatban álló börtönnyelv a legjobban adatolt magyar szlengtípus, amely – mint maga a bűnözőtársadalom is – további olyan belső típusokra³ bomlik, mint *német alapú tolvajnyelvünk* (2–3), *jassznyelv* (15, 21), *hamiskártyások nyelve* (6), *a betörők argója* (30), *prostituáltak szlengje* (28), *internálótábor nyelve* (31), *börtönszleng* (34–38) stb.

1. *A rablóknak, tolvajoknak és kozákoknak együttvaló hamis és zavaros beszédek, hasonlóan hamis és titkos cselekedeteik felfedezéséül összeíratott és kiadattatott a köznépek ovakodási hasznára, és a rossz emberektől való őrizkedéseikre Toronyai*

Károly által Békés Csabán. Pest, 1862.

Toronyai 63 lapos munkájának Második Szakasza egy hét lapnyi, 177 kifejezést tartalmazó kis szójegyzék (27–33), melyben a tolvajnyelvi szavakat két-két magyar közszóval megmagyarázva közli.

2. *Budapesti tolvajnyelv*. Rendészeti Közlöny, I/10. (1878. december 4): 76–77. A tárcának íródott kis közlemény közel hatvan „rosz zsidó–német kifejezést” sorol fel. A szerző szerint ezeket még a magyar tolvajok is németül beszélve használták (mint mondja: „Örülhetünk rajta, hogy a mi édes magyar nyelvünket nem piszkolják be még a budapesti magyar tolvajok sem”), a rövidke szöveg példamondatai is mind német nyelvűek.

3. *Tolvaj-nyelv (mely Európa legnagyobb részében nem csak a tolvajok, hanem az orgazdák és hozzátartozóik által is használtatik)*. A. F. Thiele és mások után németből magyarra fordította Nagy Pál. főv. állam-rendőrségi polgári biztos. Győr, 1882.

A 83 lapos kis könyvecske A. F. Thiele „porosz kir. fenyítőügyi tollnok” Berlinben, 1848-ban „Die jüdischen Gauner in Deutschland ihre Taktik, ihre Eigenthümlichkeiten und ihre Sprache” (A zsidó tolvajok Németországban, taktikájuk, saját-ságaik és nyelvük) címen megjelent munkájának fordítása, amely javarészt a nemzetközi tolvajnyelv szavait tartalmazza, bár a fordító a legszükségesebb Ausztriában és Magyarországon használt tolvaj (Jenisch) szavakat is felvette (lásd a Toldalékot a 80–2. lapon).

A szótár – fordításjellegéből következően is – csak áttételesen tekinthető a magyar tolvajnyelv emlékének. Szavai kivétel nélkül a német argó kifejezései, bár ezek közül számos már abban az időben is (és

különösen a későbbi évtizedekben) a magyar városi tolvajnyelv szavává vált.

4. *A tolvaj élet ismertetése.* Írta **Berkes Kálmán** fővárosi m. kir. államrendőrségi felügyelő. Budapesten 1888

A könyv alapvetően kriminológiai céllal íródott, és a bűnözők megismertetésének, bemutatásának egyik eszközeként szerepel benne a tolvajnyelvi gyűjtemény. Gazdag tolvajnyelvi anyagot tartalmaz, van benne egy ismertetés „A tolvajnyelvről” (98–100), körülbelül 800 szó a „Tolvajszavak gyűjteménye” fejezetben (101–39), továbbá „Tolvaj számok” (139–40) és „Beszélgetések tolvajnyelven” (141–82)

E mű 1889-ben Erdélyi Győző átdolgozásában német kiadásban is megjelent (Das Leben und Treiben der Gauner. Nach dem Ungarischen („A tolvajélet ismertetése”) des kön. ung. Polizei Inspectors, Koloman Berkes, deutsch bearbeitet von Victor Erdélyi kön. ung. Polizei beamte. Bp., 1889). A német nyelvű kiadás szótára csak az idegen eredetű (német, jiddis) szavakat közli, a magyar eredetűeket nem (Wörterbuch der Gaunersprache: 95-133)

Berkes Kálmán munkájának tolvajnyelvvé foglalkozó része, Nagy Pál szótárfordításától eltérően, már „*csakis hazánkban és Budapesten használt szavakból*” áll. Berkes szójegyzéke hamar ismert lett, későbbi munkákban rendszeresen felhasználták, Endrődy Géza például „A bűnügyi nyomozás kézikönyvé”-ben újraközölte a teljes szótárt, és Jenő–Vető tolvajnyelvi szótárában (1900) is hiánytalanul megtalálhatók a Berkes gyűjtötte szavak.

5. *A bűnügyi nyomozás kézikönyve (a m. kir. csendőrség, városi- és járási rendőrhatalóságok, valamint a vizsgálóbírák, királyi ügyészségek, s általában a bűnügyek-*

kel foglalkozó egyének részére). Dr. Grosz János grazi cs. kir. államügyész munkája és egyéb források nyomán írta: **Endrődy Géza.** Losonc, 1897, 2. kiadás: Bp., 1898

A könyv maga új tolvajnyelvi szavakat, kifejezéseket nem tartalmaz, mindössze újraközli, „reprodukálja” Berkes szójegyzékét (VI. Fejezet. A tolvajnyelvről: 114–40 (a 2. kiadásban: 141–72), de rendkívül jó anyagot közöl a bűnözők egyéb érintkezési formáiról, „a gonosztevők fufangjairól”: A tolvaj-jelekről a) Az írott, vagy rajzolt jelek (101–6), b) A némabeszéd és a láthatatlan írás (106-9), c) Az ösmertető jelek (109–10), d) Hang által közvetített jelek (110–1) stb.

6. *Kártyajátékok könyve. (A legelterjedtebb hazai és külföldi kártyajátékok leírása, a hamis játék, a roulette, hazardjátékok s játékbarlangok leírásával, a kártyabűvészkedésel, a kártyajátékok történetével és a kártyaműszavak szótárával bővítve).* Szerkesztette: **Parlaghy Kálmán.** Előszóval ellátta Nömös Bugaczi és Domszögi Mokány Berczi (= Ágai Adolf). Számos képpel. Bp., é. n. (1898), Második, javított és bővített kiadás: é. n. (1907)

Hamis játékosok műszavai: 167–70 (a 2. kiadásban: 265–75). A Kártyaműszavak szótára tartalmazza a „Hamis játékosok műszavai” c. fejezetben felsorolt kifejezéseket is.

7. *A magyar tolvajnyelv és szótára.* Írta és gyűjtötte: **Jenő Sándor** és **Vető Imre.** Bp., 1900 (109 lap)

8. *A tolvajok nyelve:* Rendőri Lapok 13 (1906):129 A kis cikk rövid válogatás Jenő–Vető szótárából.

9. **Tábori Kornél:** *Pesti specialítások.* Bp., (1908) Pesti csibésznyelv: 112–6. Sok szlengszó található az „Ahol emberre vadásznak” fejezetben is: 99–103.

10. **Tábori Kornél – Székely Vladimír:** *A tolvajnép titkai.* (A Bűnös Budapest ciklus

folytatása). Bp., 1908. A riportkötet egyik fejezete a tolvajnyelv rövid, de pontos áttekintése („A tolvajnyelv”: 101–6), s van benne egy több mint 400 szavas szógyűjtemény is („Tolvaj-szótár”: 107–111)

11. *Szemelvény a tolvajnyelvből*: Közbiztonság, (Rendőri Lapok) 16 (1909):308 Egy levél angyalföldi csibésznyelven, szójegyzékkel.

12. *A tolvajnyelv szótára*. Kiadja: A Budapesti Államrendőrség Főkapitányságának Bűnügyi Osztálya. (Melléklet az „Államrendőrség” 44-ik rendkívüli számához.) Bp., 1911 (76 lap)

13. *Szegedi tolvajnyelv*. (Most állította össze a rendőrség): Délmagyarország 3/71. (1914. március 26.): 3–4

Széchenyi Miklós és Tóth József detektívek a szegedi tolvajnyelv kb. 100 szavát gyűjtötték össze a cikk szerint, ebből az újság mintegy hatvan szót közöl. A szavak közül több is nyilvánvaló íráshibát tartalmaz. – A cikk szójegyzékét újraközölte: **Szűcs János**: Szegedi tolvajnyelv: Magyar Nyelvőr, 43 (1914): 233.

14. **Kenyeres Balázs**: A gonosztevők titkos értekezéséről. In: Dolgozatok Lechner Károly dr. negyedszázados tanári működésének emlékére. Írták és kiadták tanítványai és tanártársai. Kolozsvár, 1915., 356–67.

15. *Pesti jassz-szótár*. Összeállította és bevezetéssel ellátta **dr. Kabdebó Oszkár**. Mezőtúr, é. n. (1918). (48 lap)

16. *A „linkek” nyelvén*. A Rend, 1/33. (1921. december 23.):2. A korabeli tolvajnyelvből ad közre egy kisebb csokorra valót.

17. **Schreiber Dániel**: A szerelem a tolvajnyelv szótárában. Detektív, 4/3. (1922. január 18.): 7–8.

18. *A magyar tolvajnyelv szótára*. Összeállította **Szirmay István**, „A Rend” munkatársa. Bevezető tanulmánnyal ellátta **dr. Ballassa József** a „Magyar Nyelvőr” szerkesztő-

je. (Mindent Tudok Könyvtár 16. sz.) Bp., é. n. (1924) (61 lap)

19. *A tolvajnyelv szótára*. Összeállították: **Dr. Kálnay Gyula** m. kir. államrendőrség főtanácsos, **Benkes János** m. kir. államrendőrségi detektív. Nagykanizsa, 1926, (59 lap)

20. *A tolvajnyelv*. In: A modern bűnözés. I–II. Az előszót írta: **Dr. Váry Albert** koronaügyész-helyettes, országgyűlési képviselő. Szerk.: **Turcsányi Gyula**. 143 eredeti fényképfelvétel és képillusztráció. Bp., 1929., II, 406–11.

21. *A bűnöző társadalom kialakulása*. Angyalföldi adatgyűjtések, megfigyelések és tanulmányok alapján írta: **Nemes Lipót**. Bp., 1935. A „jássz” nyelvről egy 38 kifejezésből álló kis szójegyzékkel: 27–9.

22. **Kemény Gábor**: *A tolvajnyelv*. Magyar Rendőr, 4. (1937):5–7 Terjedelmes szójegyzék témakörök szerint rendezve.

23. **Kepes Ferenc**: *A tolvajnyelv*. In: Amit a detektívnek tudnia kell. A detektív tanfolyam előadásainak jegyzetei alapján R. Kiss Károly dr. detektív főnök-helyettes irányítása mellett szerkesztette **Kepes Ferenc** rendőrnagy, tanfolyam parancsnok. Bp., 1945, 192–5

Egy több mint 250 szót tartalmazó szójegyzék is található a fejezetben.

24. **Vödör**: *Vagány Feri szenzációs újévi nyilatkozata*. Népszava, 74/11. (1946. január 13.):8

Tréfás „tolvajnyelvű” cikk, a végén egy kis szószedet található („A »gyengébbek« kedvéért vagányszótár”) negyvenegy kifejezés magyarázatával.

25. **Kiss Károly**: *A mai magyar tolvajnyelv*. (BM Tanulmányi és Módszertani Osztály) Bp., 1963, (93 lap).

26. **Matijevics Lajos**: *Vajdasági magyar argósztár*. In: Tanulmányok, 5. (1972):71–103.

27. **Nagy F.** (szerző neve a Copyright-ból): *Magyar zsargon (tolvajnyelv) szótár*. H. n., 1980. A 18 B6 méretű gépelt lapból álló, föltehetőleg kéziratnak készült kis könyvecske az Országos Széchényi Könyvtárban található.

28. **Zombori Attila:** *Szexpiaci körséta*. Bp., 1986. A riportkötetet egy „Argó szótár” zárja (236–9). (A prostituáltak nyelvéről állítólag az 1990–1991 körül megjelent Prostitutuáltak Világa c. lap egyik számában is található egy kis szójegyzék, de ennek nem sikerült a nyomára bukkanni.)

29. *A mai magyar argó kisszótára*. Összeállította **Boross József, Szüts (=Szüts) László**. Bp., é. n. (1987), (56 lap)

30. **Zombori Attila:** *Mesél az alvilág*. Betörők. Bp., 1988.

Riportkötet, de van benne egy kis szójegyzék „Argókifejezések magyarázata” címmel (223–7).

31. **Erdey Sándor:** *A recski tábor rabjai*. Bp., 1989.

A recski internálótábor nyelvét egy kis szójegyzék mutatja be a könyv végén: 281–93.

32. **Boross József – Szüts László:** *Megszólal az alvilág... (A mai magyar argó kisszótára)*. Bp., 1990, (48 lap)

33. *Jasszok, zsarók, cafkavágók*. (Életképek a vagányvilágból, ó- és új argószótár). Összeállította: **Fazakas István**. Bp., 1991, (176 lap)

Fazakas könyve – „a »műfaj« szubjektív történeti keresztmetszete” akarván lenni – válogat a különböző tolvajnyelvi és szlengszótárakból, kiegészítve ezt saját gyűjtésével.

34. **C. Fehér Ferenc:** *Szabdalában*. (?Cegléd), 1991

Egy többszörösen visszaeső bűnöző szociografikus története a börtönéletéről. Az egyes szám első személyben elmondott törté-

net rendkívül jó börtönszlengben előadott szöveg. A könyv végén egy „Zsargon szótár” található (122–4).

35. **Várhelyi András:** *Fegyház*. ISTAR Kiadó Kft. H. n., é. n. (Bp., 1992)

A riportkötet végén egy szótár található a börtönszleng leggyakoribb kifejezéseiből (210–4.) Ez a szótár válogatás abból a szójegyzékből, melynek anyagát az 1960-as években Velkei László megyei főügyészségi ügyész gyűjtötte a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben, ahol akkor ügyészi törvényességi felügyeletet látott el. Gyűjteményéről csak néhány újságcikk számolt be (pl. Imre Béla: Egy különleges szótár. [„Házer tréffi lett a mackós”. Beszélgetés a börtön ügyészével]. Kisalföld, 35/217. [1979. szeptember 16.]:5), és mindössze Várhelyi András válogatása láttott belőle napvilágot.

36. **Szabó Krisztina:** *A börtönnyelv jellegzetességei szociolingvisztikai szempontból*. Szociális Munka, 6/2. (1994. április–június):111–21.

A tanulmányhoz egy terjedelmesebb, témakörök szerint rendezett „Börtönszótár” is kapcsolódik.

37. **Szabó Edina:** *Belső szókincs*. (A mai magyar börtönszleng.) Börtönügyi Szemle, 17/2. (1998. június):32–45.

A börtönszleng bemutató tanulmányt egy közel 500 szavas, a debreceni és nyíregyházi büntetés-végrehajtási intézetben 1997-ben gyűjtött anyagot feldolgozó szótár zárja.

38. (**Bencze Imre:**) *Rabszótár*. Börtön-Újság, 7/4. (1998. január 23.–1999. február 19.)

A szerző neve nélkül közölt szójegyzék a BörtönÚjság 8. oldalán jelent meg folytatásokban, 1998. január 23. óta. Mintegy 450–500 szót és kifejezést tartalmaz.

Kis Tamás

Felhasznált irodalom

1. Sajnos ezek az egy-két példányban létező, íróasztalfiókokban rejtőző kéziratos munkák a kutatók számára elérhetetlenek, hisz legtöbbjükről tudomásunk sincsen, pedig ma már volna rá mód, hogy kinyomtatás nélkül is hozzáférhető legyenek az érdeklődők számára, elsősorban az interneten. (Lásd például a leggazdagabb internetes szlenggyűjteményt: <http://mnytud.arts.klte.hu/szleng.>)

2. Vö. A **Pallas Nagy Lexikona**, XVI. kötet. Bp., 1897, 248 (Tolvajnyelv c. a.), **Bálint Kelemen**: Tolvajnyelv. Magyar Nyelvőr, 26:175, **Sági István**: A magyar szótárak és nyelvtanok könyvészete. Bp., 1922, 38, **Csefkő Gyula**: Adalékok tolvajnyelvi szótáraink könyvészetéhez. Magyar Nyelv, 21:70–2, **Bárczi Géza**: A „pesti nyelv”. Bp., 1932, uő.: Egy régi

adat a magyar tolvajnyelvre. Magyar Nyelv, 46:276–7, **Loványi Gyula**, A magyar szótárak könyvészetéhez. Magyar Nyelv, 48:200, A magyar stilsztika útja. Szerk.: **Szathmári István**. Bp., 1961. 554, 556, 584, 625, A magyar szaknyelv kutatás bibliográfiája. Szerk.: **Csörögi István – Nagy Ferenc**. Bp., 1980, **Temesi Mihály**: A magyar nyelvtudomány. Bp., 1980, 249–50, 382 (352. jegyz.). – A legteljesebb, az argó mellett egyéb szlengfajtákat is tárgyaló munka: **Kis Tamás**: A magyar szlengkutatás bibliográfiája. Debrecen, 1996.

3. Jenő és Vető A magyar tolvajnyelv és szótárában 1900-ban 1. a közönséges tolvajszókat, 2. a hamis kártyások, 3. a csirkefogók, 4. a kéjnyűk és 5. a lókupecsek nyelvét említi a magyar tolvajnyelv fő fajaként (i. m. 31.).

Könyvajánló

Emlékképek az ügyészség történetéről. Az ügyészség első képes emlékkönyve. (Szerk.: Szendrei Géza) Budapest, *Ügyészek Országos Egyesülete, 1998, 361 oldal, 1200 forint*

A könyv kiadására az adta az okot, hogy 1871-ben, 125 évvel ezelőtt született meg a királyi ügyészségről szóló törvény, amely létrehozta hazánkban az egységes, centrálisan felépített, a bíróságtól független és az igazságügy-miniszter felügyelete alá helyezett államügyészséget.

A királyi ügyészség létesítésének körülményei iránt az érdeklődés Magyarországon demokratikus átalakulása kapcsán ébredt fel. 1988 óta az ügyészség alkotmányjogi elhelyezkedése és az ügyészség feladatai meg-megélnkülő szakmai és politikai viták során sokoldalú megvilágítást nyertek. Az elmúlt esztendőben számos írás, előadás, tudományos konferencia foglalkozott ezekkel a kérdésekkel, és ezek eredményeképpen – hazai viszonylatban – tekintélyes irodalma született az ügyészségnek.

A kötet szerzői gyakorló ügyészek, akiket az általuk művelt mesterség iránti érdeklődés vezetett a jogirodalmi működés területére. Egy kivétel mégis akad: a kötet szerkesztője a nagy elődök közül az egyik legnagyobbat, *Finkey Ferenc* koronagyészt érdemesítette arra, hogy mindmáig időszerű tanulmányát újból közreadja. A könyv nem csak történeti tanulmányokat tartalmaz, egy írás a jelen kérdéseivel is foglalkozik.

A büntetés-végrehajtást két tanulmány is érinti (Vókó György: Az ügyészség és a büntetés-végrehajtás, Lajtár István: A bün-

tetés-végrehajtás felügyeleti ügyészi munka helyzete és fejlesztésének irányai).

Megismerés, előítélet, identitás. Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény. (Szerk.: Erős Ferenc) Budapest. *Új Mandátum Könyvkiadó–Wesley János Lelkész-képző Főiskola, 1998, 439 oldal (Szociális-munkás-képzés sorozat), 1200 forint*

A szöveggyűjteményben hangsúlyozottan szerepelnek olyan írások, amelyek az előítélet problémájával foglalkoznak – hiszen a szociális munka gyakorlatában a szakemberek gyakran találkoznak a különféle hátrányos helyzetű kisebbségeket sújtó előítéletekkel. Az identitás kérdése az előítéletekkel sújtott, diszkriminált egyéneknél és csoportoknál nem kevésbé lényeges.

E kiadványban közölt tanulmányok szerzői neves hazai (*Pataki, Buda, Erős* stb.) és külföldi (*Erikson, Tajfel, Goffman* stb.) szakemberek – egy kivételével – korábban már megjelentek magyarul, de azok a kötetek, illetve folyóiratszámok, amelyekben napvilágot láttak, többnyire nehezen elérhetők.

A kötet négy részből áll, mindegyik részhez rövid bevezetés tartozik, amely az olvasó könnyebb tájékozódását szolgálja. Az első gondolati egység témája a társas megismerés és a befolyásolás, a másodiké a csoport és a vezetés. A harmadik anyag rész a csoportközi viszonyokkal és előítéletekkel foglalkozik. Az utolsó rész címe: *Szerep és identitás*.

E könyv – természetéből és a terjedelmi okokból kifolyólag – csupán kiegészíti, semmiképpen nem pótolja azokat a tan-

könyveket, monográfiákat és kézikönyveket, amelyek a szociálpszichológia egészéről nyújtanak áttekintést.

Rácz József: Ifjúsági (szub)kultúrák, intézmények, devianciák. Válogatott tanulmányok. Budapest, Scientia Humana. 1998, 236 oldal (Pszichológia sorozat), 900 forint

A szerző, aki vizsgálódásait gyakran másokkal együtt végezte, közel tizenöt év szociálpszichológiai tárgyú írásaiból válogatta össze a könyv anyagát. Rácz József kutatásainak fő tárgya az 1980–90-es évek egyes ifjúsági (szub)kultúrája, valamint az ezeket kezelni hivatott intézményrendszer. A válogatás, miként a kutatások, szubjektív szempontokat tükröz, elsősorban azokkal a jelenségekkel foglalkozik, amelyek a többségi társadalom felől „devianciának” minősülnek. Ezekbe a minősítésekbe a politika természetesen erősen beleszólt – akár a Kádár-korszak alatt, akár pedig a rendszerváltást követően.

A kötetben – többek között – csövesekről, punkokról, skinheadekről, sátánistákról, rockzenekarok közönségéről, marginális csoportokról szóló írásokkal találkozhatunk, két tanulmány a totális intézmény jellegű nevelőintézetek kérdéskörét taglalja.

A kötet egyik legérdekesebb dolgozatában a szerző egy külföldi módszer hazai adaptációjára tett kísérletet. Az alkohol- és droghasználókkal foglalkozó konzultáció – erről a módszerről van szó – Magyarországon eddig még kihasználatlan, új lehetőségeket teremt mind a gyakorlatban, mind pedig az alkalmazó szakemberek képzése tekintetében.

A devianciák és társadalmi problémák esetében mindig nehéz eldönteni, mikor és hogyan kell beavatkozni és mikor nincs erre szükség. A tanulmánykötet – a maga módján – ehhez a tevékenységhez is szeretne hozzájárulni.

A magyar felnőttoktatás története című konferencia dokumentumai. Debrecen, 1997. október 6–8. (Szerk.: Maróti Andor, Rubovszky Kálmán, Sári Mihály) Budapest, Magyar Művelődési Intézet, 1998, 384 oldal (Felnőttoktatás, továbbképzés és élethosszig tanulás sorozat, 18.), ár nélkül

A jelentős anyagi és szellemi összefogással létrehozott konferencia tervezésénél több irányba mutató megfontolások játszottak szerepet: a rendezők egyrészt a magyar felnőttképzés 200 éves történetét szerették volna áttekinteni. Emellett a vertikális dimenzió mellett nem kevésbé fontos szerepet szántak egy horizontálisnak: az általános és a szakmai, a politikai és kulturális felnőttképzést igyekeztek témává tenni.

A konferencia előadásait tartalmazó kiadvány szerkesztői tematikus egységeket alakítottak ki a tanácskozás anyagából, úgy vélték ugyanis, hogy az időbeli sorrend önmagában kevésbé érzékeltetné az összefüggéseket. A kötet anyagát nyolc fejezetre tagolták. Az első három a magyar felnőttnevelés állapotával, kutatásával, kiemelkedő személyiségeivel, illetve a felnőttoktatási szervezetek történetével foglalkozik. A következő két fejezet címei: *Mozgalmak, akciók a felnőttoktatásban*, *Felnőttnevelés – társadalom – szociológia*. A hatodik fejezet a felnőttoktatás stratégiai, elvi, módszertani problémáiról szól. A hetedik egység a felnőttnevelés és a katonai nevelés kapcsolatrendszerét elemzi, az utolsó anyag rész a felnőttképzés nemzetközi kapcsolatait, távlatait, jövőképét állítja központba.

Az andragógiával gyakorlatban foglalkozó szakemberek, így a büntetés-végrehajtásban dolgozó nevelők számára különösen a hatodik fejezet lehet fontos. Néhány érdekesebb téma: a távoktatás helyzete és lehetőségei Magyarországon, a nyitott oktatási formák perspektívái a 90-es években.

Ünnepi tanulmányok II. Horváth Tibor professzor 70. születésnapjára. (Szerk.: Farkas Ákos, Görgényi Ilona, Lévai Miklós) *Miskolc, Bíbor Kiadó, 1997. 428 oldal, ár nélkül*

A hazai jogtudomány, ezen belül is a büntetőjog két nagy alakja – *Horváth Tibor* és *Szabó András* – 1997-ben, illetve 1998-ban ünnepelte 70. születésnapját. Ez a kötet Horváth Tibor egyetemi tanár, az állam- és jogtudomány doktora, a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának volt dékánja, a kar büntetőjogi tudományok tanszékének volt vezetője tiszteletére készült. A részben angol és német nyelvű tanulmányokat tartalmazó kiadvány előszavát *Györgyi Kálmán* írta, részletesen ismertetve az ünnepelt tudományos érdemeit.

A könyv anyaga öt részre tagolódik. Az első gondolati egység a büntetőjog, a második a büntető eljárásjog köréből tartalmaz tanulmányokat. A harmadik rész a büntetés-végrehajtási joggal foglalkozik. A negyedik anyag rész a kriminológia-kriminálpolitika témakörét vizsgálja. Az utolsó, ötödik rész Horváth Tibor publikációit tartalmazza.

A büntetés-végrehajtási szakemberek számára leginkább érdekes harmadik rész két dolgozattal áll. *Günther Kaiser* német nyelvű írása a büntetés-végrehajtást európai összehasonlításban tárgyalja. *Lőrincz József* tanulmánya a hazai XX. századi börtönügy elméleti művelődésének fejlődésvázlatát nyújtja, bemutatva a téma majdnem minden fontos irodalmát.

Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára. (Szerk.: Gönczöl Katalin és Kerezi Klára) *Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 1998, 238 oldal, 1500 forint*

Szabó András büntetőjogász-kriminológus, alkotmánybíró pályatársai, munkatársai, barátai, illetőleg jeles hazai és külföldi szerzők köszöntötték a közelmúltban – egy tanulmánykötet létrehozásával. A kötet igényes külső megjelenése már önmagában méltán kelti fel az érdeklődést, tartalma alapján pedig joggal kívánczik a büntetőjoggal foglalkozók könyvespolcára.

Az egyes tanulmányokban nem csupán annyi a közös elem, hogy valamennyi a büntetőjogi tudományok egy-egy területéhez kapcsolódik, hanem alapvető szemléletváltás köti össze őket, amely a büntetőjog területén az 1980-as évek végén jelentkezett és máig is tart. A szakmailag értékes tanulmányok részben a büntetőjog területén bekövetkezett legújabb változásokról adnak képet, részben aktuális kriminológiai-kriminálpolitikai kérdésekkel foglalkoznak.

A könyv számos írása közül különösen három tarthat számot a büntetés-végrehajtási szakemberek érdeklődésére. Kerezi Klára munkája az alternatív szankciók szerepét vizsgálja a posztmodern társadalmakban. *Kövér Ágnes* tanulmánya – amelynek címe *Kínzás és embertelen bánásmód a fogva tartás során* – egy 1989-es nemzetközi egyezmény talaján létrehozott testület, a Kínzás és Embertelen Bánásmód Elleni Európai Bizottság tevékenységét elemzi. A bizottság magyarországi látogatásairól készült jelentés, illetve egyéb források felhasználásával értékes fogalom meghatározásokat ad, vizsgálja az egyes előírások hazai megvalósulását, nem mellőzve a kritikai megjegyzéseket sem. *Vavró István* tanulmányának témája az erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt elítélt nők vizsgálata.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára szerzeményeiből.)

CONTENTS

STUDY

---

1 György VÓKÓ: Theoretical background (About the development of the punishment enforcement law)

EXCHANGE OF EXPERIENCE

---

17 József RADNAY: An accessible database!

19 Imre TÓTH: What can the future bring? (Opinion of social workers about the mitigated regime)

22 Gyula HALMÁGYI: Workpeace (Corporate system and safeguarding of interests)

WORKSHOP

---

27 István LAJTÁR: Words of regions (About the interpretation of exercise of punishment enforcement law)

42 Eszter NYIKOS: Our place in Europe (The hungarian prison world in the mirror of CPT data)

FORUM

---

56 Ferenc TARI: Statement (Work of the prison service in 1998)

PREMIER PLAN

---

76 Anna PARDI: Against disasters (Notes to István Szécsi's Silver Cross Award)

IN BRIEF

---

81 International Relations

81 Awards

84 Pictures – Events

85 Miklós SZALAY: Test of strength

LOOKING OUT

---

88 James W. MARQUART – Julian B. ROEBUCK: Prison officers and informers (Community control in a maximum security prison)

PAST

---

104 Erzsébet KISIDA: Prison education

BOOKSHELF

---

109 Ferenc DEÁK: Prisonlife (About the book of László Gábor Hajnal)

112 Tamás KIS: Clue to the secret (Dictionaries of the hungarian beggar-slang)

118 Offering books

INHALT

STUDIE

---

1 György VÓKÓ: Theoretischer Hintergrund (Über die Entwicklung der Strafvollzugs-Rechtswissenschaft)

ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

---

17 József RADNAY: Zugängige Database

19 Imre TÓTH: Was kann die Zukunft bringen? (Meinungen von Sozialarbeiter über die „Gemilderte Vollzugsregel“)

22 Gyula HALMÁGYI: Arbeitsfrieden (Interessenvertretung und Interessenverteidigung)

WERKSTATT

---

27 István LAJTÁR: Worte von Regionen (Über die Interpretation der Rechtspraxis im Strafvollzug)

42 Eszter NYIKOS: Unser Platz in Europa (Die ungarische Gefängniswelt im Spiegel der CPT Angaben)

FORUM

---

56 Ferenc TARI: Abrechnung (Die Arbeit des Strafvollzuges 1998)

PORTRAIT

---

76 Anna PARDI: Gegen Katastrophen (Notiz zum „Silbernen Kreuz Auszeichnung“ von István Szécsi)

IN BRIEF

---

81 Internationale Beziehungen

81 Anerkennungen

84 Bilder – Ereignisse

85 Miklós SZALAY: Kraftprobe

AUSBLICK

---

88 James W. MARQUART – Julian B. ROEBUCK: Gefängnisaufseher und Angeber (Gesellschaftliche Kontrolle in einer Hochsicherheitsgefängnis)

VERGANGENHEIT

---

104 Erzsébet KISIDA: Erziehung in Gefängnis

BIBLIOTHEK

---

109 Ferenc Deák: Gefängnisleben (Über das Buch von Gábor László Hajnal)

112 Tamás KIS: Der Schlüssel zum Geheimnis (Wörterbücher und Vortragsklärungen der ungarischen Bettlersprache)

118 Bücherangebot

TARTALOM

TANULMÁNY

---

1 VÓKÓ György: Elméleti háttér
(A bv. jogtudomány kialakulásáról)

TAPASZTALAT- CSERE

---

17 RADNAY József: Elérhető adatbázis!

19 TÓTH Imre: Mit hoz(hat) a jövő?
(Nevelői vélemény az evsz.-ről)

22 HALMÁGYI Gyula: Munkabéke
(Érdekképviselet és érdekvédelem)

MŰHELY

---

27 LAJTÁR István: Régiók szava
(A büntetés-végrehajtási jogalkalmazás értelmezéséről)

42 NYIKOS Eszter: Helyünk Európában
(Magyar börtönvilág a CPT adatainak tükrében)

FÓRUM

---

56 TARI Ferenc: Számadás
(A büntetés-végrehajtás munkája 1998-ban)

KÖZELKÉP

---

76 PARDI Anna: Katasztrófák ellen
(Jegyzetlapok Szécsi István kiskeresztjéhez)

RÖVIDEN

---

81 Nemzetközi kapcsolatok

81 Elismerések

84 Képek – események

85 Szalay Miklós: Erőpróba

KITEKINTÉS

---

88 James W. MARQUART - Julian B. ROEBUCK: Börtönőrök és besúgók (Közösségi ellenőrzés egy maximális biztonságú intézetben)

MŰLT

---

104 KISIDA Erzsébet: Börtönoktatás

TÉKA

---

109 DEÁK Ferenc: Börtönközelben
(Hajnal László Gábor könyvéről)

112 KIS Tamás: Titkok nyitja
(A magyar tolvajnyelv szótárai és szójegyzékei)

118 Könyvajánló

Ára: 100 forint

Segítő Kezek Alapítvány jótékonyági bálja, 1999. február 20.